

Svenska folkskolans vänner

SFV-kalendern
2010

Årgång 124

Svenska folkskolans vänner

Annegatan 12, 4 vån. (PB 198)
00121 Helsingfors

tfn 09-6844 570
fax 09-6844 5715
e-post: sfv@sfv.fi
www.sfv.fi

Vi finns på Facebook
Twitter: [sfv_forening](https://twitter.com/sfv_forening)

Kalenderredaktör: Christoffer Grönholm
Redigering & ombrytning: Rabbe Sandelin

ISSN: 0357-1068
Helsingfors 2010
Ekenäs Tryckeri Ab

Innehåll

Förord.....	4
Den byggda miljön påverkar oss direkt.....	6
Modern arkitektur, stadsbild och skönhet	14
Hemmet – fristad och fängelse	28
Göran Schildt – den ogenerade individualisten	35
Albert Camus, den första algeriska Nobelpristagaren.....	41
Finlands svenska radioteater, August Strindbergs nationalscen	52
Minnesrunor	56
I stormens öga – SFV:s årsberättelse	95
Fondredovisning.....	108

Förord

ÄRADE SFV-MEDLEM. HÄR FÖLJER några plock ur 2010-års kalender.

”Var skulle du vilja bo?” är arkitekt Patrick Erikssons finurliga mellanreplik mitt i ett intressant resonemang om arkitekturens tillstånd i allmänhet och i Finland i synnerhet. Blocket börjar med redaktör Rabbe Sandelins granskning av arkitekturens och stadsplaneringens misslyckanden, hur planering och förverkligande av hela kvarter har kollapsat som t.ex. i Östra Böle. Om vi vill det eller inte påverkar det bo- och arbetsmiljön för tusentals människor. Han går också in på hur arkitekturen påverkar vårt känsloliv. Kusligt!

PATRICK ERIKSSON FORTSÄTTER MED att teckna en historisk bakgrund till arkitekturens villkor och övergår till att beskriva vad som är möjligt och hur pundet förvaltas i dag. Hans beskrivning av Vitruvius idéer och teser under antiken är tankeväckande; i princip existerade samma idéer då som nu drygt 2000 år senare. Ögat har alltid sökt efter skönhet, harmonier och proportioner.

PROFESSOR BO LÖNNQVIST ANLÄGGER ett annat perspektiv på samma tema. Han skriver om hemmet som fenomen, form och innehåll. Hur uppstod hemmet, boendet och byggandet? Han ger överraskande svar. Rum för existensen, skydd för livet men också eskapism i någon form. Hemmets roll som både fristad och fängelse (jfr Ibsen) har i vårt land ändrats till att bli ett starkt ideal: samhällets hjärta. Alla tre författarna är bekymrade över att våra samhällen blir starkt homogeniserade. Vid infarterna till större tätorter finns i dag en McDonalds och en ABC och då vet man inte längre vilken stad man kör in i.

FÖRFATTAREN TOVE FAGERHOLM TECKNAR ett engagerande lidelsefullt porträtt av Albert Camus. Faktiskt skriver hon så medryckande att man direkt har lust att plocka fram någon av Camus främsta verk. Jag tror att ni håller med när ni läst Toves artikel. Det är i år 60 år sedan han dog i en bilolycka under oklara omständigheter.

PROFESSOR CLAS ZILLIACUS TAR i sin artikel fram en ganska osynlig finlandssvensk institution, den svenska radioteatern. Den noteras alltför sällan i större sammanhang, men har nog fått vissa pris i radiokretsar. Nu lyfter Zilliacus fram en verklig bragd spelåret 1972–1973. Under det spelåret lyckades den finlandssvenska radioteatern sätta upp hela den svit omfattande tolv dramer ur svensk historia som August Strindberg skrev åren 1872 – 1908, en insats som radion i Sverige aldrig tangerade. Zilliacus granskning blir samtidigt ett stycke kulturhistoria i vårt eget mikrokosmos med alla namn som passerar revy.

ÅR 2003 GAV GÖRAN Schildt en rättfram intervju för tv-redaktören Martin Ilmoni. Vi återger här denna intervju, saxad ur teveprogrammet. Den kompletterar och ger ny information till det tämligen digra material som existerar om Schildt. Här talar han fritt ur hjärtat om livet, döden, finlandssvenskheten och kvinnorna.

ÅRETS KALENDER INNEHÅLLER 22 minnesrunor om bemärkta män och kvinnor som lämnat det jordiska. Vi bifogar även SFV:s årsberättelse för år 2009, samt en förteckning över fonderna vid utgången av kalenderåret 2009.

Den byggda miljön påverkar oss direkt

Den byggda miljö som omger oss varje dag påverkar direkt vår sinnestämning, vårt sätt att tänka och våra attityder till omgivningen och våra medmänniskor. Därför är det oerhört viktigt att stadsplaneringen och arkitekturens formspråk utgår från mänskliga proportioner, känns meningsfull, och hjälper oss orientera i de strukturer vi bygger upp.

ETT BESÖK I ÖSTRA Böle i Helsingfors får vem som helst på dåligt humör. Årstiden spelar inte så stor roll, eftersom inte ens en solig sommardag förmår fördriva den ångestfyllda, orwellianska tyngd som fyller en då man rör sig i området. Man frågar sig instinktivt hur någon kom på att rita ett så brutalt, omänskligt område.

Man har höjt fotgängarstråken upp en våning och lämnat bilarna kvar på marknivå i tron att de benburna på det sättet skall få det trivsammare. Resultatet har blivit något som verkar taget ur en dystopisk framtidsfilm. Små människor småspringer nerhukade fram mellan gråa, smutsiga betongklossar på spruckna, vindpinade betongplattor. Bilarna susar omkring i mörka och trista kanjoner utan någon koppling till det riktiga livet. Infartsramper och garage får en att tänka på mörka och fuktiga grottor. Här och där kan man se att någon senkommen stadsarkitekt försökt piffa upp katastrofen med lite planteringar eller nya trottoarer på gatunivå. Tyvärr lyckas de bara betona den kompletta kollaps som Östra Böle utgör som mänsklig bo- och arbetsplats. Det enda som skulle hjälpa är att

riva hela området och börja om från början.

NU BYGGER MAN LYCKLIGTVIS inte längre så. Men exemplet fungerar bra för att visa att den upplevda miljön direkt påverkar våra huvuden (det känner vem som helst som rör sig i området). Jag misstänker att vi mycket lättvindigt godkänner (och betalar) för visuellt dåliga miljöer som direkt via vårt kognitiva system påverkar vår inställning – både till mänskligheten som gemensamt projekt, och till våra medmänniskor. Den psykologiska forskningen – både den gamla kognitiva fåran men också nyare fenomenologiska och holistiska forskningslinjer – påpekar att vi som människovarelser i högsta grad reagerar och verkar på basen av det vi känner. Det är med andra ord inte oviktigt hurdana visuella miljöer vi bygger åt oss (och åt våra barn). Det kan i själva verket avgöra vår framtid.

TANKEN PÅ ATT MÄNNISKOR direkt reagerar på den omgivande arkitekturen är varken ny eller originell, men den har kanske fallit i medvetandets bakgrund efter-

Den ursprungliga idén bakom Östra Böle i Helsingfors har säkert varit god; att separera bil- och fotgängartrafik från varandra. Tyvärr har det lett till en löskoppling mellan de mänskliga aktiviteterna boende, arbete och transporter. Misslyckandet ha även drabbat både spårvägen och järnvägen intill området. Vill man komma till, eller ta sig bort från Östra Böle tvingas man i något skede bekanta sig med de ogästvänliga, mörka och vindpinade kanjoner som effektivt avskärmar kontors- och bostadsområdena från resten av staden likt vallgravar.

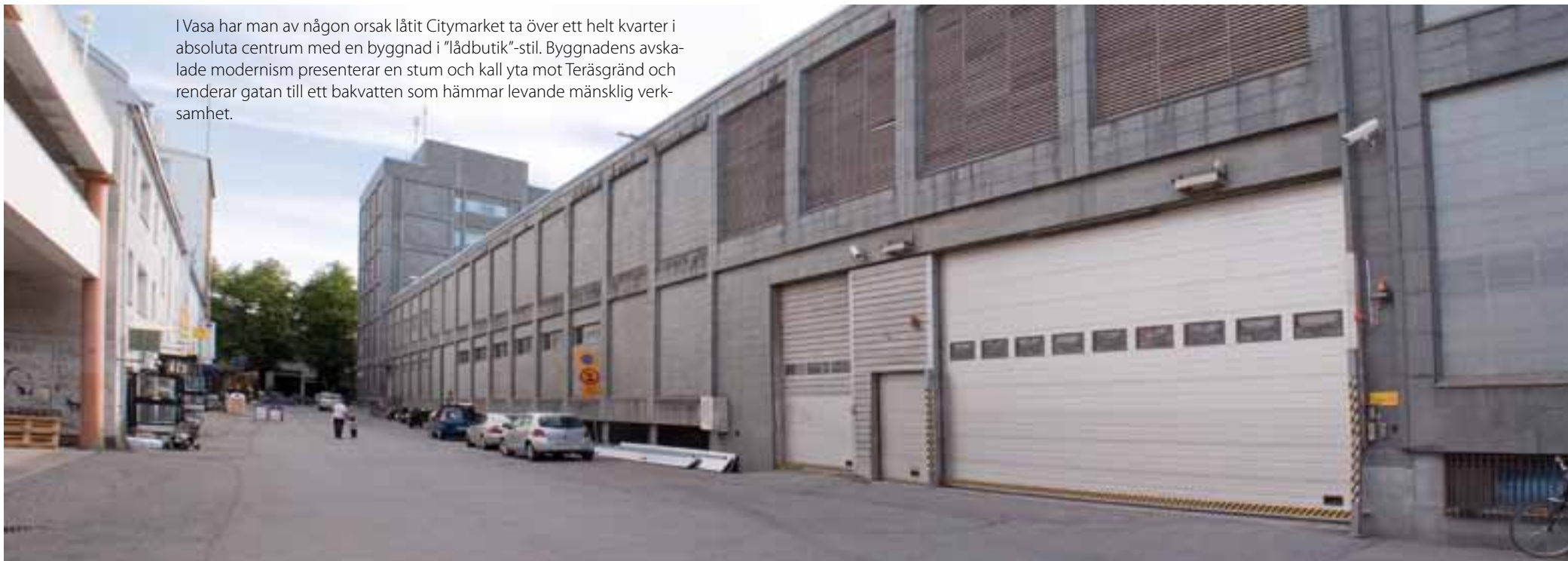

Den här synen möter en när man skall börja söka sig mot Helsingfors och Finlands huvudbibliotek från den närmaste spårväghållplatsen. Det är oklart vart man skall gå eller hur man skall orientera sig. Det finns inga klara signaler om byggnadens funktion.

Om man inte kan eller orkar traska upp för de ramper som leder till bibliotekets huvudingång på den egentliga fotgängarnivån tar man den här hissen. Invånarna har med rustika grafiska uttrycksmedel berättat vad de tycker om sin stadsmiljö.

I Vasa har man av någon orsak låtit Citymarket ta över ett helt kvarter i absoluta centrum med en byggnad i "lådbutik"-stil. Byggnadens avskalade modernism presenterar en stum och kall yta mot Teräsgränd och renderar gatan till ett bakvatten som hämmar levande mänsklig verksamhet.

Kan det vara bra för en människa att bo eller arbeta i ett hus som ser ut att rasa ihop vilken sekund som helst? Terrasshuset i Lillhoplax, Helsingfors (Reijo Jallinoja), och Puerta de Europa i Madrid (Philip Johnson och John Burgee).

som det inte är lätt att experimentellt påvisa sambandet. Mycket handlar det om vokabulär. Det finns helt enkelt inte ord som räcker till för att heltäckande beskriva våra inre förnimmelser då vi ställs inför en byggd miljö. Vi behöver inte skapa ord i huvudet för att känna känslor som kärlek, affektion, hat eller sorg – vi bara känner det. Och vi är inte vana att ens för vår "inre monolog" reda ut de förnimmelser och undermedvetna upplevelser vi känner, då vi ser en byggnad framför oss.

Människans förhållande till den spatiala omgivningen och de impulser den ger upphov till är ändå en av de viktigaste utvecklingsprocesserna vi går igenom under uppväxten – egentligen det som definierar oss som separata "ting" från omvärlden. Det vi lär oss om "utrymme" och "rum" kombineras till en balanserad helhet med den

genetiska arvsmassan, i tidernas begynnelse sprungen ur den afrikanska savannen. Vi lär oss med andra ord några enkla basregler för att överleva i den omgivning vi befinner oss i. Om något i omgivningen inte stämmer, får det oss i obalans och adrenalinet strömmar till. Därför tror jag att speciellt dagens populära manér inom arkitekturen: osymmetrier, "galna" vinklar, obalanser och oharmonier, är ohälsosamma. Det borde inte anses meningsfullt att rita och bygga ett kontorshus som ser ut att falla över ända vilken sekund som helst. Och ingen borde tvingas arbeta i en sådan miljö. Den instinktiva urkänsla man som betraktare får i en sådan situation är ju att ta till flykten så fort som möjligt. Den stressen kan inte vara bra – varken för vår fysik eller för vårt psyke.

→

Postmodernismen försöker komma bort från modernismens brutalitet och omänsklighet med att friskt låna och hänvisa till tidigare arkitekturstilar. Ofta bli resultatet ändå rätt manérmässigt, och deko-rationerna kan kännas påklitrade och konstgjorda. M2 vid Setagaya, Tokyo (Kengo Kuma).

Modernismen och framtidstron

Forskarna anger två orsaker till varför den stela och avskalade modernismen – som fortfarande dominerar vår arkitektur – i tiderna växte sig så stark. De flesta anser att riktningen var ett svar på de sociala och politiska revolutioner som färgade slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Andra säger att impulsen kom från de nya material som den industriella revolutionen förde med sig; järn stål, betong och glas.

Troligen är svaret mer komplicerat. Modernismen hänger säkert också ihop med

framtidsoptimismen under de båda efterkrigsperioderna på 30-talet och 50-talet (ofta resulterande i rena science-fictionvisioner) eller med mantror om evig ekonomisk tillväxt och ökat välstånd som startade i samband med oljebonanzan vid sekelskiftet 1900. En ”olje-era” som dessutom resulterat i vår oändliga fascination med privatbilismen.

Men det lönar sig kanske inte att grubbla så mycket över den historiska upprinnelsen. En historisk diskussion kan kanske främst hjälpa oss att ”hitta tillbaka” från

De Sagerska husen vid Hamngatan i Stockholm (t.v.) invigdes 1903. Husen var byggda efter den franske arkitekten Jean Litoux ritningar och ett av de få exemplen på stilen jugend-rocoko i Stockholm. Fasaden var klädd i vit marmor och de rikt utsirade smidesarbeten hade utförts i Paris och Stockholm av smeden Hjalmar Samuelsson. Ursprungligen ville en majoritet i Stockholms stadsfullmäktige bevara husen, men i cityplanen City 67 hade de markerats som ”fastigheter som avses att rivas eller ombyggas”. Riksantikvarien fann en byggnadsminnesförklaring motiverad, men tvingades till reträtt av politiska och ekonomiska krafter. Trots protester revs husen och på platsen byggde 1971-1974 den statliga PK-banken ett kontorskomplex och butiker (t.h.) efter arkitektföretaget Backström & Reinius ritningar. Huset kallas idag fortfarande för PK-huset.

det som jag börjat uppleva som ett stort estetiskt och visuellt dilemma, som rätt få tydligen orkar bry sig om i vardagen.

Vart försvann de feminina formerna?

Att vi idag tycker att en byggnad från 1800-talet ser bättre ut än en nyare betong- eller glaskloss kan inte enbart handla om en universell nostalgisk läggning hos människan. Det bevisas av att man under 1900-talets första hälft i modernismens namn glatt rev t.o.m. riktigt gamla byggnader. I efterhand måste man skatta sig lycklig över bris-

ten på pengar i efterkrigstidens Finland. Annars hade kanske Helsingfors centrum gått samma öde till mötes som Stockholm på 50- och 60-talet, där man i samband med den s.k. Norrmalmsregleringen bl.a. rev en rad gamla 1600-talshus i Klarakvarteren – en av de största kulturskandalerna i världshistorien.

STOCKHOLM CITY ÄR EN mycket renodlad modernistisk arkitekturhelhet. I Stockholm blir dessutom en aspekt av modernismen – som gått de flesta förbi – riktigt på-

→

taglig; den avskalade, linjära modernismen saknar alla spår av de feminina former som senast sågs inom arkitekturen under neoklassicismen och jugendstilen. Trots att vissa samhällskritiker som James Kunstler påpekat detta, är det egentligen remarkabelt att ingen kvinnohistorisk forskare eller humanist undersökt denna totalvändning i vårt byggda landskap, eller forskat i vilka verkningar på vår tankevärld som denna utveckling fört med sig.

MacDonaldiseringen av arkitekturen

Förutom direkta mänskokoavbildningar saknar modern arkitektur dessutom ofta mänskliga mått och proportioner. En blank glasfasad eller en platt betongfasad ger oss inga riktpunkter, mått eller förhållanden som vi kan relatera till oss själva. Det är som själva proportionerna blir för överväldigande, för svåra att ta in och bearbeta. Dessutom finns sällan någon koppling till det lokala – arkitekturen blir som internationella hotellrum eller en multinationell snabbmatsrestaurang – de ser likadana ut oberoende vart i världen man åker.

FRIKOPPLINGEN GÄLLER INTE BARA rummet, utan även tiden; en modernistisk byggnad har inget påtagligt samband med "idag", annat än att byggnaden åtminstone inte symboliserar "igår". Motreaktionen – postmodernismen – har försökt lösa problemet, men i de flesta fall reducerat historiekopplingen till scenografi. Man klistrar på hänvisningar och återanvändningar av äldre stilar, men även då blir det mycket svårt att inlemma byggnaden i en historisk berättelse. Och för hypermodernisterna räcker inte ens det – man bygger vinklar, taköverhäng, viadukter och skärningar utan symmetri eller funktion, ofta så att de

ser ut att upphäva gravitationen. De enskilda delarna bildar aldrig en helhet i betraktarens hjärna, annat än att inger en vagt olustig känsla, ibland kanske lite komisk.

EN KRITISK SYN PÅ modernismen och hypermodernismen borde inte bara påpeka bristen på mänskliga mått och proportioner, eller på harmoni i byggnadsmassorna. Kritiken borde mera handla om precis den obestämda känsla vi får i magen då vi ser en byggnad eller en miljö, och instinktivt känner att något står rätt eller fel till – trots att den känslan förstås är högst subjektiv.

DÅ MEDBORGARNA DISKUTERAR ARKITEKTUR och byggd miljö borde debatten inte enbart kretsa kring storstilade projekt och arkitektävlingar som får rubriker i tidningarna. Avgörande borde ändå vara varje individuella och mänskligt subjektiva upplevelse, en upplevelse som på något sätt borde "demokratiseras" och bekräftas, så att inte enbart stadsplanerarens eller arkitektens tolkning och förklaring är den enda som lever vidare.

En byggnad borde ge en instinktiv känsla av sin funktion, sitt mål och sin plats i mänsklighetens berättelse. Man borde aldrig behöva öppna en broschyr för att få sig förklarat vad arkitektens formspråk "betyder" eller vad som "egentligen" avses.

Det här är viktigt eftersom det inte går att undkomma arkitekturen. Den är inpå oss dag ut och dag in, vare sig vi vill det eller inte, och de byggnader som idag reser sig skall stå på samma plats i många decennier, om inte århundraden. Och vikten av det här gäller förstås i ännu högre grad boendemiljöer än offentliga byggnader. Modernismens rationella tänkesätt att byg-

ga så billigt som möjligt har lett till att man ibland godkänner så torftiga miljöer att de direkt inbjuder till graffitimålning och vandalism (det man inte gillar slår man sönder). Speciellt graverande blir detta nederlag eftersom modernismen i tiden tog avstamp i sociala strävanden att förbättra boendeförhållandena för "vanligt folk".

Vägen framåt?

Vissa positiva signaler kan skönjas. Finska staten skrev år 1998 ett arkitekturpolitiskt program som betonade vikten av arkitekturfostran och deltagande i planeringsprocesser som gäller den egna miljön. Programmet slår även fast att riktiga kulturmiljöer uppstår av byggnader med olika ålder som tar den omgivande naturen i beaktande. Det här är viktigt mot bakgrunden av att det finska byggnadsbeståndet är remarkabelt ungt (bara två procent av alla finska byggnader är byggda före första världskriget).

Finlands senaste regeringsprogram tar upp förorderna, och slår fast att ett tvärdministrativt program för ökandet av trivseln skall startas. Även principen om att avdela en procent av byggnadskostnader för konst och utsmyckning har åter tagits till heders och till och med skrivits in i vissa städers byggnadsstadgor. Men det skulle vara ytterst viktigt att denna princip inte bara gäller offentligt byggande, utan även vanliga bostadsområden.

STATENS ARKITEKTURPOLITISKA PROGRAM
SBORDE få förnyad aktualitet och offentlighet. Alltför ofta sväljer vi planer och lösningar utan att reagera eller ens reflektera. Och det går inte att hänvisa till att arkitekter och stadsplanerare "vet bättre" än vanligt folk. De är visserligen utbildade i ämnet och har den tekniska kunskap som behövs för att rita och planera en byggnad. Men när det gäller smak och stil, eller den magropsskänsla en byggnad ger upphov till, är deras åsikt förstås lika mycket eller lika lite värd som någon annans. Medvetenheten om att den byggda miljön direkt påverkar oss och våra sinnesstämningar måste öka.

Modern arkitektur, stadsbild och skönhet

en betraktelse om arkitekturen som uttrycksmedel

Redan uttrycket "modern arkitektur" kan åstadkomma ivriga diskussioner i vilket sällskap som helst. Medan en kritikerrosad modern byggnad får det ena kulturpriset efter det andra kan den samtidigt få raggen att resa sig på vanligt folk. För många associerar den till de fula och otrivsamma betongghetton, som tyvärr hann byggas i alltför stor omfattning i allt för många förstadsområden. För andra representerar den monotona, grå och frånstötande glas- och ställådor, som tränger sig allt närmare motorvägarna.

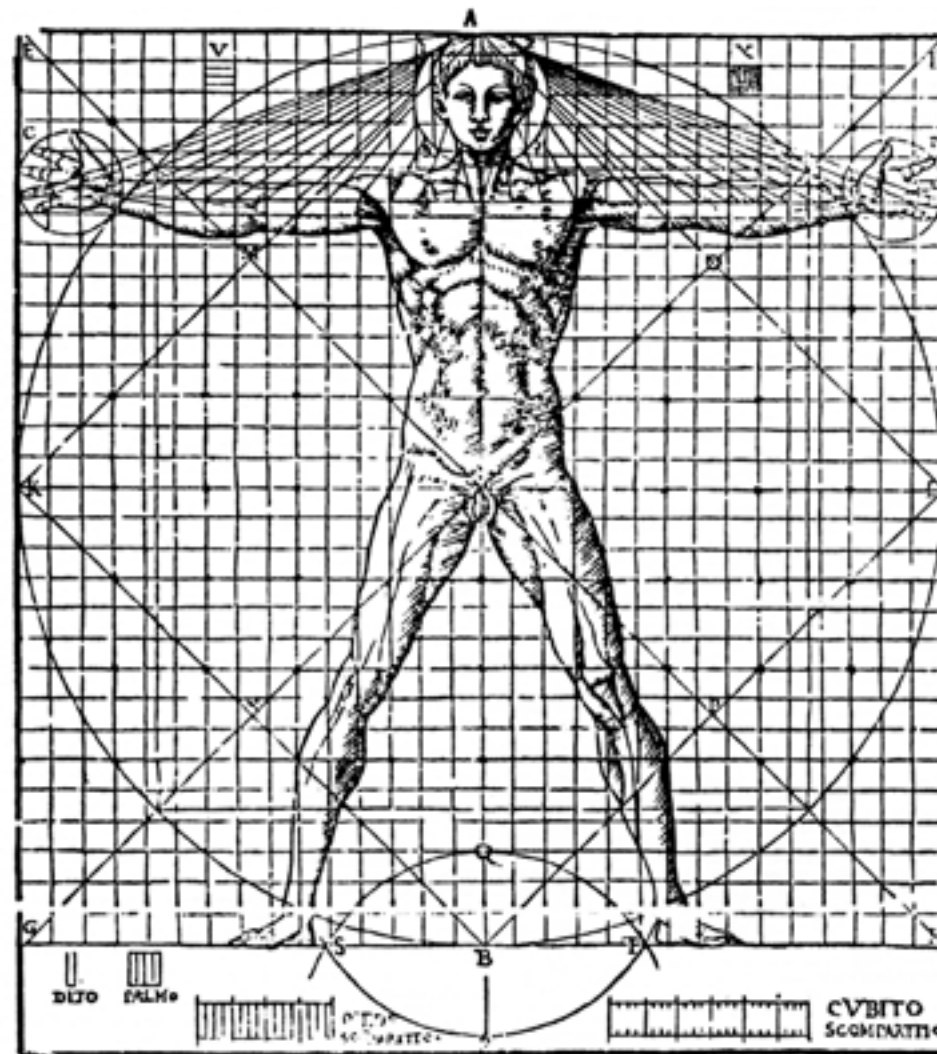
JU MER CENTRAL PLATS, desto starkare diskussion. Först korvhuset, sedan Enso-Gutzeits huvudkontor och nu senast Skatuddens hotell i fasad av isat glas. Diskussionen är evig. Kanske människan alltid har motsatt sig nya konstformer och önskat sig tillbaka till det gamla, goda och trygga. Finns det då god modern arkitektur och moderna byggnader som appellerar till den moderna människan, kan man skapa nydanande byggnadskonst vars värde bevaras eller skall arkitektens skönhetsideal enbart sökas från de klassiska och antika skönhetsbegreppen?

Tillbaka till Vitruvius

De mest inflytelserika och oftast citerade definitionerna på arkitektur och byggnadskonst är faktiskt över 2000 år gamla. Vi finner dem i Vitruvius' tio böcker om arkitek-

tur - De architectura - från tiden kort före Kristi födelse. Mycket om Vitruvius som person är ännu höljt i dunkel, men han torde ha fungerat som arkitekt och konstruktör för fortifikationer både hos Julius Caesar och Octavianus i Rom. De tio böckerna om arkitektur, som han fullbordade på sin ålderdom, utgör fortfarande en slags grundsten för de flesta läror om arkitektur och byggnadskonst. Vitruvius' egen uppfattning om arkitektur grundar sig på de antika grekiska skönhetsidealerna.

Vitruvius konstaterar som så många andra efter honom att människans öga alltid strävar efter skönhet. Ögat söker proportioner och harmonier i allt det ser. Under historiens gång påverkas skönhetsidealerna, men alla historiska konstruktningar och ismer bygger alltid på ett eller annat sätt på de matematiska proportioner och geome-

All måttsättning utgår enligt Vitruvius och senare arkitekturforskare från människans kropp. Motsvarande proportionsdiagram har gjorts av bl.a. Leonardo da Vinci i början av 1500-talet och även av moderna tidens arkitekter, bl.a. Le Corbusier och Aarno Ruusuvuori på 1900-talet. Illustrationen är troligtvis utförd av den medeltida arkitekten Andrea Palladio, som återupptäckte Vitruvius' läror på 1500-talet.)

triska regler som byggdes upp av de antika mästarna. Att gå in på alla dessa grundläggande principer skulle kräva en tjockare avhandling, men ett bra exempel är det s.k. Gyllene snittet, sectio aurea, som uppkommer när en sträcka delas i två delar så

att båda delarna förhåller sig till varandra i samma förhållande som den längre sträckan till summan av båda sträckorna. Förhållandet blir då ca 1:1,62 och detta förhållande hittar man i många klassiska mästerverk, inte bara inom arkitektur utan också i all

annan klassisk konst.

Om vi funderar på arkitektur och konst i samma ordningsföljd som Vitruvius' böcker, så måste vi börja med arkitektens egenskaper och utbildning. I sin första bok beskriver han hurudan utbildning arkitekten bör ha. Enligt Vitruvius bör en arkitekt vara väl bevärdad i alla konstläror och också annars högt utbildad, allting i god balans mellan begåvning och praktik. "Varken naturlig fallenhet utan studier eller studier utan naturlig fallenhet kan skapa en fulländad mästare. Han måste kunna skriva och rita, behärska geometri och känna till många historiska skeden, flitigt ha studerat filosoferna, vara bekant med musik, känna till medicin och juridiska domslut och vara kunnig i astronomi och himlafenomenens lagbundenhet." Det är alltså en typisk renässansmänniska han beskriver långt i förväg. Kriterierna stämmer allt fortfarande, eftersom dagens arkitekt bör kunna de grundläggande fysiska och matematiska vetenskaperna, likaså konst, men samtidigt skall han/hon också känna till hur samhället, byggnader och människorna fungerar. Och visst är det bra om arkitekten kan presentera sina förslag med god uttrycksförmåga både i bild, skrift och tal.

Vidare beskriver Vitruvius på ett förbluffande modernt sätt arkitektens beståndsdelar, *ordinatio* d.v.s. måttförhållanden och proportioner, *dispositio*, konstnärlig komposition, *eurythmia*, den skönhet som uppkommer av delarnas tilltalande placering, *symmetria*, den harmoni som härrör från den (nästan) symmetriska placeringen av byggnadens delar (spännande nog skall symmetrin aldrig vara hundra procentig, då "dör" kompositionen), *decor*, d.v.s. sätet att forma interiören enligt den användning byggnaden skall ha samt *distributio*, att på lämpligt sätt utnyttja lokala material och också disponera både tomten och byggnaden på det mest förnuftiga sättet.

I sina övriga böcker behandlar Vitruvius alla för arkitektur och byggande viktiga regler. Han behandlar byggandets ursprung och byggnadshistoria, grundämnen och byggnadsmaterial. I hans andra bok finner man en viktig grundregel inom arkitektur, d.v.s. att byggnaden skall vara i samklang med sin plats och att de material som används i byggnaden helst skall vara så lokala som möjligt. Den här urgamla principen har under senaste årtionden tyvärr glömts bort, numera är byggbranschen så ekonomisk inriktad, att man utan urval använder de billigaste materialen. Detta leder ofelbart till sämre kvalitet och misslyckade materialval. Eller så väljs materialet enligt "status" och inte enligt sina funktionella egenskaper. Ett typexempel: Finlandia-husets marmorfasad må vara hur vit och vackert som helst, men det är inte ett gott exempel ett lyckat lokalt material.

Vidare skriver Vitruvius i sina böcker om olika byggnaders egenskaper, från offentliga byggnader till bostadsbyggnader, om utsmyckning och dekorativa prydnader, om principer för stadsbyggnad, om akustik, om hur man tar hänsyn till klimatförhållanden, om hur man anpassar byggnaden efter byggnadsplatsen, rumsdistribution, vattnets funktion i mur- och stenbyggande samt byggnadsmekanik och maskinteknik. Eftersom boken härstammar från de tider, då de romerska gudarna härskade och jorden ännu var platt, så kan man inte oförbehållsamt hålla med om allting, men trots det är Vitruvius' tio böcker om arkitektur en läsvärd samling för vem som helst och dessutom en utmärkt lärobok i hur människan uppfattade sin omgivning för 2000 år sedan.

Vitruvius uppehåller sig länge också vid byggnadens färger. Enligt honom är de färger som utvinns ur jorden naturliga, som kalkvitt, ockra och cinnober, alltså färger från vitt till gulbrunt och rödbrunt. Dessa

färger är enligt historisk tradition behagliga och trygga. Konstgjorda färger är ofta grälla och svåra att använda, här räknar han upp bl.a. svart, azurblå, bränd ockra, blyvitt, ärggrönt och purpur. Grundregel för sådana färger är att de fungerar som komplement till de jordnära färgerna och de skall inte användas på för stora ytor. Denna regel kunde många arkitekter gärna följa än i dag...

En intressant detalj som Vitruvius näm-

ner är ödmjukheten gentemot tidigare mästare. Tyvärr har denna viktiga egenskap numera blivit en antiregel; nu är det "fint" att skilja sig från omgivningen. Därför hittar vi många byggnader som i stadsbilden verkar helt lösryckta. Det här började påverka stadsbilden redan på 1960-talet, då moderna byggnader började byggas på större tomter och proportionerna, ofta med horisontala, trista fönsterband, bröt sönder den vertikala och småskaliga harmonin i gamla

Vitruvius utgår i sin bostadsplanering från det s.k. patricierhuset med en central atriumgård, kring vilken alla husets utrymmen placeras i två våningar. Patricierhuset eller atriumhuset fascinerar fortfarande även nutida arkitekter. Illustrationen är troligtvis utförd av Andrea Palladio.

Englands paviljong, bildtext: Englands paviljong på världsutställningen i Shanghai 2010 associerar till den engelska polisens huvudbonad. Arkitekt: Thomas Heatherwick.

kvarter. Senare har byggnaderna fått mer eller mindre karaktären av främmande föremål som ”droppats” ner på sin plats utan dess mera hänsyn till omgivningen.

Avbildande eller associerande konst?

Den klassiska konsten var alltid naturalistiskt avbildande. Konstnären strävade att återge natur, människor och byggnader så exakt som möjligt. Modernismen, den moderna konsten, som uppkom i början av 1900-talet, revolutionerar mot begreppet naturalism och strävar att genom abstrakta former och färger ge personliga associationer till betraktaren. På så sätt tvingas betraktaren att tolka tavlan och ”gå in i den” på ett annat sätt än genom att enbart se ett återgett motiv.

Personligen anser jag, att konst inte är det samma som konstighet. För mig är konst inte t.ex. vattenfyllda kondomer inne i ett mörkt rum, inte heller kiss och bajs i glasbaljor i Kiasma eller en utställning av döda människors kroppsdelar i New York. Konst skall vara en skönhetsupplevelse, inte effektsökeri och alldeles särskilt skall konst inte vara obehagligt. Med det här vill jag inte säga att man inte skall visa obehagliga ting; få platser har berört mig lika djupt som krigsmuseet i Manchester, där man genom kombination av olika utställningsteknik lyckades visa krigets vansinne för kommande generationer på ett ytterst effektivt sätt. Här halkar vi samtidigt in på kombinationen arkitektur och konst. Museet är ritat av arkitekten Daniel Liebeskind, vars

största genombrottsverk var förintelsemuseet i Berlin, där han, på samma sätt som i Manchester, genom direkt olycksbådande aggressivt formade fönster och en vass belysning med skarpa skuggor får besökarens sinnesstämning att associera till negativa upplevelser. Tillsammans med en skickligt uppbyggd utställning blir det en ytterst suggestiv upplevelse, men även om man kan betrakta både utställningen och byggnaden som separata konstverk, så är slutresultatet, själva upplevelsen, inte en konstupplevelse, utan en upplevelse på ett annat plan. Närhistoria? Effekt? Kanske det, men kriget som företeelse är en mänsklig och human katastrof, aldrig en konstupplevelse, även om olika krigssituationer avbildats av tusentals konstnärer under alla tidsepoker.

Själv hade jag en stor kopia av Picassos Guernica under studietiden på väggen, så kanske jag motsäger mig själv. Men så är det ju med all tolkning av arkitektur, konst eller musik, alla tolkningar är motsägelsefulla och oberäkneliga, dessutom ofta påverkade av tidpunkt och sinnesstämningen hos betraktaren.

Förkasta inte all modern konst. Den nonfigurativa och abstraherande konsten kan ge oerhört fina skönhetsupplevelser. Själv finner jag samma spännande balans i Mirós nästan naivistiska målningar som i den spanska arkitekten Santiagos Calatravas märkligt organiska byggnader som ofta fått inspirationen från fisk- och andra djurskelett. Själva grunden till abstrakt, associerande konst ligger i samma djupa bakgrund som den naturalistiska konsten, d.v.s. människans eviga längtan efter skönhet. I den moderna konsten förekommer samma urgamla matematiska grundregler för hur ett konstverk byggs upp. Ofta ger den moderna konsten en möjlighet till en förenkling av motivet, att genom några snabba penseldrag fånga samma motiv och sinnesstämning som hos en naturalistisk målare kan ta

veckor. Ta till exempel Helene Schjerfbeck's suggestiva och ofta otroligt vackra kompositioner, här har vi modern konst av klass. Att det sedan förekommer ”kejsarens nya kläder” inom alla former av konst, d.v.s. diletanter som tillverkar och diletanter som kritiserar och ”förstår sig på”, det får vi leva med.

Arkitektur som musik

Hur känner vi då igen god arkitektur och hur förstår vi att uppskatta den? Vilka skönhetsideal bör vi följa? Olika tidsperioder bygger upp sina egna tolkningar av skönhetsbegreppet. På så sätt finner vi att olika uppfattningar om skönhet kan hamna långt bort från de antika idealen. Någon klok filosof har sagt att arkitektur är förstenad musik. Den klassiska musiken är uppbyggd enligt noggranna matematiska regler, som trots regelverket ändå ger oändligt många möjligheter för en skicklig kompositör att variera och uttrycka sig. Det samma gäller den klassiska arkitekturen, med strikta regler för hur skönhetsintrycket byggs upp i fasader och interiörer. Luftiga, höga valv påminner om de första tonerna i Vivaldis årstider. Men på samma sätt som det finns högklassig modern musik så finns det också god modern arkitektur.

Liknelsen kan fortsättas. Kanske en rytmiskt och snabbt dunkande rap kan associeras till metrostationernas hektiska trapp- och perronglabyrinter, eller till ett köpcentrum under rusningstid. Inte min musik kanske, men modern och uttrycksfullt det oaktat. På samma sätt kan en dålig slagdänga spelas med hög volym några gånger för att sedan falla i total glömska, likaså kan en byggnads arkitektur vara en dagslända. Sådana finner vi mycket av i de årliga ”modevisningarna” i form av bostadsmässor, där ”trendiga” och dyra hus begäpas av en allmänhet som kanske strävar till att hellre vara trendig än försöker nå beståen-

Jakriborg i södra Sverige är uppbyggd som en gammal hansastad. Initiativtagare och byggherrar var bröderna Jan och Krister Berggren i Skåne. Arkitekt: Robin Manger och Marcus Aselsson. Området är ett exempel på den eskapistiska "New Urbanism"-rörelsen.

de skönhetsvärden i sina hem. Det tråkiga i liknelsen är ju det att schlagern kan lämnas ospelad, medan huset står på sin plats för en lång framtid. Dess värre.

Arkitektur, kvalitet och stilarter

En förutsättning för att en modern byggnad skall kunna klassas som vacker är ordet *kvalitet*. Kvalitet i materialvalet, kvalitet i utförandet och kanske främst i den arkitektoniska utformningens noggrannhet. Detta har ingenting att göra med kostnader, bättre resultat kan alltid nås med god smak och genomtänkta lösningar än med dålig smak i kombination med för mycket pengar. Ofta är det påkostade alldeles onödigt påkostat. En noggrant uttänkt enkel detalj kan vara långt mer effektiv än en överarbetad och

snirklig lösning utan mening. Det har också mycket att göra med folkslag och nationaliteter. Vi här i Norden har vant oss vid en mer spartansk omgivning än i södra Europa och andra håll i världen, där kvalitet ofta jämföras med överdådig lyx.

Kvalitet är t.o.m. viktigare än i vilken stilart byggnaden är uppförd. Den ledande finländska arkitektureliten räknar fortfarande funktionalismen som det ända rättesnöret för moderna byggnader. Om arkitekturen är helt i vitt och glas kallas det med stolthet för skandinavisk funktionalism. Alla anspelningar på tidigare arkitekturstilar är "plagiat" och "pastischer". Det här är en intressant frågeställning. Varför är det fel att kopiera en klassisk arkitekturstil på samma sätt som man gjort ändra sedan antiken,

medan det är helt rätt att plagiera en arkitekturtrend som skapades för 80 år sedan?

DAG FÖREKOMMER MÅNGA OLIKA arkitekturstilar i Europa. Man kan säga att modet inom arkitektur närmast motsvarar klänningsmodet; det är fritt fram med långt eller kort, med ljus eller mörkt och i vilka färger som helst. På samma sätt tillåts arkitekturen i Europa vara antingen neoklassisk eller helt modern. Den neoklassiska arkitekturen fick ett stort stöd av Prins Charles' deklARATION emot den engelska moderna arkitekturen på 1970-talet. Han lät bygga upp småstaden Poundbury i Dorchester i södra England helt enligt gamla klassiska principer, som en kopia av gamla engelska småstäder. Detta gav i sin tur upphov till rörelsen "New Urbanism", där man strävar bort från den rationella, moderna stadsutbyggnaden och dess trafiklösningar. Den

nya urbanismen fick sitt starkaste föfäste i Holland, där ett flertal nya småstäder byggdes upp enligt helt gammal stil, många av dem med klassiska stadsmurar, kanaler och vallgravar. Även i Sverige finns det numera exempel på denna stilart. T.ex. området Jakriborg i Skåne är byggt som en medeltida hansastad med byggnaderna fast i varandra och gavlarna mot gatan. I Finland blev området Herrgårdsforsen i Vanda en trädgårdsstad enligt "New Urbanism"-rörelsens principer, med egna täppor och byggnader som direkt associerar till 1930- och 40-talens arkitektur. Området byggdes upp på basen av den svenska arkitektbyrån Djurgårdsstadens Arkitekters segrande förslag i en arkitekttävling år 1998. Det har blivit omåttligt populärt och är numera en av Vanda stads största sevärdheter.

I vårt land vågar mycket få arkitekter trotsa modernismen och rita traditionella

Herrgårdsforsen, ett nygammalt område i Vanda. Med sin traditionella stadsbyggnad och klassiska 1930-tals arkitektur har området blivit mycket populärt och prisbelönt i flera repriser.

hus. Arkitekten Kasper Järnefelt ritade en tillbyggnad i helt klassisk stil till Wårdshuset i Fiskars och den intressanta personligheten, arkitekten och tecknaren Bosse Österberg ritade numera, som han själv säger "enbart vackra hus". Med detta menar han villor i klassisk jugend eller moderna stockvillor i Terijoki-stil med klassisk utsmyckning. Själv hade jag den spännande möjligheten att i början av 2000-talet rita de kvarteren i Herrgårdsforsen i klassisk 1930-tals stil, med takåsar och rappade eller putsade fasader i mjuka färger. Det gav upphov till ett ramaskri bland våra modernistiska arkitektkolleger, samtidigt som diskussionen om arkitektur och skönhet en tid gick het i press, radio och TV. Ett bestående resultat av diskussionen var att den finländska arkitektkårens syn på arkitektur och arkitektur-stilarter faktiskt liberaliserades. Sakta började byggnader få varmare färger och nya former.

MEDALJENS BAKSIDA ÄR ATT alltför många motsvarande "tillbaka till..."-projekt ger upphov till en eskapism som kanske inte är så hälsosam. Samtidigt som man förstår att människan söker tryggheten i det gamla och invanda, så måste man ju också godkänna att världen idag inte ser ut som igår. Det är förståeligt och säkert också tryggt att hålla fast i vissa grundvärden men man måste ändå fråga sig hur klokt det är att klamra sig fast i en eskapistisk gammaldags arkitektur. Det är sist och slutligen väldigt få som promenerar omkring i kläder i 1800-tal stil (fracken är ju ett trevligt undantag!), på samma sätt kan man fråga sig hur rätt det är att bygga byggnader i gamla klassiska stilarter. Å andra sidan finns det knappast trivsammare miljöer i Helsingfors än Esplanaden, Storkyrkans trappor och Sveaborg - varför kan vi inte skapa motsvarande miljöer nu, 100 år senare? Det här torde vara en evighetsfråga, där svaret gärna

skulle få vara både och, d.v.s. bevara gamla miljöer genom pietetsfulla byggnader som ansluter sig till omgivningen och ge människor möjlighet att välja mellan nytt och gammalt också i nybyggda miljöer.

Arkitekturen i stadsbilden och stadsbyggnad - vart sku du vilja bo?

Arkitekturen och stadsbilden är avgörande för trivseln i en stadsmiljö. Väl fungerande miljöer drar till sig människor som trivs och som bryr sig om att bevara miljön intakt. Det här kommer frapperande tydligt fram i alla undersökningar om Herrgårdsforsen. När omgivningen uppfattas som sympatisk uppkommer inte väggklotter eller annat ofog. Också kriminaliteten konstaterades vara minst i Herrgårdsforsen jämfört med hela det övriga Vanda. Däremot får de första tecknen på förslumning en ackumulerande effekt. Det behövs inte mycket för att ett område skall få dåligt rykte, varefter de som har möjlighet röstar med fötterna och flyttar bort. Det är alltså inte så märkvärdigt, att man hittar flertalet moderna arkitekter boende trivsamt i luftiga lägenheter i Eira, Tölö eller Kronohagen. Hur många arkitekter vill själva bo i betongkolosserna i Böle eller Mattby? Kanske den kritikern hade rätt, som redan på 1970-talet föreslog att arkitekten bör tvingas att bo i den omgivning han själv har ritat i minst fem år...

Den moderna stadsbilden, sådan som den hittas i t.ex. Gräsviken i Helsingfors eller andra nyare stadsdelar, saknar flere av de egenskaper som kännetecknar en traditionell stad. Särskilt gäller det stadsmiljön i gatuplanet, d.v.s. den omgivning vi närmast uppfattar. I nya stadsdelar saknar byggnaderna butiker och företag i gatuplanet. Också utomlands förekommer samma problem, där är markplanet dessutom ofta ockuperat av bilparkering, som syns ut mot gatan. Det ger inte god stadsmiljö. Detta stadsbildmässiga problem har egentligen

ingenting med arkitektur att göra, snarare ligger problemet i att de flesta bostadsvåningshusen har aktielägenheter som köps för dyra pengar. Vem skulle då ha råd att utöver den egna bostadens pris delta i finansieringen av en butikslägenhet i markplanet? Samtidigt är de bostadsbolag i innerstaden som har hyresutrymmen i gatuplanet de mest populäraste, eftersom de bolagen normalt har egna hyresinkomster och således bättre ekonomi.

I samband med utbyggnaden av Hertönäs strand i Helsingfors på 1990-talet löstes problemet genom att i stadsplanen skriva in ett tvång att bygga butiks- och serviceutrymmen i markplanet. Kanske detta är enda möjligheten att åstadkomma en trivsam miljö på lång sikt. När stadsplanen för Herrgårdsforsen gjordes skrevs det in i stadsplanen, att alla butiks- och andra utrymmen i markplanen får byggas utöver den i stadsplanen nämnda byggrätten, på vilken tomtens pris senare definierades. Byggnadsrätten för butiker och kontor i markplanen blev således gratis byggnadsrätt. Trots detta kom det inga butiks- eller andra serviceutrymmen till området. Att skicka ett litet barn för att köpa en glass eller en liter mjölk ensamt till köpcentret Jumbo kan inte vara en lyckad lösning.

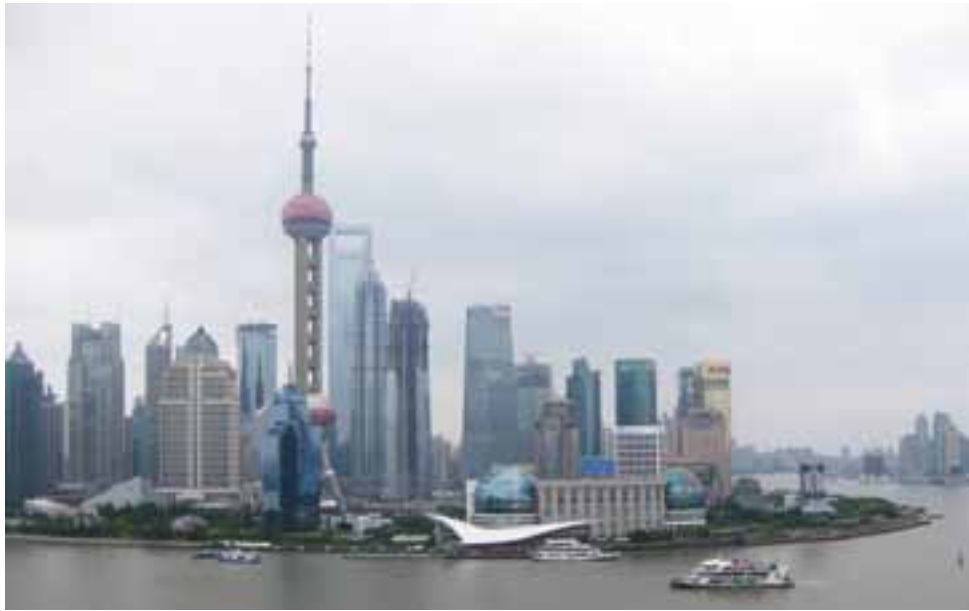
Ett annat typiskt problem i den finländska moderna stadsbilden är avsaknaden av hus i tre våningar. Trevåningsbyggnader ger en mycket sympatisk stadsbild med småskaliga proportioner, detta finner vi i otaliga mellaneuropeiska småstäder. Orsaken är återigen den samma, d.v.s. bristen på pengar. I byggnader på tre våningar och mer måste numera finnas hiss. När kostnaderna för en hiss fördelas på tre våningar leder det till att bostädernas priser blir för höga för att kunna konkurrera med högre byggnader, där hissens kostnader fördelas på ett större antal bostadsvåningar. Detta har lett till att all nuvarande markplanering går ut på bo-

stadshus i antingen två eller fyra våningar. På så sätt kringkårs arkitektens möjligheter att planera en bra stadsmiljö.

Också parkeringsproblematiken är ett grundläggande problem inom stadsplanering. Den har en avgörande inverkan på stadsbilden. I moderna områden är det i allmänhet inte tillåtet att planera gatuparkering på samma sätt som i äldre stadsdelar. Numera måste bilarna koncentreras antingen till den egna tomten eller till parkeringshus. Miniminormerna för parkering är också satta väldigt högt, vilket leder till att de flesta bostäder skall ha plats för två bilplatser. Detta strider mot ekologiska målsättningar och strävanden att minska på onödigt privatbilsism. Dessutom leder det till stora, otrivsamma parkeringsfält inne på gårdarna. I nyare stadsbyggnadsprojekt som t.ex. Hammarby sjöstad i Sverige eller nyare områden i Köpenhamn har all parkering placerats under markplanet. På samma sätt planeras nu Storåkers norra området i Esbo.

Esbo stad gjorde år 2001 en brett upplagd undersökning för att pejla hur stadens invånare ville bo i framtiden. Undersökningen visade att 82 procent av hela befolkningen önskade bo i småstadsmiljö och av dem ville över 50 procent bo i ägda, separata egna hemshus. Intressant var också att flertalet av de unga invånarna önskade bo i småhus, medan de äldre invånarna kunde tänka sig att bo i höghus, främst p.g.a. lättare skötsel i kombination med möjligheterna till service. Undersökningen går stick i stäv emot de moderna ekologiska stadsbyggnadsprinciper som senare lanserats av bostadsminister Jan Vapaavuori, enligt vilka ny bosättning bör placeras längs med spårvägar och bebyggelsen förtätas och koncentreras till våningshus. Här finns alltså en intressant motsättning mellan invånarnas egna önskemål och statens officiella strävanden.

→

Shanghai är ett av Kinas flaggskepp i stadsbyggnad. Staden växer och nya skyskrapor - den ena högre än den andra - är under byggnad. Silhuett av skyskraporna i Pudong-området.

Arkitektur och tradition

Under de senaste åren har jag företagit många resor till Kina och haft turen att uppleva och tjusas av en totalt främmande kultur. Den ökande levnadsstandarden har lett till att Kina blivit ett Mecka för moderna internationella arkitekter, den ena enastående skyskrapan efter den andra reser sig i svindlande fart i de många städerna, ofta med 10-15 miljoner invånare. Nästan alltid är byggnaderna ritade av europeiska eller amerikanska arkitekter. Samtidigt som den gamla kulturen ger vika för en allt mer internationaliserad kultur försvinner den genuina gamla kinesiska kulturen och därmed också den traditionella arkitekturen. På två år har också märkts en tydlig skillnad i t.ex. matkulturen, då man för något år sedan alltid bjöds på traditionell kinesisk mat (som i kvalitet är markant mycket bättre än den "kinesiska" mat som vi får här i Finland), har det på senare tid blivit allt fler snabb-

luncher med en enda rätt, i bästa McDonalds stil. Den här utarmningen drabbar tyvärr alla ursprungliga kulturer i den stora globaliseringens namn; det är snart ingen skillnad på ett kontorshus eller bostad i mellersta Kina, Ryssland, Amerika eller Europa. När jag för några månader sedan blev hembjuden till min kinesiska kontaktperson visade han stolt sitt nya IKEA-kök. När jag försynt frågade hur man kan tillreda traditionell kinesisk mat svarade han, fortfarande lika stolt: "Sådant äter man bara på restaurang nuförtiden!"

Samtidigt är det ju spännande att se hur vågrörelserna går fram och tillbaka. Den alltmer växande skaran av intellektuella kineser har redan börjat ifrågasätta den moderna globaliseringens välsignelse. Det var t.ex. mycket intressant att se hur en kinesisk delegation blev begeistrad av Fiskars lummiga natur och välrestaurerade gamla byggnader och det uppstod en spännande

Guggenheimstiftelsens konstmuseum i Bilbao anses som ett av vår tids storslagnaste byggnadsverk. Byggnadens kurviga fasader i polerad zinkplåt ger en förvånansvärt mjuk framtoning där de speglar sig i vattnet.

diskussion om hurvida en gammal kinesisk gruvstad skall jämnas med marken eller bevaras. Senare beslöt de kinesiska representanterna att gruvstadens äldre delar skall bevaras, på så sätt fick ett positivt finländskt exempel en inverkan på beslut i avlägsna delar av världen.

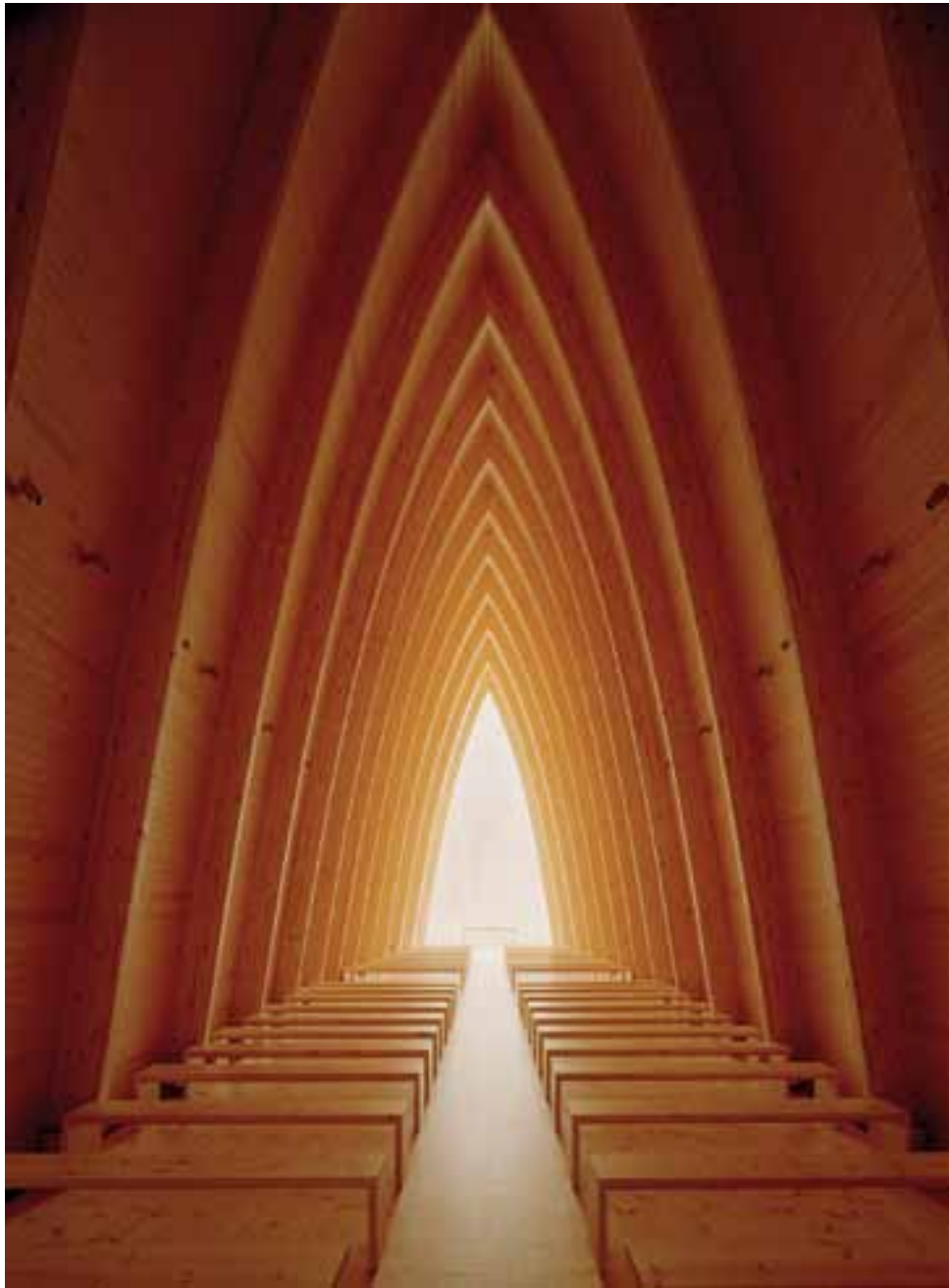
Modern arkitektur finns, men finns det modern byggnadskonst?

Före detta stadsdirektören i Helsingfors Pekka Korpinen efterlyste flere utländska arkitekter och s.k. "wau-arkitektur" till huvudstaden. Med detta menade han nyskapande och modern arkitektur av internationella mått. Detta resulterade i bl.a. Kiasma, Musikhuset och senare också det omkull-

röstade strandhotellet på Skatudden med sin "isglasfasad".

Det måste framhållas att god arkitektur, varken modern eller klassisk, inte uppkommer genom tvång. Det måste finnas en kombination av god vilja hos alla parter i processen. Om det gäller en offentlig byggnad eller en byggnad på ett offentligt ställe, måste allmänheten också få höras. Detta finns numera nertecknat i den nya markanvändnings- och byggnadslagen från år 2000.

Nu motsäger jag kanske igen mig själv, men det är ju så kännetecknande för modern arkitektur och hur man uppfattar den. För några år sedan besökte jag Guggenheims moderna museum i Bilbao i Spanien, en byggnad som blev arkitekten Frank

St. Henriks kapell i Åbo representerar modern finländsk träbyggnadskonst när den är som bäst. Kapellet är på utsidan beklätt med kopparplåt.

Gehrys stora internationella genombrott och sedermera en kult- och kultursymbol för Baskiens huvudstad. Jag som tidigare inte hade varit speciellt imponerad av byggnaden från tidskrifter reagerade omedelbart när jag kom in i byggnaden. Den stor-slagna arkitekturen hade gett byggnaden en egen och säregen, nästan sakral stämning. Byggnaden hade fått en själ.

Man kan säga att god arkitektur faktiskt kännetecknas av att byggnaden har en själ. En stämning som kan förnimmas men inte alltid förklaras. Ett fint exempel på detta är Sankt Henriks Kapell i södra Åbo, byggt 2005 och ritat av arkitekt Seppo Sanakse-naho. Detta lilla mästerverk med interiören i naturträ och formen av en uppochned-vänd båt leder besökaren in i en lugn, värdig men naturnära stämning väl värdig ett kapell. Höjden i byggnaden ger den rymd som en sakral byggnad skall ha.

Ett annat exempel är självupplevt: År 1990, kort före Estland blev fritt, hade jag besök av en estnisk arkitektdelegation i Helsingfors. Jag hade bara tre timmar tid att lotsa dem genom de främsta sevärdheterna och fördelade tiden mellan bl.a. Storkyrkan, Finlandia-huset, Sibeliusmonumentet och Tempelkyrkan. När vi kommit in i Tempelkyrkan, denna 1960-tals skapelse uthuggen i den finska graniten, med kopparplåt i spiral i taket och ljuset strilande in från ovan, mellan otaliga tunna betongbalkar, stod vi en stund inne i kyrkan. En av de estniska delegaterna föll plötsligt i tyst gråt. Som artig värd frågade jag henne om jag kunde vara till hjälp med någonting, varpå hon svarade att hon gråter - av lycka! Lyckan över att få vara i ett fritt land och uppleva denna märkliga byggnad och dess intensiva stämning fick helt enkelt hennes känslor att svalla över. Då, när en byggnad, en

stum skapelse i trä, sten och betong kan få en människa att reagera så starkt, då har byggnaden en själ.

Ny gammal arkitektur?

För att inom stadsbyggande och arkitektur få en starkare återknytning till antikens skönhetsideal skulle antagligen krävas en ny era av popularitet för Vitruvius och hans läror. Många förespråkare för de klassiska skönhetsidealen skulle säkerligen applådera en sådan trend. Men som vi vet finns det också många förespråkare för den moderna arkitekturen och dess många, ofta överraskande uttryckssätt.

Själv ställer jag mig fortfarande klivet till valet av arkitekturstil. För mig, som alltid har motsatt mig ismer och som hårdnackat vägrar tro att arkitekturen alltid vet bäst, har det resulterat i en nästan odefinierbar arkitekturstil, där jag - med ibland sämre och ibland bättre framgång - försökt kombinera tidlösa skönhetsideal med moderna uttrycksmedel.

För att yttermera göra begreppet arkitektur mera svårflörtat kunde jag tillägga, att i nutidens arkitektur kan det finnas möjlighet till egentligen vilken stil som helst, från antika kopior till hypermodern arkitektur, så länge det är gjort med god smak och känsla för omgivningen. Det viktiga är "Genius Loci", platsens egen anda, som måste skapas utgående från många olika synvinklar, där både kundens egna intressen och det allmänna bästa beaktas.

(Alla fotografier: Patrick Eriksson)

Hemmet – fristad och fängelse

//SKÖNA HEM, DÄR LIVETS rosor dofta...,

Egen härd är guld värld..., Mitt hem är min borg...” – sentenserna är många, broderade tavlor som prytt hemmens väggar och påmint om hur mycket hemmet som tillflyktsort i livets stormar betyder. Varje gång ett hem skall upplösas blir minnets och känslans tid. Ur glömskan stiger skuggor och dramatik, sorger och tragedier, glädjestunder och trygghet, men också vemod, förlust, förgångelse och flykt. Den som sett i människors ögon när deras hus och hem blir lågornas rov, glömmer det inte. Människor, hela folkgrupper, fördrivna från sina hem genom krig och katastrofer, påminner oss dagligen om att bostad inte bara är tak över huvudet. I vår västerländska välfärdskultur har hemmet dock under de senaste tvåhundra åren förlänats ett värde som går vida utöver den rent fysiska skyddsfunktionen.

Allt detta är kulturens mönster, av människan skapat, men oundvikligt och oundgängligt. Men det är ett nytt mönster, ett exempel på hemkulturens utformning i Europa under förloppet av 1800-talet. Det är frågan om bostadens förvandling under inflytande av industrisamhällets nya ideal, social fostran och civilisation. Hemmet som konstverk och heminredning som en upp-

buren kulturform har sin speciella prägel i den europeiska kulturen. Det som under tidigare århundraden varit bara bostad, sovplats och tak över huvudet, medan livet i övrigt förlöpte utomhus, kollektivt och intimt i skön blandning i allmän åsyn, blev i industrialismens stadskultur en privat sfär, ett skyddat objekt som det gällde att vårda och försköna. Hemmet som uttryck för ett specifikt ”liv hemma”, för individualitet och intimitet, ”mitt hem är min borg”. Så förvandlades bostaden och husens innamäte fick ett liv. Begreppet heminredning skapades kring sekelskiftet 1900. Heminredningsarkitekten är ett fenomen från det sena 1900-talet. Till de gamla kulturella mekanismer som tidigare verkat när ett privat hus tog form: arv, gåva, köp och beställda ting, kom nu ett medvetet arrangemang av föremålen som uttryck för ideal och personlighet, status och makt. Hemmet blev synligt.

DEN TYSKE FILOSOFEN MARTIN Heidegger (även känd och komprometterad som den mest trogna av nazismens akademiker) har i en essä ”Bygga, bo, tänka” 1954, begrundat dels vad ett boende innebär, dels frågan om huru byggandet är relaterat till boendet. Vad betyder det att ”kän-

Interiör från en hantverkarens kök, Annegatan 10. Oljemålning, R. Åkerblom 1872. Helsingfors stadsmuseum.

na sig hemma”? Han visar på hur språket avslöjar boendets existentiella grund.

Medelhögtyskans verb ”buan” och dess moderna form ”bauen” (bygga) betyder egentligen att bli kvar, hållas på plats och därmed att bo (jfr Nachbar ’granne’). Till verben ”buan, bauen” hör betydelsemässigt ”Ich bin”, jag är, jag bor. Allt byggande är i sig själv boende, bygga en plats där man får och kan stanna. Till samma betydelsefält hör ”Friede” (gotiskans wunian), och ”Freie”, att skydda mot hot och skada. Att bevara, förbli, är en positiv dimension i vår mentalitet, verbet ”freien”, fria, gifta sig, inringa, understryker betydelsen i att befinna sig i skydd och att i frihet bli beskyddad. Ordet ”Raum”, rum, åter betydde ursprungligen en plats som röjts, frigjorts för ett läger, ett nybygge. Boendets grund är

sålunda, hävdar Heidegger, själva skyddandet. Byggandet reser upp platser, grundar därmed och fogar ihop rum för existensen. Människans existens vilar på boendet och därmed även hennes kvardröjande i världen. Här skall inte vidare refereras filosofens tankegång om hur jord, himmel, gudomen och de dödliga finns i boendet som existens. Bara om vi har förmågan att bo kan vi bygga, hävdar filosofen i det efterkrigstida ruinerade Tyskland.

Dessa två betydelsefält, å en sidan skydd, å den andra frihet styr även i dag synen på, upplevelsen av och skapandet av hemmet i vår kultur. I den tävlan de driver med varandra uppstår spänningar som vi oavlatet erfar, t.ex. när man ventilerar frågor om huru byggandet skall ske, hur en byggnad skall se ut och hur form och innehåll skall

Interiör från ett hem i Helsingfors. Konsul Teodor Kiseleff, fru Fanny Grahn-Sinebrychoff och frk v. Tobiesen. Oljemålning, Olga v. Tobiesen. Helsingfors stadsmuseum.

korrespondera. I vilken grad får det finnas asymmetri i det symmetriska, fantasi i det funktionella, konstnärlighet i arkitektur? Måste ett hus ha räta vinklar? En kår av experter träder fram. Bostadsmässor och massmedia övertygar och visar hur konsulter hjälper en att inreda sitt hem!

FINLAND SKEDDE BOSTADENS förvandling till hem relativt sent. När föreningen Martha grundades 1899, i en tid av starkt politiskt förtryck, ville man undvika all rysk misstänksamhet genom att som mål ställa upp arbetet för hemmet och nykterheten. Med de ekonomiska och sociala problem som tillväxten, den ökande rörligheten och urbaniseringen medförde behövdes

en trygg plats, ett mål som man genom skola och uppfostran, utställningar, konsulenter och tidningar kunde sträva för och samla folket kring. Vid denna tid fanns det stora skaror av människor, i synnerhet i östra och norra Finland, som i århundraden blivit vana vid att ha en varierande plats där man kunde övernatta, men därifrån var steget till ett "hem" i nutida mening långt. "Civilisation till hemmen" lydde Marthas devis. I hemmet skulle hygien, ordning, regelbundenhet råda. Ett nytt tidsbegrepp, klocktiden med klara gränser för olika verksamheter, etablerades. De kringfarande arbetarna, rökpörtenas och svedjemarkernas säsongbundna nomader, jägare och fiskare, backstugefolk och torpare, samer och zi-

genare - alla utsatta för socialismens farliga idéer - måste fås att hålla sig till en fast boplat, en adress. Alla borde också få en täppa att odla.

Hemmet blev ett av de starkaste samhällsidealen i 1900-talets Finland. Hemkulturen en förenande mental resurs, i fred som i krig, starkt fosterländsk, nära nog med sakral prägel. "Hemmet är samhällets hjärta" stod det på pärmen till det första numret av tidskriften *Kotiliesi* 1922. År 1921 gav man ut bildverket "Suomalaisia koteja" (nya utgåvor 1949, 1954). Där avbildades mönsterhem, börjande med presidentens slott, "rikets första hem".

Hemmet blev från och med 1920-talet ett omhuldat objekt för nya ideal om skönhet, funktionalitet, teknikens underverk och ett förnuftigt liv. Experter på heminredning och konsulenter för hushållet skulle lyfta Finlands folk till civilisationen, vars nivå också hemmet skulle spegla. I spetsen för skrifter, exposéer och propaganda gick arkitekter som Gustaf Strengell och Salme Setälä. De verkade under devisen "hemmet som konstverk". Programmet omfattade både estetisk bildning och rationell livsstil. År 1930 hade landet 400 hemhushållningskonsulenter. Efter kriget inrättades professurer i "hemmets teknologi", sådana hade föreslagits redan tidigare.

Staden och stenhusen var idealet, landsbygden och timmerhusen bar vittne om gammal vana och kulturell stagnation. När hantverk och hemarbeten försvann till industrin blev det plats för att skapa nya rutiner i vardagslivet och låta dem prägla hemmet. En hel arsenal av råd och redskap för skötsel av hemmet utvecklades. Man kunde tala om en städningens manual. Rummen fick olika funktion, man skulle t.ex. inte koka mat, äta och sova i samma rum och helst borde familjemedlemmarna ha sina egna platser. Sängkammaren och barnkammaren blev föremål för särskild om-

sorg. Tendensen innebar en ökad privatisering, hemmet blev – trots att man skulle kunna visa upp det – en intim sfär, dold av höghusens fönsterrader. Utomhuslivet på gator och torg, utan bestämt mål, – sedan århundraden ett bärande socialt element i stadens och byns folkliga kultur – klassificerades som lösdriveri. Barnen skulle inte heller fördriva tiden på gatan, där farliga lockelser lurade. De skulle sättas i barnträdgård där en populär lek gick ut på att lära sig "leka hem".

Hemmets hjärta blev "vardagsrummet", ett nytt begrepp, lanserat av bl.a. arkitekten Elias Paalanen i *Kotiliesi* 1923. Här förenades alla funktioner, vardag och fest, hela hemmets anda och karaktär. Den fosterländska tanken, den nya tekniken, nya fenomen som hobbyn och resor, politiska, estetiska och kulturella intressen – allt kunde exponeras i vardagsrummets inredning. Stugans sotiga hård blev vardagsrummets vittrappade öppna spis. Den första möbelmässan hölls 1927. Vid samma tid kom det stora uppsvinget för hemslojden. Modernitetens praktiska, bekväma, förnuftiga ideal tillät dock litet av gammal nationell kultur: den folkliga ryan, som varit täcke i kalla stugor, fiskarbastur och båtar, vävdes upp i konstnärlig form och hängdes på väggen. Trasmattan disciplinerades, randning blev symmetriskt i två färger. Gamla, målade skåp och kistor blev i avlutat och uppmålat skick antikviteter, "allmoge".

Livet i det nya hemmet inte bara rutinerades utan blev också föremål för ritualisering, när tekniken ersatte tjänstefolk. Vattenledning, WC, centralvärme och elektricitet gav tid för att pryda väggar med tavlor, soffan med broderade kuddar, borden med vävda dukar, fönstren med krukväxter, bokhyllan med Finlands flagga. Den nya tid som sparats genom rationell hemteknik gav rum för stilla hemliv med handarbeten, radiolyssnande och firandet av na-

Nationell medvetenhet avspeglad i hemmets inredning och detaljer, inspirerad av den nyfunna finska folkkulturen i möbler, textilier och mat. Ur tidningen Kotiliesi på Kalevaladagen 1938.

tionella högtidsdagar i aftonlampans sken.

År 1880 bodde 92 procent av Finlands befolkning på landet, men 1960 var talet 62 procent. Av jordbruk levde 1880 77 procent, 1960 endast 32 procent. Av befolkningen i Helsingfors 1910, som uppgick till 150 000, var 68 procent inflyttade. Dessa strödda tal visar på den enorma omvälvning som urbaniseringen betydde och kan samtidigt tas som en förklaring till den genomslagskraft nya samhällsideal, bland dem hemkulturen, fick. När så staden Tammerfors åren 1949-1953 uppförde "tornhus" i 9 våningar för 133 familjer i 129-135 lägenheter per hus, rymdes över tusen människor i sex hus. Staden stoltserade med epitetet "storstad". Lägenheterna, som omfattade 27, 4 – 82, 3 kvadratmeter hade dock ännu, förutom 3 rum + kök, ett tjänarinnerum, trots att kriget nästan sopat bort en sådan yrkeskategori som tjänarinna

och kvinnorna ökat välbudet som arbetskraft utom hemmet, familjeförsörjande likaväl som männen. Helt utplånad blev den rurala boendekulturen inte: med till staden följde katten, trasmattan och bastun – nu privat i höghuslägenheten. När landsbygden blivit avfolkad och avlägsen trädde ett nytt ideal i funktion – sommarstugan. Och det av nöden i tiden säsongbundna nomadlivet återuppstod i den fria, lustfyllda rörlighet som den egna bilen med husvagn banade väg för.

EN SVENSK DAGSTIDNING läser vi i dag rubriken "Nu tar orden plats i hemmet". Det berättas att dekoration av hemmet med bokstäver av olika slag, material och storlek, är en av "vårens hetaste inredningstrender". Man kan sätta upp en tänkvärd devis, ett vackert poem eller en i text fångad känsla på väggen. Det hänvisas till for-

na tiders broderade väggbonader, men i dag är materialet självhäftande plast. Man använder datorns alla typsnitt eller beställer "väggord" av nätbutiken. Texterna signalerar "omtänksamhet och hemtrevnad". Man kan också göra ett "stilleben" av sitt favoritrecept. Man skall se det estetiska i bokstävernas och tecknens form. Skriften i sig är mönstret och bokstaven ett prydnadsföremål. Också *vintage*- och retromodet ökar varmen för det skrivna ordet och bokstäverna (!). "Att inreda med bokstäver, ord och citat gör hemmet levande, då finns underlag till tanke och samtal", slutar tidningen.

Vi har därmed kommit ganska långt från ett heminredningsideal som lade tyngdpunkten på klassisk skönhet och familjelivet vid hemmets härd. Hemmet har förvisso alljämt bevarat sin plats som objekt för nya ideal, men exemplet visar på det skrivna ordets roll som allt överskuggande symbol för det autentiska, sanningsnära, i det ständiga sökandet efter självbilden, identiteten – den rörliga kulturens allt överskuggande njutning och dilemma. Det ger sken av att vara ett individuellt val, men texterna är det offentliga förnuftets genomträngande herravälde i vår västerländska värld. Hemmet har igen blivit skådeplats för det kollektiva, det opersonliga, trots allt tal om personlighet. I en annan tidning klagas det följaktligen på huru "medelklassen" i Stockholm (exemplet Hammarby Sjöstad) skapar sitt hem "med personligt uttryck" genom att alla bläddrar i samma livsstils- och inredningsmagasin för att "på givet kommando" förverkliga sig själva genom "fondvägg och köksrenovering". Gallerierna homogeniserar affärsutbudet och fylls av butikskedjor. Staden blir alltigenom likartad och hela livet homogeniserat. Men denna nya kollektivitet är inte social i klassisk mening, den sidan av livet gestaltas i en virtuell värld.

Tuulikki Pietilä, Pentti Eistola och Tove Jansson: Muminhuset 1976–1979.

SITT DRAMA OM familjelivets lycka och lögn väljer Henrik Ibsen "Et Dukkehjem", dockhemmet, som metafor för både fångenskapen och friheten. Dockhemmet är 1800-talets skyddade borgerliga statusvärld, som upphöjer hemtrevnaden och familjen med fasta, hierarkiska könsroller, till livets norm. Ur detta bryter sig Nora, den emanciperade moderna kvinnan, ut. Hemmet har blivit en borg för världens orubbliga ordning. I denna trygga värld finns hindret för samhällets utveckling och människans frigörelse för att kunna förverkliga sig själv.

Ibsen fångar en paradox som finns inbyggd i själva huset, bostaden, hemmet som både fristad och fångelse. Det är rörlighetens på samma gång tjustning och oro, - att kunna "fara bort", men även att kun-

na ”komma hem”. Känslan att med egen nyckel stänga och låsa upp hemmets dörr är lika genomgripande existentiell, som känslan att stå vid en dörr som inte går att öppna eller som inte öppnas för en.

Anmärkning För den europeiska hemkulturens ”vagga” och moderna utformning anses det genom kolonialväldet ekonomiskt mäktiga, nationellt självmedvetna borgerskapet i 1600-talets Holland ha stått. När drottning Lovisa Ulrika under 1740- till 1760-talen nynnredde Drottningholm fick rummen namn efter väggklädseln. Särskilda rum inreddes för hennes samlingar av kuriosa och exotica. I Finland finner vi de första tecknen på en hemkultur i modern mening i städernas borgarhus, t.ex. Lebelliska köpmansgården i Kristinestad, och på herrgårdarna. Så rymde t.ex. krigsrådet Jakob af Forselles karaktärshus på Peipola i Elimä på 1780- och 1790-talen skilda rum för representation, sällskapsliv och gäster (förmak, sal) och arbete (Herr Krigsrådets kammare), vidare rum för de olika familjemedlemmarna, olika generationer (frökenkammare, barnkammare, pojkarnas rum, inre och yttre ungarluskammare, ungherrarnas rum), skolkammare och kabinet för förråd (apotek, städning) samt tjänstefolk (husjungfruns kammare). Också här hade rummen namn enligt färgen på tapeterna.

Litteratur

Martin Heidegger, Bauen Wohnen Denken (1954). Vorträge und Aufsätze. Neske, Pfullingen 1990.

”I Medelklass-Tensta”. *Axess* nr 4 2010.

Bo Lönnqvist, Hemmet som ideal. Boendekulturen i 1900-talets Finland. *Finsk Tidskrift* 10/ 1985.

Bo Lönnqvist, Social Ideals and Cultural Patterns in Twentieth Century Finland. *Ethnologia Scandinavica* 1986.

Bo Lönnqvist, Ting, Rum och Barn. Historisk-antropologiska studier i kulturella gränser och gränsöverskridande. *Finska Fornminnesföreningen, Helsingfors* 1992.

Bo Lönnqvist, Den stora människan och det lilla huset – till dockskåpets ursprung. – I Bo Lönnqvist & Johan Silvander. Ting för lek och tanke. *Leksaker i historien. Historiska Media, Lund* 1999.

Marja-Liisa Rönkkö, Marja-Liisa Lehto, Bo Lönnqvist, Koti kaupungissa. 100 v. asumista Helsingissä. *Tammi, Helsinki* 1986.

”Nu tar orden plats i hemmet”. – *Uppsalatidningen* 28 maj - 3 juni 2010.

Schama, Simon, The embarrassment of riches: an interpretation of Dutch culture in the Golden Age. *New York* 1997 (även på svenska).

Göran Schildt – den ogenerade individualisten

En av de sista ingående intervjuerna med Göran Schildt gjordes år 2003 för tv-dokumentären Göran Schildt – den ogenerade individualisten, som sågs av 350 000 titrare på SVT2 sommaren 2006. SFV planerar en kulturresa till Göran och Christine Schildts hemö Leros i den grekiska arkipelagen något av de kommande åren.

TYNGDPUNKTEN I GÖRAN SCHILDT – *den ogenerade individualisten* ligger inte på seglatserna med Daphne, som i så många andra dokument gjorda med Göran Schildt. Nu är det livsfilosofen själv som tar till orda, och han speglar det levda livet både i stora frågor som mänsklighetens framtid, liksom i vardagsnära funderingar kring den egna miljön. Göran Schildt intervjuades av redaktör **Martin Ilmoni**.

Mänsklighetens framtid

– Vi är i rask färd mot ett brådstörtat och tragiskt slut för hela mänskligheten. I

mänsklighetens historia är det ju bara en liten kort stund, de sista femtusent åren, som vi kan få en viss uppfattning om. Och idag ser vi att inget förstånd tycks hjälpa, vi behöver bara öppna tv:n för att se hur oerhört vansinnig dagens politiska och ekonomiska utveckling är.

– Det stora felet är ju att människorna blivit för många. Det lyckas inte att antalet människor ökar med det dubbla inom femtio år, eller med ännu mera. Vi sitter och resonerar om saken, alla är överens, men när det gäller att praktiskt göra någonting så blir det stopp. Nu klagat vi finlandsvenskar

”Vi går i rask takt mot ett brådstörtat slut för mänskligheten. Vi har blivit alldeles för många”.

på att vi inte föder tillräckligt många finlandssvenska barn. Vi borde ju tvärtom få premium för att vi inte ökar i antal!

– Om det skulle komma en sådan smäll att kanske tio eller tjugo människor skulle överleva någonstans i Grönlands isar eller i någon jävla grotta, kanske man sen kunde starta en helt ny mänsklighet.

Kriget och löftet att omfamna Medelhavet

– Till mina principer hör att alltid vänta mig det värsta, att det går åt fanders. Så när det inte går fullt så illa som jag väntat mig har jag en reserv som jag kan ösa ur.

– Under vinterkriget fick jag en explosiv kula i kroppen, och om jag inte råkat ha släktingar i Sverige som skickade över några av de första antibiotika som fanns då, så skulle jag säkert ha dött av infektionen. På krigssjukhuset sade jag åt mig själv, att om jag kommer levande ur det här skall jag återvända till Medelhavet. Medelhavsmiljön hade jag fått smak på under en resa till Mallorca i samband med mina studier i franska i Frankrike, långt före kriget på 30-talet. Jag var alltså redan i unga år helt betagen av Medelhavsmiljön.

– Samtidigt hade jag seglandet i blodet, jag tyckte att det var den trevligaste sysselsättningen man kunde ha. Sedan var det lyckliga tillfälligheter som gjorde att jag

kunde förverkliga min dröm. Jag kunde alltid byta ut mina båtar mot lite större versioner, och ett litet arv efter min mormor om-satte jag genast i Daphne, som jag köpte av **Christoffer Eriksson**. Han ångrade nog på senare år att han sålt den till mig; han brukade skämtsamt säga att han skulle ha skrivit samma böcker om Medelhavet som jag, ifall han behållit båten.

Tiden i Sverige – båtlivet

– Jag lyckades aldrig riktigt trivas i Sverige, så jag blev ju förbaskat glad då jag fick ett så bra jobb med Svenska Dagbladet, som började betala för att jag skulle skriva om mina resor. Jag reste på Dagbladets bekostnad nästan runt halva världen. Skriverierna hade efterfrågan på grund av seglandets äventyr, men även eftersom jag också alltid beskrev kulturbakgrunden med min konsthistorikerutbildning i bakfickan. Jag hade ett hum om olika miljöer och försökte resonera om till exempel olika nationalkaraktärer.

– Att berättelserna blev så populära hängde förstås ihop med tiden efter andra världskriget. Under kriget hade individerna varit fångna i sina egna sociala nät. Utlandet hade man bara kunnat besöka med gevär i handen, och utlänningar hade antingen varit fiender eller påtvingna bundsförvanter. Nu kom plötsligt två unga nordbor och reste ut i världen för att glädjas över dess brokighet, och för att vänskapligt umgås med främlingar.

– Charmen med båtlivet är ju att du har din miljö omkring dig. Sängen är hela tiden med, liksom köket. Du behöver heller aldrig ta in på hotell eller gå på restauranger. Och samtidigt som man seglar kan man inte göra så mycket annat än prata med varann, och ta upp nästan vilket ämne som helst; de mest abstrakta frågor om världsåskådning eller vad som helst. Visst kan det bli lite spännigt någon gång, men åtminstone lär man känna varandra.

Löftet att omfamna Medelhavet skedde på krigssjukhuset.

”Jag” och ”Vi”

– Det är något jag har funderat över hela livet; vad är jaget, vad är en personlighet; är vi individer? ”Vi” betyder ju att man räknar sig till ett kollektiv, och då följer man oftast vad som känns modernt och bra för den gruppen. Jag brukar säga att jag har begåvning för ”du”-förhållanden; jag har alltid avskytt allt som heter föreningsliv, kollektiv och allt det där. Jag mår illa under stora idrottstävlingar, skrållandet av Vårt land och allt det där; jag är så anti-nationalistisk och emot gruppforetelser.

– I tiderna gick jag till och med hårt åt finlandssvenskheten och sade att det är bluff alltsammans: vi skall hålla oss till Sverige – vi har samma kultur, och finlandssvenskarna är bara en liten fraktion i det hela. Jag medger ju nu att jag överdrev lite, men då blev det ett jätterabalder med Fagerholm och regeringar som blandade sig

Redaktör Martin Ilmoni intervjuade Göran Schildt på Leros år 2003.

i debatten.

– Jag har nog haft mössa och varit inskriven i Kungliga svenska segelsällskapet, men det var för att få de papper jag behövde för att resa runt om världen. Att segla har jag lärt mig helt på egen hand, jag satte mig i båten och provade hur vinden kommer och vad jag bör göra för att komma åt det håll jag ville.

Mänskliga relationer – kvinnor

– Jag vet inte varför jag haft sådan tur att jag fått så många intellektuellt begåvade människor som trofasta vänner – till exempel **Georg Henrik von Wright** och **Alvar Aalto**. Jag har många gånger häpnat över vad fan de nu kan se i mig. Kanske har de märkt att även jag är en trofast vän – de som är mina vänner håller jag fast vid.

– Jag har heller aldrig hoppat från fruntimmer till fruntimmer. Jag har alltid sökt en stabil, sexuell partner. Svenska Litteratursällskapet hittade ju för några år sedan bland mina papper en gammal dagbok jag fört åren 1938–46 (red.anm: utgiven som *Vinterkriget som fars*). Där berättar jag om vilka böcker jag läst, men också om alla de flickor jag på den tiden hade kontakter med, och mina erotiska problem med dem. Såna intimiteter sen! Jag var nygift men så fanns det nu olika fresterskor här och där. Jag hade ändrat namnen på dem, men alla

”Jag har byggt en hel serie hus och miljöer där jag genom möblering, genom tavlor och genom hela huset försökt konkretisera det liv jag helst vill leva.”

sade att det inte gör någonting, att jag skriver så vackert om dem! Boken har nog lästs med viss nyfikenhet.

– Folk brukar beskylla mig för romantik och sådant, men jag har endast konstaterat att vi alla är så instängda i vårt jag och våra tankar, att erotiken och kärleken är vår enda chans att förstora våra liv, att förena sig med någon och få ett riktigt tillskott.

– Det har varit det mest berikande i mitt, kontakten till de kvinnor jag mött och levat med, och som jag helt har försökt identifiera mig med. Erotikens har i mitt liv hört till det lärarrikaste inslaget, så jag har nog alltid varit en oerhörd entusiast, men jag har aldrig odlat korta förhållanden eller hoppat till sängs med något fruntimmer bara en gång eller utan förberedelser. Jag har alltid försökt komma så nära som möjligt och hålla fast vid dem så länge som möjligt.

– Sen kan man ha ett fruntimmer med sig i båten också; mina fruvar har egentligen aldrig varit intresserade av segling men genom att de råkat vara mina fruvar har de utstått alla de helveten som fruvar får ha på båtar för sina mäns skull. De har varit mycket snälla, men de har knappast ens kunnat segla, så om jag trillat av båten hade de knappast kunnat vända för att plocka upp mig.

Odödlig via böckerna?

– Jag är inte så naiv, jag vet hur det går.

Till och med **Alvar Aalto** kommer att bli bortglömd en vacker dag; det är fråga om moderörelser. Hela vårt kulturliv är så rörligt, att det är ytterst få människor som kan räkna med att de förblir berömda eller uppskattade. Nu redan har jag ingen förläggare i Sverige för min senaste bok – jag som var en bästsäljande författare i Sverige och gjorde storkovan där! Så jag har nog inga illusioner om min egen blivande framtid, jag inväntar nog att jag mycket snart blir bortglömd.

Finland och Grekland

– På gamla dagar har jag nog börjat uppskatta Finland, speciellt naturen. Vi har ett så stort land, så till all lycka har vi inte hunnit förstöra all natur. Man kan alltså bra säga att Finland bjuder på saker som jag inte förstod att uppskatta som ung. Då tyckte jag att allt var så förbaskat fult; jag hade ingen känsla för Finlands skönhetsvärden eller kultur utan tyckte att kulturen började tidigast kanske i Sydtykland på andra sidan Alperna.

– Jag var påverkad av **Goethe** och hans Italienische Reise som jag översatte. Trots att Goethe aldrig var i Grekland hävdade han att hela den kultur han själv representerade kom från det grekiska arvet. Också **Emil Zilliacus** böcker om hans resor i Grekland påverkade mig väldigt mycket.

”Jag är inte rädd för döden, men jag vill gärna ha en miljö där det jag älskar finns omkring mig, hela Medelhavsnaturen, hela det 360-gradiga landskapet.”

Sedan hade jag ofta som medseglare italienaren **Roberto Sambonet**, som lärde mig mycket om italienskt väsen men också mycket om Medelhavsliv, djur, människor och mentaliteter.

– Man kan sammanfatta att den västerländska människan uppstått genom de impulser som ursprungligen emanerade från det arkaiska Grekland, som förstas lånat mycket från Babylon och Egypten. De yttre omständigheterna med ett i små bitar skuret land med vatten emellan gjorde att det uppstod små samhällen som tävlade med varandra och stimulerade varandra. Hela vår västerländska värld är nog ett slags produkt av dessa forngrekers begåvning.

– Därför blev besvikelsen ganska stor då vi flyttade till Leros och Grekland. Jag kom med så romantiska föreställningar hit, så det dröjde väldigt länge innan vi lärde känna det grekiska folkets mentalitet och hur det sociala livet fungerar här. Men på gamla dagar så vill jag bo och leva vid Medelhavet, och runt mig ha detta landskap som för mig är mitt hemland.

Religion

– Jag är född med någotslags protestlust. Jag vägrade att låta mig konfirmeras, vilket bekymrade min mamma mycket. Men jag sade att jag kan inte gå in på något jag inte tror på; jag var skeptisk helt enkelt, och det

har nog fortsatt hela livet. Många av mina böcker är försök att komma till rätta med att värdera saker och göra det utan att inbilla sig för mycket, att i stället försöka se kritiskt på saker.

– Jag hade nog en tid då jag lusläste Nya testamentet med alla apostlar och vad de nu skrev om Gud och Jesus, och jag hade en tid då jag läste mycket **Dostojevski** där man kan få en bild av hur gudstron alldeles i praktiken påverkar människor.

– Sedan har jag de sista trettio åren bott i ett ortodox land där alla tror på Gud – rent bokstavligen, på ett nästan barnligt sätt. För dem är vi som kommer från ett protestantiskt land ”diamartiromini”. ”Dia” betyder avvikande och ”martire” betyder vittne – det är bara vi i vårt språk som vi överfört betydelsen till ”martyr”, en människa som dör för kristendomen eller för Jesus eller vad f-n det nu kan vara. Men för dem hör vi alltså till en religion som avviker från den rätta läran, vi vittnar inte riktigt. Säger man att man är diamartiromini så anser de mer eller mindre att du inte är kristen, utan de börjar berätta från början om Adam och Eva.

Den egna miljön - det levda livet

– Jag har alltid tyckt om att bygga min egen miljö, det har jag gjort ända sedan jag var liten – barn brukar ju av papp göra en li-

ten hydda åt sig där de kan vara. Jag har också byggt en hel serie hus och miljöer där jag genom möblering, genom tavlor och genom hela huset, försökt konkretisera det liv jag helst vill leva.

– Här på Grekland hade vi ett gammalt hus, det byggde jag för att skriva största delen av mina böcker. Men det nuvarande huset där vi flyttat in för tio dagar sedan, det har jag skapat för att jag vill dö just i detta hus.

– Jag är inte rädd för döden, men jag vill gärna ha en miljö där det jag älskar finns omkring mig, hela Medelhavsnaturen, hela det 360-gradiga landskapet. Trots att ögonen är dåliga så vet jag ju att det finns omkring mig.

– Här kan jag nästan med glädje dö. Jag

är inte rädd för det där, jag vet att det är förestående och jag har konkretiserat det i ett hus.

– Att bli gammal är förövrigt nog inget man kan önska folk, det är nog mest nackdelar med att bli äldre. Man kan *eventuellt* hoppas på att man blir lite visare på något sätt. Eller kanske man bara blir lite ödmjukare?

– Vi har båda sagt med min fru Christine, att om vi skulle få leva våra liv en gång till skulle vi vilja ha det exakt sådant som det var, vi skulle inte önska bort någonting. Vi bejakar allt det som har kommit oss till del och skulle gärna leva precis likadant en gång till. Där ligger ändå en stor tacksamhet för vad livet har bjudit oss.

RS

Albert Camus Den första algeriska Nobelpristagaren

Camus sade att han älskar sitt land allt för mycket för att vara nationalist. Men var finns hans fosterland? 1940 skrev han: *Världen är inte annat än ett okänt landskap där hjärtat inte finner något fäste. Främmande, jag måste erkänna att för mig är allt främmande.*

I Camus hela litterära produktion återkommer sökandet efter ett ursprung, efter en fosterjord som han kunde kalla sin. Hans författarskap har betecknats som en resa utan karta. Algeriet är hans litterära territorium. Intensivt och kärleksfullt skildrar han Algeriets storslagna natur, dess vitglödande sol och våldsamma vindar, havets oändliga vidder och nattens väldighet och namnlösa ångest. Men som fransman i Algeriet växte han upp i ett land som inte var hans. Omkring sig hörde han ett språk som han inte förstod och aldrig lärde sig, han visste att det var araberna som ägde landets historia och djupaste sanning.

I skolan i Alger var det Frankrike som stod i centrum, men där mötte han en sagovärld med gröna ängar, floder och snöklädda kullar, ingenting som han kände igen i sin egen hemmiljö. Ett avlägset och främ-

mande land kallades fosterland, det land där han växte upp fick inget utrymme i skolundervisningen. Det var som om Algeriets historia hade börjat först med de franska invandrarna. För sitt franska språk närde han en intensiv kärlek och han kände sig delaktig av det klassiska arvet. Så fick känslan av total exil ständigt näring.

Under Algerietkriget vägrade Camus konsekvent att uttala någon offentlig ståndpunkt. Han tog avstånd från varje form av terrorism. Han trodde på en dialog som skulle leda fram till rättvisa, där araber och fransmän skulle kunna leva sida vid sida i fred och jämlikhet. Han kunde och ville inte välja mellan Frankrike och Algeriet. Han ville ha både och. Han kunde inte tänka sig ett Frankrike utan Algeriet. Hur nära förbunden han kände sig till Algeriet ändå framgår ändå när han skriver:

Varje gång han lämnade Paris för att fara till Afrika kände han hur hjärtat vidgade sig i ett dovt jubel. Buren av havets väldiga rygg återvände han till den barndom som han aldrig hade repat sig från, till den hemliga skatt av ljus och värmande armod som hade hjälpt honom att leva och att övervinna allt. (ur Den första människan)

Han skriver också att framgången hade ryckt loss honom från de fattigas oskuldsfulla och värmande värld, en värld sluten om sig själv som en ö i samhället, men där armodet tjänade som familj och solidaritet. Han hade slungats ut i en okänd värld som inte var hans, som aldrig skulle bli hans. Armodet under en obarmhärtig sol var hans sanna fosterland.

När Albert Camus 1957 mottog Nobelpriset i litteratur var han mån om att påpeka att han var Algeriets första Nobelpristagare.

Det absurdas filosofi

I sina första publikationer gav Camus prov på något hans själv kallar *Medelhavsmänniskans filosofi*. Det han skrev präglades av en hektisk livsbejakelse, där han accepterar livet sådant det är och ägnar sig åt ett nästan omedvetet försjunkande i naturens skönhet. Starkt betonar han kroppens visdom och sinnenas lycka.

Camus upproriska natur kunde inte i längden dröja kvar i denna jordiska paradisycka. Det smärtsamma medvetandet om fattigdom, lidande och oskyldiga barns död tvingade efterhand en ny livshållning att växa fram. Hans uppblående tuberkulos ställde honom också öga mot öga med döden. Bland hans efterlämnade anteckningar finns följande notering:

Ungdom. Hans livskraft, hans tro på livet. Men han spottar blod. Skulle livet alltså vara detta, sjukhuset, döden, ensamheten, detta absurda. Vilket ledde till inre splittring. Och djupast inom honom: nej, nej, livet är något annat.

Tuberkulosens dödsugga närde hans lidelsefulla kärlek till livet, men tvingade också fram en mer desperat och samtidigt mer medveten livshållning. Han börjar ifrågasätta meningen med tillvaron och rättvisan i människans lott. Hans fortgående litterära

tema blir nu att människan inte är lyckligt förenad och försonad med livet utan står i oförsonlig konflikt med livet. Livet är absurt och allt Camus skrev åren 1942–1945 präglas av det absurdas filosofi.

Från den här perioden vill jag lyfta fram två verk: romanen *Främlingen* och essän *Myten om Sisyfos*. De båda verken fick de franska kritikerna att utnämna Camus till existentialismens hövding, Camus protesterade resolut och framhöll att om han nödvändigtvis måste pressas in i ett fack så var han absurdist. Men både *Främlingen* och *Sisyfossessän* bärs av samma teman som utmärker existentialismen: ångesten, friheten, döden, främlingskapet och människans suveräna moraliska självbestämmanderätt. De två verken gav också upphov till en nära och viktig vänskap till existentialismens förgrundsgestalt **Jean-Paul Sartre**.

Främlingen

Huvudpersonen i *Främlingen* heter **Meursault**, ett namn som symboliserar Medelhavet. *Mer* betyder hav och *soliel* betyder sol på franska. Havet och solen spelar en avgörande roll på den strand där Meursault begår sin ödesdigra handling. Han är en antihjälte som varken bryr sig om karriär eller pengar. Han saknar övertygelse, och förefaller oförmögen att älska. Hans enda försonande kvalitet är hans absoluta ärlighet. Han vägrar ljuga för sig själv. Han är en främling för dem som tror sig känna honom. Slumpen gör honom till mördare. Hans oförmåga att låtsas visa empati leder till en dödsdom.

Främlingen är skriven så stramt och avskalat att texten nästan saknar stil. Bara ställvis glimmar det till av Camus sparsmakade och egenartade adjektiv. Ingen vill identifiera sig med Meursault. Ändå uppfattas han som en riklig karaktär, därför att många människor i själva verket liknar honom. Många i det koloniala Alger lev-

de som Meursault. Desillusionerade efter två världskrig har de förlorat viljan att göra något utöver att rätt och slätt existera. Deras liv saknar hopp och lust, målet med livet är en innehållslös överlevnad. Liksom Meursault accepterar de liv och död utan

att söka en djupare mening.

När *Främlingen* utgavs hyllades romanen som en av vår tids stora berättelser om den moderna människans livssituation.

Myten om Sisyfos

Som motto för sina essäer om det absurda har Camus valt ett citat av Pindaros: *O, min själ, sträva inte efter det odödliga livet utan utforska möjligheternas fält*. Härmed utpekar han huvudlinjen i hela sin argumentation. Absurditetens filosofi formulerar Camus under fyra rubriker: *Ett absurt resonemang*, *Den absurda människan*, *Det absurda skapandet* och *Myten om Sisyfos*.

Genom ett konsekvent och klart strukturerat resonemang avvisar Camus alla som sätter sitt hopp till vetenskapen eller religionen. Människan lever här och nu. Hennes öde kan aldrig förklaras, rättfärdigas eller försonas i ljuset av ett ovisst paradishopp. Camus var väl förtrogen med antikens tankevärld. Han omhuldade de klassiska kraven på tankens klarhet och logisk analys. Medvetenhet var hans nyckelord, allmängiltighet var hans ideal. Därför är hans resonemang tillgängligt också för en läsare som är mindre bevandrad i filosofiska verk. Camus var alltid i första hand författare, i andra hand filosof. Han tänkte i ord, inte i idéer. Hans vision har den stora diktens sanningsvärde.

Den lilla essäboken är full av pregnanta formuleringar som fortsätter att leva vidare inom mig. För mig är Camus text omistlig. Han hävdar att människans tanke bärs av hennes längtan. Så här skriver han under rubriken *Skapande utan morgondag*:

Tankens lott är inte längre att förneka sig själv; i stället strömmar den ut i bilder. Den leker med sig själv, utan tvivel i mytens form, men i myter som saknar annat djup än den mänskliga smärtans och liksom den outtömliga. Inte gudafabler som roar och bländar – nej, jordiska gestalter, händelser och dramer, där en svårönnen visdom och en lidelse utan morgondag får sin sammanfattning och sitt uttryck.

I essäns fjärde avsnitt återberättar och

tolkar Camus myten om Sisyfos. Enbart den texten skulle vara nog för att motivera ett Nobelpris i litteratur. Med bibehållen äkthet och värdighet vänder han Sisyfos och alla människors ständiga nederlag till seger. Myten avtonar i en mäktig bild av Sisyfos vid bergets fot: *Kampen för att uppnå topparna räcker ensam till för att fylla ett människohjärta. Man måste tänka sig Sisyfos lycklig*.

Revoltens filosofi

Redan i Sisyfosessän finns fröna till den revoltens filosofi som når sin höjdpunkt i den stora essän *Människans revolt*. Här vänder hans sig inte bara mot den religiösa paradisdrommen, han ifrågasätter också socialismen. Han gisslar obarmhärtigt den paradisdrom som närts av Karl Marx och andra socialreformatorer i Marx efterföljd.

Han krossar tesen om att utvecklingen i ett socialistiskt samhälle går mot ett klasslöst och konfliktfritt idealsamhälle. Det är en lika farlig paradisdrom som den kristna. Ändamålet helgar aldrig medlen. Man kan

inte godta orättvisan, brottet och lögnen på grund av löftet om ett framtida paradys. I det totalitära samhället förenas människorna genom angiveri. I stället för det broderliga samhället får man en myrstack med ensamma människor. Samtalet ersätts av propagandan och polemiken – två slag av monologer. Kommunismens djupaste strävan har visat sig vara att befria alla människor genom att förslava dem alla.

Det är en andens vaka och en civilisatorisk vaktjänst Camus bedriver när han genomför sin stora kulturanalys, som börjar med Sisyfosessän och fullbordas i *Människans revolt*. Han följer revoltens historia med utgångspunkt i 1700-talets frihetsrörelser. Han talar om revolten som vilja att inte duka under i kampens centrum, revolten som det sanna livets källa, det som alltjämt håller människan upprätt i historiens formlösa rasande lopp.

Detta är revoltens dåraktiga generositet: den ger utan dröjsmål ut av sin kraft till kärlek och säger genast nej till orättvisan. Den sätter en ära att inte göra beräkningar, att ge ut allt till det närvarande livet och till sina levande bröder. På det sättet slösar den för framtida människors räkning. Den sanna frikostigheten mot framtiden är att ge allt åt nuet.

Han ger oss som riktlinje den enda regeln som i våra dagar är originell: lär att leva och dö och vägra bli gud – för att kunna vara människa helt och fullt. Han ber oss välja den trogna jorden, den djärva och knappa tanken, den klarsynta handlingen och generositeten hos den människa som vet. Då blir världen vår första och sista kärlek. Våra bröder och systrar andas under samma himmel och rättvisan blir levande.

Människans revolt blottade den djupa åsiktsklyftan mellan antimarxisten och humanisten Camus och marxisten och existentialisten **Sartre**. Sartre var en försvuren fiende till den idealism Camus ger så

starka uttryck för. Idékampen gjorde slut på en djup vänskap och Camus tvingades in i en andlig exil där han var smärtsamt sårbar och fruktansvärt ensam.

Pesten

Camus största och viktigaste roman *Pesten* bär djupa spår av revoltens filosofi.

Berättelsen utspelar sig i den Nordafrikanska staden Oran. En morgon den 16 april håller doktor **Bernard Rieux** på att snava över en död rått. De döda råttorna blir allt fler. Den 25 april rapporteras att man på denna enda dag hopsamlat 6231 råttor. Med råttorna kommer pesten och Oran blir en stad i belägringstillstånd. Isolerade från omvärlden är invånarna utlämnade åt varandra och åt skräcken.

En liten grupp med läkaren Rieux och hans vän **Tarrou** i spetsen tar upp kampen mot pestens härjningar. Denna kamp är en form av revolthandling. Mot alla odds arbetar den lilla gruppen för att lindra människornas lidanden, sjukdomen rår ingen på.

I allmänhet tycker jag illa om att läsa litteraturvetares tolkningar av texter. Tolkningen antingen förminskar eller förstör. En bra text borde tala av egen kraft. Detta gäller i hög grad *Pesten*. Ingen berikas av att veta att Camus 1943 skrev att tyskarna kom som råttor. Jag är inte heller intresserad av att veta att Oran är en metafor för ett ockuperat Frankrike och att den vänskap som växer fram symboliserar motståndsrörelsen eller att livet i Oran i karantäntillstånd är en bild av det moderna historielösa och intetsägande livet. *Pesten* är nämligen en allmängiltig roman, den passar in i vilken tidsepok som helst och den har ett levande budskap till alla läsare just i denna stund. Det är bättre att läsa med öppet hjärta och låta sinnet fyllas av den starka texten utan störande förhandsåsikter. Som all stor konst blottlägger romanen en djup sanning om livet självt.

Pesten berättar förvisso om lidande och död, om underkastelse och feighet inför det onda, men det bärande temat är ändå revoltens filosofi. Genom att visa ansvar, mod och solidaritet revolterar en liten grupp människor mot tillvarons meningslöshet.

Doktor Rieux vet att det enda en människa kan vinna i pestens och livets spår är kännedom och minne. Som motiv för sitt självuppoftande arbete uppger han: *Jag känner mig mer solidarisk med de besegrade än med helgonen. Jag tror inte jag är svag för hjältemod eller helgongloria. Det enda jag bryr mig om är att vara människa.*

Fallet

Under några av de svåra åren efter brytningen med Sartre publicerade Camus inbrott. Istället arbetade han med teateruppsättningar. Bland annat ägnade han sig åt dramatisering av **Dostojevskijs** roman *Onda andar*.

Men så kom den lilla, täta romanen *Fallet*, som direkt satte fart på Nobelpris-spekulationerna. (Sex gånger tidigare hade Camus lanserats för Nobelpriset)

Fallet är i alla avseenden en motpol till *Pesten*. Camus har bytt ut Nordafrikas sol och öppna hav mot Amsterdams regn och konstgjorda kanaler. All energi och optimism vid Medelhavet har bytts ut mot en steril och kall europeisk stadsmiljö. Hela berättelsen tilldrar sig på natten. När *Pesten* är en berättelse om att handla mot alla odds berättar *Fallet* om en man som försöker sona att han lät bli att agera och sålunda indirekt bär skuld till en ung kvinnas död.

Strängt taget är *Fallet* en roman som saknar handling. Det är en enda lång monolog med **Jeran-Baptist Clamence** som talar och en omdefinierad främling som lyssnare. Clamence är en före detta advokat som av självhat valt ett liv i exil – han har dömt sig själv till det bittraste tänkbara öde: isolering. Det är hans straff för brottet att inte

ha handlat, för valet att avstå från att ingripa och för att rädda en människa. Genom sitt eget handlande har han förlorat tron på människan och på rättvisan.

Fallet har betecknats som en oöverträffbar karaktärsstudie på jakt efter en story. Det var inte bara Nobelkommittén som uppskattade romanen. Det gjorde också Sartre, som kanske njöt av att Camus blottade sin egen exil för offentligheten. Sartre uppfattade symboliska paralleller till Camus eget liv.

Camus död

Det fanns inte någon plats på jorden han eftertraktade, utan bara glädjen, fria varelser, styrka och allt det goda, allt det hemlighetsfulla i livet som inte kan och aldrig kommer att kunna köpas.

Så skriver Camus i sin anteckningsbok. Han hade emellertid hittat en plats på jorden som han gärna ville kalla sin. Det var ett hus med en vildvuxen trädgård i den lilla byn Lourmarin. Tack vare Nobelpengarna kunde han köpa det huset.

Värdinnan på Hôtel Ollier uttryckte säkert allas mening i den lilla byn då hon stående barbent i tofflorna anklagande utropade:

– Varför ska det alltid vara de sällsynta människorna som dör, när Vår Herre har så många idioter att ta av?

Hon hade känt Albert Camus. Som alla andra var hon intagen av hans sneda leende och genuina vänlighet. Varje dag åt han här i hennes matsal. Det var här i Lourmarin den sista bilfärden började den 3 januari 1960. Nu har det förflutit femtio år sedan Albert Camus steg in i den Facel Véga som hans förläggare och vän **Michel Gallimard** körde. Följande dag, ungefär mitt på dagen i lätt duggregn på en tämligen rak väg kantad med plataner slutade bilresan med en våldsamt krock mot en platan. Inga andra trafikanter var inblandade. Camus dog omedelbart, Gallimard avled på sjuk-

Ett minnesmärke över Albert Camus finns i den lilla franska staden Villeblevin, där han omkom i en bilolycka år 1960.

huset några dagar senare. Kvinnorna i baksätet var helt oskadda.

Camus meningslösa och absurda död gav upphov till en störtstjärna av spekulationer. Var det i själva verket ett självmord? Var det inte en lämplig tidpunkt för Camus att göra sorti? Vad mera hade han att vänta sig i livet efter Nobelpriset? Var Camus måhända utbränd, utlevad, utskrivnen? Han hade bringats till tystnad i striden med Sartre, han var nedbruten av kriget i Algeriet. Hans liv var kantat av privata kriser. Vad omvärlden däremot inte visste var att Camus skrivande hade tagit ny fart, en självbiografisk roman av sällsynt lyskraft höll på att växa fram. Hans skaparkraft flödade

igen ur friska källor.

Det finns emellertid ett stort och oförklarligt ”varför” i den här händelsen: varför valde Camus den besvärliga bilresan framom en bekväm tågresa, som dessutom snabbare skulle ha tagit honom till Paris? Han hade en giltig returbiljett i sin rockficka. Den 2 januari hade hustrun och de fjorton år gamla tvillingarna åkt med natttåget till Paris. Varför gjorde han dem inte sällskap? Camus tyckte illa om långa bilfärder, han var fixerad vid tanken på att berömda personer oftare än andra omkommer i bilolyckor. Han hyste en verklig avsky för höga hasigheter och manade alltid sina vänner att köra försiktigt. Det var 755 kilo-

meter till Paris, men man hade beslutat att använda två dagar till färden, så man kunde ta det lugnt. Det fanns inga skäl att hålla hög hastighet.

Sin resväska hade Camus skickat med tåget. Med sig i bilen hade han bara sin svarsta portfölj med manuskriptet till *Le premier Homme*, 145 tättskrivna sidor, därtill dagboken, passet, några personliga fotografier och två böcker: en skolutgåva av Shakespeares *Otello* och en fransk översättning av Nietzsches *Den glada vetenskapen*. Som så många gånger förut reste Camus med lätt bagage.

Den första människan

Manuskriptet i Camus portfölj fick vila i drygt trettio år innan **Francine Camus** gjorde ett första maskinskrivet utkast. Den ofullbordade romanen *Den första människan* publicerades sedan med noggrant angivna fotnoter med de varianter författaren hade tillfogat i marginalen. De fyra bilagorna som var instuckna i manuskriptet bifogades också tillsammans med noteringarna i en liten anteckningsbok, där man får en inblick i hur Camus ämnade utforma sitt verk. Till slut finns det tackbrev Camus skrev till sin gamle lärare **Germain Louis** efter Nobelpriset och lärarens svarsbrev bifogat.

Det märks tydligt att manuskriptet inte var färdigt. Här finns en viss inkonsekvens och texterna är ibland löst sammanfogade. Men det är en fullkomligt underbar bok. Vissa kapitel har uppenbarligen skrivits under stark inspiration. Det finns inga ändringar eller ändringsförslag och språket har en aldrig tidigare skådad lysten och rikedom. Jag vet bara en författare som påminner om Camus när det gäller att beskriva den afrikanska himlen, solen, havet och natten, det är **J.M.G. Le Clézio** i romanen *Öken*.

Boken inleds med att Camus alter ego **Jacques Cormery** uppsöker sin fars grav

i Saint-Brieuc. Här börjar hans letande efter den far han inte har något minne av. Han fortsätter letandet i Mondovi i Algeriet. Spåren är torftiga och nästan inga minnen finns kvar. Han kan inte återskapa fadern eller sina andra förfäder, han känner knappt deras historia. Hans sökande resulterar i en bitter insikt:

Han ägde samma anonymitet i blodet som sina okända förfäder, samma mod, och insikten var både grym och barmhärtig. Liksom de vandrade han genom årens natt på glömskans jord där var och en var den första människan. Ensam hade han fått växa upp, ensam hade han fått finna sin moral och sanning och slutligen hade han fått lära sig att födas som människa och därefter genomgå en ännu svårare födelse, den som består i att födas för andra

I hemmet i Belcourt, Algers fattigkvarter, var allt präglad av armodet. Där fanns inga tidningar, inga böcker, ingen radio, där fanns bara omedelbart nyttiga föremål. Mormodern regerade med hård hand och modern slet hårt för sitt uppehälle som tvätterska och städerska.

Båda kvinnorna var analfabeter. Den yngste morbrodern bodde också i samma lägenhet. Han var liksom modern i det närmaste döv och han arbetade som tunnbindare. Förutom dövheten led modern också av ett talfel. Ord med mer än två stavelser hade hon stora svårigheter med. Hon behärskade uppskattningsvis ett ordförråd på 400 ord. Modern beskriver han med oändlig ömhet:

Han såg också framför sig med mildhet och hjärtskärande sorg sin mors ansikte.

Hans mor, sådan hon var, förblev det han älskade högst i världen, till och med om han älskade henne med försviolen.

Han upplevde inte sin barndom som

olycklig. I ett underbart kapitel som skildrar en jaktutfärd med morbrodern blickar han ut över de väldiga vidderna med jublande hjärta: han är den lyckligaste gossen i världen. Också pojkgängets lekar och obekymrade samvaro skildras i ett strålande kapitel. På fotbollsplanen var han kung och hans enda bekymmer i världen var de piskrapp mormodern utdelade när hon märkte att fotbollsspelet nötte på skosulorna. På barns vis levde han starkt och intensivt i nuet:

Han levde utan förflutet under en orubblig, våldsam sol, oförmögen att tänka sig ett kommande liv eftersom det nuvarande föreföll honom outtömligt, varje dag under beskydd av likgiltiga gudomligheter som solen, havet eller armodet.

Skolan beredde den kunskapstörstande gossen omåttlig glädje. Aldrig har väl en lärare porträtterats vackrare och värdigare än i Camus barndomsskildring. Denna goda lärare lyckades också övertala mormodern att låta det begåvade barnbarnet söka en friplats i läroverket. Gymnasiet klarade han med utmärkta vitsord, men det han hade med sig hem från gymnasiet var omöjligt att assimilera med hemmiljön. Han levde i två världar och tystnaden mellan honom och hans familj växte och blev till en molande ensamhetsvärk.

Biblioteket blev ett andligt hem. Alldeles hänförande är beskrivningen av pojakens kärlek till böcker:

Det vilade en poesi över den mjuka beröringen med vissa böckers släta, glatta sidor från vilka det också steg en ljuvlig doft av lim och trycksvärta. Han gillade fulltryckta sidor med liten stil och smala tränga rader bräddfulla av ord och meningar. Böckerna gav honom hans ranson av drömmar. Böckerna uppfyllde hans hunger efter skratt och tapperhet.

Den första människan är gripande och berö-

rande läsning. Man kommer mycket nära den unga Camus, man ser att han redan var vad han skulle bli. I hela hans liv var det godheten och kärleken som fick honom att gråta, aldrig det onda eller förföljelsen som tvärtom bara stärkte hans beslutsamhet. I hans hjärta flammade denna vanvetliga, frikostiga och förtvivlade lust att leva som präglade alla hans verk.

En författare för vår tid

Albert Camus hör till den fåtaliga grupp av Nobelpristagare som fortsätter att vara rykande aktuell för nya läsargenerationer. Hans intensiva berättarröst är lika angelägen i dag som för femtio år sedan. När *Le premier Homme*, *Den första människan* publicerades 1994, tog intresset för Camus hela livsverk ny fart och hans viktigaste verk utgavs i nytryck och pocketutgåvor. Det är fortfarande lätt att få tag på hans böcker hos bokhandlare och i bibliotek.

Vid sin död betraktades han som tidens sanna röst och vår tids samvete. Det är han fortfarande. Ingenting han skrivit är förlegat, han är en författare just för vår tid. I sin allra sista intervju, de sista orden han själv sände för att tryckas den 29 december 1959 är svaret på frågan vad man kunde göra för att främja en friare och mindre eländig värld:

– Att ge om man kan, och inte hata om man kan låta bli.

Så kort och enkelt kan man uttrycka ett helt livs moraluppfattning.

VAD ÄR DET SOM gör Camus så angelägen för vår tid? För mig personligen betyder han kanske mer än någon annan författare när det gäller att formulera människans förtvivlade rop på enhet och sanning i denna stumma och kaotiska värld. Jag är betagen av hans rena behärskade språk och motsägelsefulla bilder. Jag älskar hans lidelsefulla livskänsla och stormande

Albert Camus liv i sammanfattning

Föds den **7 eller 8 november 1913** i Mondovi, Algeriet

Fadern stupar i slaget vid Marne i september 1914 varefter modern med den åtta månader gamla Albert och den fyra år äldre sonen Lucien flyttar till mormoderns lägenhet i fattigkvarteret Belcourt i Alger.

Tack vare sin lärare Germain Louis får han en friplats vid läroverket i Alger och avlägger studentexamen med höga vitsord. Därefter studerar han filosofi vid universitetet i Alger.

1930 börjar han spotta blod och behandlas för tuberkulos. Sjukdomen blossade upp på nytt i många repriser. Hans dröm om att bli lärare krossades av sjukdomen.

1934 gifter han sig med Simone Hué. Äktenskapet blir stormigt och varar bara två år. Hustrun visar sig vara narkoman.

1935 grundar han en teater för att underhålla arbetarklassen i Alger. Teatern stängs 1939.

1936 – 38 arbetar han med det manuskript som 1971 publicerades med titeln En lycklig död (La Mort Heureuse)

1937 utkommer den första boken, novellsamlingen Framsidan och baksidan (L'envers et l'endroit) som bygger på intryck av en resa i Europa tillsammans med hustrun och en vän.

1937 börjar han skriva sina algeriska essäer. Han ansluter sig också till det algeriska kommunistpartiet men skriver ut sig igen två år senare

1938 började han arbeta som journalist för Alger Republicain och skådespelet Caligula uruppförs

1940 gifter han sig med Francine Faure i Oran.

1941 ansluter han sig till den franska motståndsrörelsen

1942 får han sitt internationella genombrott med romanen Främlingen (L'Étranger) och essäboken Myten om Sisyfos (Le Mythe de Sisyphé).

1943 blir han redaktör för den franska motståndsrörelsens språkrör Combat och Jean-Paul Sartre blir en nära vän.

1945 föds tvillingarna Catherine och Jean.

1947 utkommer romanen Pesten (La Peste)

1951 utkommer den stora essäsamlingen Människans revolt (L'Homme révolté) som ledde till en brytning med Sartre.

1956 utkommer romanen Fallet (La Chute) och Nobelprisspekulationerna tar ny fart.

1957 utkommer novellsamlingen Landsflykten och riket (L'Exil et le royaume) och Camus tilldelas som den näst yngsta efter Kipling Nobelpriset i litteratur.

4. 1.1960 omkommer Albert Camus vid 46 års ålder i en bilolycka

1960 publiceras essäsamlingen Motstånd, uppror och död.

1994 utkommer den ofullbordade romanen Den första människan (Le premier Homme)

2002 översätts Brev till en tysk vän (Lettres à un ami allemand) från 1943 - 44 till svenska

Albert Camus gravsten i Lourmarin, Provence.

glädje och hans hjärtskärande ensamhet. Hans mörka vision fullständigt utan hopp är paradoxalt nog också ljusomstrålad därför att den är bräddad med en enveten tro på människan, på solidaritet, kärlek och frihet. Jag drabbas av hans kompromisslösa sanning om det absurda i människans villkor; jag gråter över den känsla av ensamhet och utsatthet som hans texter väcker också hos mig. Och jag kan inte annat än av hela hjärtat omfatta de lösningar han trots allt kommer med.

JAG TROR ATT EUROPA aldrig har behövt Camus så mycket som just i dag. År 1951 skrev han: *Europas människor tror inte längre på det som är, på världen och den levande människan; Europas hemlighet är att det inte längre älskar livet.*

Det förefaller mig som om dagens Euro-

pa älskar penningen mer än livet och här i Finland har vi fått smärtsamma bevis på att abstrakta lagar betyder mera än människan och familjen. Camus drömde om ett enat Europa. Men hans Europa är inte bara en yta omgiven av hav och berg, fullpropad med gruvor och översållad av skördar, inte en egendom, utan en bit av jorden som vi står i ett djupt beroendeförhållande till. Han såg Europa som en andlig hemvist, där människoandens mest sällsamma äventyr utspelar sig. I *Människans revolt* skriver han:

På denna smärtsamma jord är glädjen det outröttliga gräset, den bittra näringen, den hårda vinden från havet, det gamla och nya morgonljuset. Med dess hjälp skall vi i långa strider återskapa tidens själ och ett Europa som inte skall utesluta någonting.

Finlands svenska radioteater, August Strindbergs nationalscen

BLAND FINLANDSSVENSKA SCENER ÄR det en som är mer osynlig än andra, men det är en osynlighet som ligger i sakens natur. Det är radioteatern, av Nanny Westerland kallad den tiljelösa. Men den har utfört väl så många stordåd som sina mera synliga kolleger, och skördat både lagrar och internationell berömmelse. En av dess storsatsningar daterar sig till 1972-1973. Det spelåret satte radioteatern upp hela den svit omfattande tolv dramer ur svensk historia som August Strindberg skrev åren 1872-1908. Det har ingen annan teater i eller utanför Sverige gjort. Under hela nittonhundratalet instuderade hörscenen vid Sveriges Radio totalt åtta av de tolv, med *Mäster Olof* i topp, dvs. uppsatt flest gånger. Men det är alltså bara två tredjedelar av pjäsbeståndet.

Svenska Teatern i Helsingfors kallar sig Finlands svenska nationalscen. Den finlandssvenska radioteatern kunde under ett spelår på 1970-talet ha kallat sig Strindbergs nationalscen. Detta är historien om radioteaterns stora satsning.

Strindbergssviten löpte från *Bjälbo-färd* (dvs. Birger Jarl) till *Gustav III*. Hela serien bestod av nyuppsättningar, med premiär var tredje vecka, från oktober 1972

till maj året därpå. Textbasen levererades av Hans Fors (1933-1993). Fors var chef för den svenska teateravdelningen vid Rundradion 1969-1981. Därtill var han lyriker, prosaist, dramatiker och hörspeleffektör. Hans hörspeleffektör hade mestadels en lyrisk-reflexiv grundton, men han var också skicklig på historiskt-balladeska krönikor, en genre klart inom hörhåll för det strindbergska projektet.

Till vägledning för Strindbergcykelns lyssnare gav radioteatern ut en broschyr med detaljerad information om föreställningarna, med inslag av dialogstumpar ur pjäserna och vinjetter med citat ur forskningen. Mest var det Gunnar Olléns *Strindbergs dramatik* (1. uppl. 1948) och Atos Wirtanens *August Strindberg – liv och dikt* (1962) som i broschyren fick representera forskarna. Men också andra författares andar svävar över sidorna. Till dem hör Vilhelm Moberg med *Min svenska historia* (1970-1971); verket var pinfärskt och omvälvde folkets historieförståelse just vid den tid då radioversionerna kom till. Hans Fors val av mentorer säger också någonting om hur han i sina radiobearbetningar sållade i sitt material, hur han sökte fram en gemensam ton och angelägenhet för dem. Gängse längd för en fö-

Porträtt av August Strindberg målat 1905 av Richard Bergh (1858-1919)

reställning var en timme och en kvart, eller något mindre: här ströks kraftigt.

Gustav II Adolf, som till sitt omfång utgör ett ytterlighetsfall i det strindbergska krönikedramat, har sextio tablåer som totalt beräknats kräva omkring sex timmar speltid. Det behöver kanske inte tilläggas att pjäsen

fick uppleva sin Finlandspremiär i radiocykeln, och det var den inte ensam om. Finlandssvenska scener har sällan tillfälle att spela klassiker och då får radion gå in, sade Fors till Anne-Marie Franck i en intervju i *Radio-TV-bladet* 40/1972.

→ Den strukturerande idén för hela projektet var att pjäserna skulle spelas i den följd deras gestalter uppträtt i historien, och det var inte den följd i vilken skådespelen skrevs. De skulle alltså följa historiens kronologi, inte det strindbergiska författarskapets. Idén kom från Stratford i England, där Fors hade sett Shakespeares samtliga *histories*, krönikespel med motiv ur engelsk historia, i historisk-kronologisk ordning. Det börjar alltså med pjäsen om Birger Jarl, ett sent verk (1908).

”Det kan vara en rolig läsart att gå igenom dramerna i historisk ordningsföljd,” skrev Hans Fors i en artikel om cykelns första pjäser (*Hbl* 29.10.1972). Och visst är relationen mellan Strindbergs författande och det historiska skeendet rätt invecklad. Men man kan våga påståendet att allting skrevs inom en period av tio år, en period som präglades av ett starkt behov av historisk förståelse. Ett undantag finns, *Mäster Olof*, historien om Olaus Petri som skrevs både i prosa- och versversion och som inte inordnar sig i någon regentlängd. Räckan hade kunnat bli en annan, och den hade kunnat förlängas i bägge ändar. Detta framgår av en av Strindberg handskrivna förteckning rubricerad ”Svenska Historiska Dramer”, som upptar motiven för sexton skrivna eller planerade dramer. Ytterpunkterna utgörs av verk om Erik den Helige och Gustav IV Adolf. Förteckningen har av Gunnar Ollén daterats till sommaren 1898 (Strindberg, *Samlade Verk* 41, 1992, s.472). Den finlandssvenska radioteaterns spelordning, och dess beslut om vad cykeln skulle omfatta, var som följer; tillkomstår anges inom parentes: *Bjälbo-fjarlen* (1908), *Folkungasagan* (1899), *Engelbrekt* (1901), *Siste riddaren* (1908), *Riksföreståndaren* (1908), *Mäster Olof* (prosaversion 1872), *Gustav Vasa* (1899), *Erik XIV* (1899), *Gustav Adolf* (1900), *Kristina* (1901), *Carl XII* (1901), *Gustav III* (1902).

DET VAR INGET LITET beslut att sätta upp hela den nationalhistoriska cykeln – ett halvt årtusende svensk historia. Det innebar självfallet att lyssnarna riskerade att uppleva åtminstone delar av vägen från Birger Jarl till tjusarkungen som transportsträckor. Störst var risken i fråga om upptakten. Hösten 1972 avslutades med dramat om Sten Sture, och efter årsskiftet stod de mer populära pjäserna i tur. *Hufvudstadsbladet* (10.10.1972) bedömde t.ex. öppningspjäsen som både välbearbetad och välregisserad, men recensenten Nalle Valtiala fann det ändå klokt att föregripande skriva: ”Man kan endast hoppas att det kronologiskt motiverade draget att öppna med *Bjälbojarlen* inte avskräckt någon från att uppleva den fortsättning som följer.”

Några riktigt stora konstnärliga segrar bjöd Strindbergprojektet knappast på. Redan kravet på branta förkortningar, med åtföljande dramaturgiska ingrepp, ställde hinder i vägen. Men ingreppen öppnade också för nya grepp. Som Hans Fors skrev om den följd av centralfigurer som börjar med *Folkungasagan* och Magnus Eriksson: ”Här börjar också räckan av ’hybristgestalter’, de som ska luttras, försona något. Det är efter Infernoåren och Strindberg söker gestalter att placera sina erfarenheter i” (*Hbl* 29.10.1972).

Detta är en utifrånblickande, biografierande översättning av Strindbergs eget yttrande om hur han gjort huvudpersonerna levande med att ta blod och nerver ur sitt eget liv. ”Även i det historiska dramat skall det rent mänskliga äga huvudintresset, och historien vara bakgrund” (*Samlade Verk* 64, 1999, s.210). Strindberg lånade av den människa han kände bäst.

Det tycks handla om var dramatikern hittar sitt stoff. Men det pekar också på den fundamentala omvandling som sker då ett historiedrama görs i radio. Dramat avkläs där sin kostymering, sina åtbörder, sin gran-

diositet. Spektaklet är borta. Publiken berövas den ständiga åsynen av element som gör att dramats pondus säkerställs, att vi hålls medvetna om att det är ett rikets öden som avhandlas. Detta är förstås en nivå som finns återförsäkrad i dialogen. Men viktigare är att själva radiomediet inte är majestätiskt utan snarare intimistiskt. I varje fall är radion mer trovärdig då den litar till den enskilda rösten än då mängden talar. Om detta kan inte minst den tyska hörspelshistorien vittna. Tredje rikets kollektivistiskt kultiska körspel om blod och jord avlöstes efter sammanbrottet av något alldeles motsatt, av dröjande, individfokuserande självborrningar.

I starkt renodlande karakterisering kan man kanske säga att den finlandssvenska Strindbergssviten maskerade bort det mest av dramernas historiska panoreringar till förmån för ett dussin porträtt av Strindberg. Eller kanske blev det elva självporträtt och ett – *Kristina* – av Harriet Bosse.

Som regissörer anlätade radioteatern Ghita Barck, Paul Budsko, Bengt Ekerot, Lisbeth Landefort, Helge Lassenius, Christer Liljelund, Kristin Oisoni, Lars Svedberg och Leif Wager. *Mäster Olof* blev den framstående svenske radioregissören Ekerots sista regi. I hans instudering medverkade, i titelrollen, Asko Sarkola. Denna hade som ung och lovande skådespelare tillfälle att också i rollen som Erik XIV öva upp ett historiekunnande vars hela register sedermera kom till användning i Lilla Teaterns *Hamlet* 1979 och 1983: pjäsen spelades där som om den hört till Shakespeares krönikespel.

TILL DET TUNGVIKTIGA MED det finlandssvenska projektet hörde nog att lyssnarna bjöds inte bara på en mycket dryg timme Strindberg utan dessutom på en halvtimmes diskussion kring pjäsen direkt därpå. Åtskilliga fackmän spändes för den

återkommande uppgiften att ”reda ut vad som slutligen är Strindberg och vad verklighet i den aktuella pjäsen”, allt detta motiverat med att – och detta var initiativtagaren Fors övertygelse – ”någon historisk sanningssägare är Strindberg förvisso inte” (*Radio-TV-bladet* 40/1972).

Mäster Olof och *Gustav Vasa* diskuterades av Birgitta Odén, lundahistoriker, och Gunnar Ollén. Atos Wirtanen deltog i samtalen kring *Engelbrekt* och *Carl XII*. I fråga om *Folkungasagan* och *Riksföreståndaren* var det historieforskarna Jarl Gallén respektive Eric Anthoni som redde ut vad som var fakta i målet; sakkunnigt, eller måhända skälmskt, behandlade teaterchefen Carl Öhman de friheter som Strindberg i de två pjäserna tagit sig med historien. Själv hade jag nöjet att med medeltidshistorikern och filmcensurchefen Jerker A. Eriksson dryfta *Siste riddaren* och att med historieforskaren Patrick Bruun samtala om *Gustav III*.

Radioteaterns Strindbergssvit 1972-1973 var ett minst sagt bastant kulturellt paket. Kunde man göra sådant i dag? Knappast. På denna sida om millennieskiftet skulle det väl betraktas som förmätet docerande, fosterande. Dessutom skulle de ekonomiska resurserna i dag säkert inte räcka till. Ändå hör radioteater till den billigaste teater man kan göra, och för publiken behändigaste: Strindberg, och resten av repertoaren, ligger bara ett klick ifrån oss. Tro aldrig att radio inte är modernt.

En tidigare version av denna uppsats har tryckts i Strindbergssällskapets årsskrift *Strindbergiana* 17 (Stockholm: Atlantis 2002). Volymen innehåller också bl.a. en förteckning över Strindbergs dramatik i Sveriges Radio 1925-2000, sammanställd av Egil Törnqvist.

Minnesrunor

Gunnar Antell

Gunnar Antell, född den 24 september 1927, dog den 6 december i cancer i sitt hem på Brändö. Han var den yngste tandläkaren ditills i Finland när han 1947 blev odont.l.c. I nästan fem decennier, från 1950 till 1997, kom han att verka som omtyckt och skicklig privattandläkare med mottagning i centrala Helsingfors.

Gunnar och jag möttes som femtonåriga gossar. Vi föstes samman av våra pappor, Kurt Antell och Hans Ruin, för att tillsammans fullgöra den arbetsplikt som gällde under fortsättningskriget. Två somrar jobbade vi ihop som jordbruksarbetare på Tjusterby gård i Pernå, ägd av familjen Antell. Jag mötte där en jämnårig pojke som jag inte känt tidigare. Gunnar gick i Lärkan och jag i Norsen. Praktisk och med stora kunskaper om jordbruk var han min motsats men ändå uppstod en varm vänskap som kom att bestå.

Omsorg om Tjusterby i gammal kulturbygd blev för Gunnar Antell kanske det mest centrala i hans liv. I över två decennier verkade han som disponent och verkställande direktör för gården och under åren 1988–2005 som ordförande för dess styrelse. I vardag och fest fanns han alltid där med lugn, vänlighet och tolerans inför det annorlunda. Det kunde behövas i en miljö där många viljor skulle samsas.

Men visst hade han också mycket annat för sig. Han var i tjugosex år medlem av styrelsen för Samfundet Folkhälsan och satt elva år i styrelsen för Odontologiska Samfundet. Knuten med släktband till familjen Stockmann fungerade han också som revisor i Stockmann Ab i ett decennium. Och den stora vänkrets som han var innesluten i

omfattade för honom att bland annat också vara rättsriidare i Johanniterorden.

För mig som lämnade Finland 1945 kom Gunnar på något sätt att personifiera det bästa som jag från mitt Sverigesvenska perspektiv förbinder med det svenska Finland: ett frisinne, en stark känsla för hembygd, historia och det egna språket, allt parat med intresse och stolthet för hela det Finland som han och hans familj tillhörde. Och slutligen var han också, såsom många i det nyländska kustlandet, en djärv och skicklig seglare som ofta tillsammans med sin hustru Carita steg i land på vår ö i den västra skärgården.

Olof Ruin

Göran von Bonsdorff

Göran Edvard von Bonsdorff föddes 18.3.1918 i Helsingfors i en akademisk och läkarläkt. Som vuxen hänvisade han ofta till fredsforskaren som mänsklighetens läkare. von Bonsdorff skrev studenten från klassiska linjen vid Svenska Normallyceum 1935 och påbörjade därefter sina studier vid Helsingfors Universitet med historia som huvudämne – jämsides med ett ystert studentliv vid Nylands Nation.

Liksom för många i hans generation blev krigsåren avgörande för Göran von Bonsdorffs fortsatta bana: han fann kriget vara det mest vansinniga av människans påfund. Hemkommen från kriget flyttade han över till den nygrundade Statsvetenskapliga fakulteten och disputerade där år 1950 med avhandlingen Självstyrelsetanken i finlands-svensk politik åren 1917–1923. Samma år förordnades han att medverka vid skötseln av den nygrundade svenska professuren i allmän statslära. Det var början till en lång akademisk bana inom statsläran: som biträdande professor 1952–68, extra ordinarie professor, särskilt i internationell politik, 1968–76 och 1976–81 svensk professor i allmän statslära. Ända tills han fyllde 70 fortsatte han som docent och var stolt över att ha varit verksam i mer än ett halvsekel vid Helsingfors Universitet.

Göran von Bonsdorff var en entusiastisk lärare och forskare som inte räddes att införa nya ämnen. Han hade en viktig roll i etablerandet av internationell politik, freds- och konfliktforskning och u-landsforskning som undervisnings- och forskningsområden. I sin verksamhet inom och utom universitetet drevs han av övertygelsen, att en av kunskapens centrala roller är att bidra till mänsklighetens välfärd. Viljan att verka i denna riktning var ett viktigt incitament i hans engagemang i Samfundet Finland-Sovjetunionen (ordf. 1961–74) samt

Finlands Fredsförbund (ordf. 1979–88 och 1992–93) och flera andra organisationer, från den internationella Pugwash-rörelsen till Paasikivisamfundet och Svenska folkpartiet. Han hann vara ordförande för bland annat Utrikespolitiska samfundet i Finland, Statsvetenskapliga föreningen, Statens samhällsvetenskapliga kommission och Svenska Finlands folkting. Särskilt förtjänar också Samhällsvetenskapliga kretsen att nämnas, en vänkrets som samlades årligen för att tillsammans åhöra föredrag och diskutera samhälleliga frågor. Att vara Helsingforsredaktör för Finsk tidskrift var också ett i stort sett livslångt engagemang.

Vid sidan av internationell politik var forskning om finländska partier och idéströmningar det andra huvudstråket i von Bonsdorffs omfattande vetenskapliga produktion. Han var till exempel författare till två och medförfattare till två andra delar av Svenska folkpartiets historik. Av hans vetenskapliga arbeten har två särskilt uppmärksammats, och de förenas av ett brett historiskt perspektiv. Studier rörande den moderna liberalismen i de nordiska län-

terna (1954) är enligt Dag Anckar en ”pi-onjärinsats, det första systematiskt-empiriska komparativa arbetet inom nordisk statskunskap”. Inom forskningen i internationell politik har Raimo Väyrynen beskrivit Världspolitik i teknikens tidsålder (1961) som ett verk av bestående vetenskapligt värde. År 1993 blev von Bonsdorff politices hedersdoktor vid Åbo Akademi.

Under hela sitt liv var Göran von Bonsdorff en aktiv debattör såväl muntligt som skriftligt. Han räddades inte att provocera vare sig makthavare eller vedertagna sanningar genom att ställa obekväma frågor, alltid med ett större gemensamt väl i åtanke. Hans civilkurage och demokratiska övertygelse fick 1972 stor offentlighet, då han stod som första undertecknare i ett upprop till president Urho Kekkonen som gick ut på att denne inte skulle gå med på att återväljas genom en undantagslag, utan följa grundlagen. Som en följd av detta utsattes von Bonsdorff för påtryckningar att avgå som ordförande för Samfundet Finland-Sovjetunionen, men lät sig i stället senare återväljas för ännu ett år.

Göran von Bonsdorff fick leva ett aktivt och mångsidigt liv, där de olika sidorna i hög grad bildade en sammanhängande helhet. Som pojke lekte han samhälle med sina leksaksdjur – Konungariket Ström i Ingå, komplett med partier och yrkesgrupper – matade hönsen och bedrev långrevsfiske. Pojken levde kvar i honom hela livet och han fick nya vänner i olika åldrar medan de gamla dog bort. Han kunde var högljudd och stridbar men privat var han oftare mild och stillsam, inte minst som Far. Han hade ett utpräglat sinne för det mänskliga och tyckte om att berätta historier. I sina bästa middagstal iscensatte han politiska händelser, människor han mött och sig själv i dråpliga, ibland absurda kombinationer, och smittade åhörarna med optimism och energi.

Pauline von Bonsdorff

Kaj Britwin

Den 8 januari avled pensionerade lokföraren Kaj Britwin. Kaj Britwin var en av de äldsta och trognaste medlemmarna i Svenska föreningen i Östermyra. Föreningen firade sin 110-årsdag på våren 2009. Den är den äldsta verksamma föreningen i Seinäjoki.

Kaj Britwin föddes den 23.5.1920 i Vasa. Släkten kom ursprungligen från Skottland. Peter den store värvade båtbyggare från Skottland till Sankt Petersburg. Senare flyttade släkten till Finland. Kaj Britwin tillhörde den ortodoxa församlingen i Vasa ända till 1937. Samma år anslöt han sig till den lutherska församlingen i Vasa.

Kaj Britwin började tidigt arbeta på olika företag inom teknik-och elektricitetsbranschen.

Idrotten kom att spela en stor roll i Kaj Britwins liv. Han var medlem i Vasa skidklubb och deltog i tävlingar i Finland och Sverige. I backhoppning vann han fem guldmedaljer inom Finlandssvenska skidförbundet. Också i kombinerade tävlingar

var han mycket framgångsrik.

Om somrarna var det Vasa simsällskap som gällde och även i simning och simhopp vann han flera tävlingar. Kaj lyckades också hitta en flicka, som delade hans intressen. Sommaren 1950 vigdes han och hans fru Leila i Kronoby prästgård under en pågående simtävling.

Familjen växte snabbt med två döttrar och tre söner. Somrarna firades ute på Björkö och havet och skärgårdsnaturen var paradiset för dem. Antingen bodde familjen i någon stuga eller i husvagn. En av sönerna blev sjöbevakare.

När kriget bröt ut var Kaj värnpliktig och hamnade ute på fronten i signalförbundet på Karelska näset. Han återvände efter fredsslutet oskadad hem och började igen arbeta inom elektriska företag. År 1947 började Kaj som lokeldarelev på Statsjärnvägarna. År 1960 flyttade familjen till Seinäjoki och Kaj blev utnämnd till lokeldare. Samma år började han på lokförarskolan i Helsingfors. Han arbetade som lokförare fram till pensioneringen år 1979.

Genom en annan svenskspråkig lokförare fick Britwins efter en tid höra i Seinäjoki, att en svensk förening verkade på orten. Onsdagarnas kaffekvällar fick aktiva medlemmar i paret Britwin. Kaj var också några år medlem i styrelsen. Då för tiden satt damerna vid ett bord och handarbetade och småpratade, herrarna satt vid ett annat bord och diskuterade viktiga frågor.

I Seinäjoki blev paret Britwin de drivande krafterna i föreningen Seinäjoen Uimarit-58. I Maakuntatalo-husets källare fanns en liten simhall med en 14 m lång bassäng. Där hölls simskola och tävlingar. Tyvärr slutade verksamheten, men kunde återupptas, när den nya simhallen 1977 blev färdig.

För ungefär fem år sedan märkte Kajs anhöriga och vänner, att Kajs krafter började avta. Han kunde i alla fall bo hemma med intervallvård då och då.

Sorgebudet mottogs med stor saknad av medlemmarna i föreningen. Minnesstunden efter begravningen hölls på föreningen den 24 januari 2009. Kaj vilar i familjegraven i Vasa.

Rikhard Mattsson

Carl Erik Carlson

Född 16.2.1923. Död 28.4.2010. Självständighetsfondens SITRAs mångårige överombudsman, professor Carl Erik (Calle) Carlson har ändat sin jordiska vandring. Teknisk och humanistisk bildning, vida vyer och förmåga att föra in utvecklingen i nya banor var kännetecknande för Calle Carlson. Han var en mångsidigt erfaren industriledare, men gjorde sin största insats som SITRAs tredje överombudsman. Under hans tid ägnade sig fonden åt att finansiera riskfyllda innovationer i den privata industrin och att initiera och genomföra omfattande samhällseliga förnyelseprojekt.

CEC – så kallade han sig gärna – föddes i en helsingforsisk juristfamilj. Hans far var den respekterade rådmannen, jur. dr h.c. Bror Clas Carlson – bland kolleger kallad Kloka-Carlson. CEC utexaminerades 1941 från ett finskt läroverk, Normaalliseo, och blev därmed fullständigt tvåspråkig. Han hade gått latinlinjen och hade därför många möjligheter att välja framtid. Först tog emellertid fosterlandets försvar honom i anspråk. Som artillerist bl.a. på Karelska näset intresserade han sig för matematiska beräkningar, och därmed föll det sig för honom naturligt att söka sig till Tekniska högskolan. År 1948 utexaminerades han från den då helt nya bergsingenjörslinjen.

I slutet av 1940-talet började en ung ingenjör sin karriär genom att arbeta på olika bruksorter i Finland. CEC blev disponent vid Notsjö glasbruk, som var en del av Wärtsiläkoncernen, och senare teknisk ledare vid stålverket i Åminnefors, som tillhörde Fiskars Ab. Färden gick vidare till Finska Mineral Ab, där han var VD, och slutligen till Oy Kiitoketju Ab, även här till VD-posten.

Efter vandringsåren inom finsk industri började CEC intressera sig för ekonomisk-teoretiska aspekter på industriell verksam-

het. Operativ kostnadsberäkning och ekonomisk kontroll blev hans specialområde. År 1968 färdigställde han sin licentiatavhandling och följande år disputerade han vid Tekniska högskolan. År 1970 tog han steget fullt ut och blev professor i industriell ekonomi. Hans industrierfarenhet och skarpsinne gjorde honom populär bland studenterna och han fick olika akademiska förtroendeuppdrag. Han var bl.a. ordförande i byggnadskommittén när Dipoli byggdes. Det uppdraget resulterade, förutom i en unik byggnad, i många mustiga historier som CEC brukade underhålla sina kolleger och vänner med.

När republiken Finland fyllde 50 år bildades SITRA genom ett riksdagsbeslut. Initiativtagare och tillskyndare var centralbankschefen, fil.dr Klaus Waris, som torde ha haft den svenska Riksbankens jubileumsfond som främsta förebild. Ändå fick Jubileumsfonden i Sverige och Självständighetsfondens i Finland helt olika inriktning. Att SITRA gav sig i kast med så konkreta tekniska och samhällseliga projekt var i högsta grad CEC:s förtjänst. Waris

var den store visionären, Carlson den som omsatte visionerna i konkret verksamhet. CEC var överombudsman för SITRA åren 1974–1986.

SITRA skulle hjälpa den ekonomiska tillväxten och den samhälleliga utvecklingen på traven. Likt smörjargossen skulle fonden skynda till när det gnisslade i utvecklingens stora kugghjul. Allmänt formulerade verksamhetsprinciper och tillräckliga resurser borgade för det manöverutrymme som behövdes. CEC:s odiskutabla sakkunskap och personliga integritet skapade det förtroendekapital som behövdes för att ge SITRA handlingsfrihet.

CEC betonade att en utvecklingsfond aldrig får vara girig, SITRAs finansiering var förbunden med en villkorlig återbetalningsskyldighet. CEC hyllade då liberalismprincipen: om den ekonomiska framgången var osäker skulle fonden hellre fria än fälla. En utvecklingsfond skulle inte heller lägga sig till med permanenta uppgifter: lyckade initiativ skulle efter hand överföras på normala samhällseliga eller affärsekonomiska organisationer.

CEC var en fenomenal ordförande. Lugnt lät han diskussionen skena iväg, lyssnade tålmodigt, bolmande på sin cigarr, ställde frågor, efterlyste argument. När diskussionens vågor lagt sig kom han med överraskande förslag: ”Tänk om vi skulle göra så här.” Fondens organisation skulle påminna om en pannkaka: vara platt. Naturligtvis skulle det finnas en klick jordgubbssylt ovanpå.

CEC tappade aldrig kontakten med näringslivet. Vi finner honom i storföretags styrelser, ofta som ordförande. Bäst minns jag honom som Sponsors styrelseordförande (1974–1985), en uppgift som kompletterade överombudsmannaskapet på SITRA.

På CEC:s tid tog sig SITRA an många av tidens stora utmaningar. Där fanns projekt för energibesparingar inom industrin,

byggandets energiekonomi, nya energiformer, samhällets vattenförsörjning och avfallshantering, miljöfrågor av alla de slag och gatuunderhåll i lokalsamhället. Ett nytt teknikområde erövrades i det stora rekombinant-DNA-projektet. Kännetecknande för alla dessa storprojekt var att fonden sökte nya, konkreta lösningar på existerande problem. Det var främmande för Carlsons SITRA att bara nöja sig med att dissekera problemen.

Carl Erik Carlsons andliga arv finns dokumenterat i boken ”Puheita ja kirjoituksia 1974–1985”. Av den framgår hans orubbliga tro på Finlands folk och framtid.

Bertil Roslin

Gunnar Fagerlund

Rektor emeritus Gunnar Fagerlund avled den 17 oktober 2009 i mycket hög ålder. Blott ett par veckor tidigare hade han haft glädjen att fira sin födelsedag – hundra år gammal – i kretsen av sin stora familj. Tal och sång avlöste varandra och jubilarerna sjöng själv med i de kära psalmerna. Samvaron präglades av glädje, tacksamhet och ett stänk av vemod över tidens snabba flykt.

Gunnar Fagerlund föddes den 1 oktober 1909 i Åbo som femte barnet till sjökaptanen Mickel Fagerlund och makan Sigrid f. Mattsson. Faderlös som treåring växte Gunnar upp i Åbo under knappa omständigheter. Kontakten till fädernebygden Nagu upprätthölls under kommande år. Släktstället Villa Källan kom att bli hela familjens sagoland.

Efter studentprovet 1928 tog han sin fil. kand.-examen 1933 och blev lärare i finska och tyska vid Pargas svenska samskola 1935–41. Det hade redan tidigt blivit klart att lärarkallet var det som var mest lockande och dessutom särskilt lämpligt för hans utåtriktade personlighet.

Som RUK-utbildad artilleriofficer kommanderades fänrik Fagerlund under vinterkriget till fronten på Karelska näset. Efter krigsslutet befordrades han till löjtnant. Under fortsättningskriget i Fjärrkarelen hände något som ytterligare stärkte honom i hans tro på en högre makt. Han sårades allvarligt den 2 oktober 1941 under en spänningstur till främsta linjen. Som genom ett under kom ett stadigt läderbälte att dämpa en eventuell dödande fiendekula. Han befordrades till kapten julen 1942. Försvaret av fosterlandet och dess självständighet har alltid varit en hjärtesak för honom.

Gunnar Fagerlund gifte sig 1946 med farmaceuten Margareta Sandman från Öja. I äktenskapet föddes två döttrar Stina och Brita samt tre söner Anders, Mats och Nic-

las. Stor sorg drabbade familjen då makan Margareta dog 1981 och sonen Mats 1999.

Gunnar Fagerlund egentliga livsverk, tjänsten som äldre lektor i finska vid Svenska samskolan i Helsingfors – de Pontska skolan – inleddes formellt vid anställningen 1941. Det verkliga lärararbetet började dock först hösten 1944, då Gunnar också valdes till rektor i Pontan, som gradvis flyttade från Brunsparken till Munksnäs och officiellt fusionerades med Munksnäs svenska samskola läsåret 1952-53.

Det var verkligen inte enkelt för Gunnar Fagerlund att lotsa sin skola med alltför stora klasser och med ambitiösa föräldrar i ett befolkningsstrukturellt heterogent samhälle. Diplomatsk skicklighet och stor människokännedom krävdes för att medla mellan divergerande viljor och åsikter.

För ett läroverk med gymnasium gällde det att klara sig väl i studentskrivningarna. Här bidrog Gunnar med genomgående lysande resultat för abiturienterna i finska. Hög prioritet gavs också missionen att verka som den goda viljans skola.

Gunnar Fagerlunds genuina pedagogiska

talanger kom väl till pass också många år efter pensioneringen. Det gällde timundervisning i olika skolor fram till den tillåtna åldersgränsen 70 år och talrika privatelever. Skeppsredare Gustaf Eriksons son Edgar var en av femtonåringen Gunnars första privatelever i Åbo och sonsonen Victor måhända den sista då 90-årsstreckket passerades. 75 år som lärare är visst något av ett rekord!

Gunnar Fagerlunds liv genomsyrades även stark social ansvarskänsla och en grundmurad gudstro kopplad till en optimistisk världsuppfattning. Han engagerade sig tidigt som lekman i kyrkliga aktiviteter och han var länge förtroendevald i bl a Hoplax och Helsingfors församlingar. Åren 1971–74 var han viceordförande i Helsingfors kyrkofullmäktige. Han framstod som en modererande kraft i dessa sammanhang.

Med sin resliga gestalt passade Gunnar bra i rollen som en lokal Baden-Powell i Munksnäs scoutörelse. Den gamla rotfruktskällaren på Munksnäs gård renoverades till kårlokal för Munksnäs Spejarna, där flick- och pojkscouter än idag kan samlas. Scouting och ungdomsarbete intresserade Gunnar allt sedan starten i Pargas på 1930-talet.

Minnet av Gunnar Fagerlund hedras av den sörjande familjen, en stor släkt och många kolleger, elever och vänner. En karismatisk lärare och en ljus människa har gått ur tiden. Ett stilla rekviem ljuder. Och legenden lever vidare!

Bo Lundell

Lennart Robin Fortelius

Född: 27.4.1955 i Esbo, uppvuxen i Lappträsk. Död: 2.12.2009 i Esbo. I början av december 2009 nåddes vi av budet att vår avhållna kollega och vän Robin Fortelius hade dött. Ett alltför kort, men intensivt liv hade brutits av en oväntad, aggressiv cancer.

FM, webbredaktören och bibliotekarien Robin Fortelius blev student från Lovisa gymnasium 1975, avlade bibliotekarieexamen vid Svenska social- och kommunalhögskolan 1982 och studerade bl.a. nordiska språk vid Helsingfors universitet där han blev fil.mag 1992.

Robin Fortelius blev anställd vid Esbo stadsbibliotek år 1983. Vid sidan av det ordinarie arbetet fick han uppdraget att som Länskonsulent i ADB sköta undervisningen i ”datorstödd informationssökning” i de finlandssvenska biblioteken. Vid Forskningscentralen för de inhemska språken arbetade han med språkvård och ny teknik åren 1993–1996. Vid projektet ”Tiedon talo – Kunskaapens hus” blev han svensk planera-

re och redaktör år 1997. Projektet utvecklades till den omfattande biblioteksportalen Kirjastot.fi – Biblioteken.fi, där han var den skapande kraften bakom den svenska delen av portalen. Också i det sammanhanget var han en flitig lärare. Han lärde upp en generation bibliotekarier, särskilt i de finlandssvenska biblioteken, och implementerade internet som en del av biblioteksvardagens kundarbete. Biblioteken.fi blev en för nordiska sammanhang unik och omfattande biblioteksportal trots sin anspråkslösa början som en liten, men användbar länksamling, ”Robins länkar”.

Robin Fortelius var ordförande för Finlands svenska biblioteksörening 2008–2009. Som föreningens representant i IFLAs (The International Federation of Library Associations) sektion för informationsteknologi fick han resa till bl.a. Indien och Korea. Han var mån om att upprätthålla samarbete med kolleger framför allt i andra Nordiska länder. Robin Fortelius var också en flitig skribent och översättare.

Som erkänsla för förtjänstfull gärning till förmån för den svenska kulturen fick han Hagforsmedaljen år 2005.

Robin var passionerat intresserad av sitt arbete som bibliotekarie och webbredaktör, men han hyste också ett stort intresse för språkforskning och det svenska språket. Språkintresset tog sig både professionella uttryck och glädde vännerna i sällskapslivet. Han var en översättare och terminologiexpert, men också en glad ordlekare och limerickförfattare. I övrigt var han en ivrig cyklist, älskade köttbullar med lingonsylt, sjöng i kören Kråksången och läste mycket skönlitteratur.

Robin var en vänlig och förekommande, ibland lite glömsk person. Han var en slagfärdig arbetsmyra och tidig praktisk visionär inom biblioteksområdet, kunnig dataexpert och nordist med sinne för språkets dimensioner. Han besatt en inre styrka, som

gjorde honom till en uppskattad men envis pådrivare i angelägna ärenden, som t.ex. att måna sig om informationsförsörjningen för finlandssvenskarna.

Robin Fortelius sörjes av sina närmaste – föräldrar, syskon, hustrun Nina Martola samt två söner ur två äktenskap. Särskilt den finlandssvenska biblioteksvärlden, men också biblioteksfolk i det övriga Finland och Norden samt många språkvetare saknar en betydande kollega.

*Jutta Leffkowitzsch, Barbro Nygård,
Susanna Söderholm*

Carl Jacob Gardberg

Statsarkeologen, SFV:s uppskattade ordförande, Carl Jacob Gardberg avled i Helsingfors 31.5.2010. Han var född 16.11.1926. Hela det finlandssvenska medborgarsamhället, SFV, Schildts förlag, SLS och många andra organisationer sörjer en kunnig och engagerande medarbetare.

Gardberg bidrog alltid med kunskap och insikter, fastän han var lågmäld och försynt. Han var en förstklassig forskare. Doktorsavhandlingen om Åbo slott och den populärvetenskapliga boken *Tre Katarinor på Åbo slott* öppnade Gardbergs ymnighetshorn. Det fortsatte att flöda med en lång räckta succéböcker: *Finländska medeltida borgar, Viborg – en stad i sten, Finländska herrgårdar, Sveaborg, Kungsvägen* och *De dödas boningar* och boken om Santiago de Compostela är exempel på detta. Böckerna sålde i flera upplagor både på finska och svenska. Gardberg hade en unik förmåga att lättfattligt presentera komplicerade historiska sammanhang. Detta kompletterade han ofta med föredrag och föreläsningar.

Han hade alltid egna diabilder som han tagit på ort och ställe. Hans privatarkiv måttte ha omfattat tusentals bilder på olika historiska platser och fenomen.

Gardberg kunde hålla föredrag om det mesta. Som kollega inom SFV kunde jag på nära håll med förvåning och beundran höra honom hålla historiska utläggningar om de mest skiftande fenomen man kan tänka sig när vi rörde oss i svenskbygderna.

Carl Jacob Gardbergs egentliga plattform var jobbet som statsarkeolog och chef för Museiverket åren 1972 till 1992. Under hans tid genomfördes flera organisationsförändringar och omdisponeringar. Ämbetsverket blev större och större. Jag tror inte att han älskade alla rutiner - han litade på sin personal - och han tyckte det var spännande när nya ministrar tillsattes och måste sättas in i en sektor som de sällan kände till. Bäst trivdes han när han fick genomföra olika projekt som han och hans medarbetare hade initierat; presentera dem för (och övertyga) de politiska beslutsfattarna och ordna finansieringen till projekten. Sea Finland utställningen i London på åttiotalet är exempel på ett större projekt som inte hade kunnat förverkligas utan Carl Jacob Gardbergs starka personliga engagemang.

Gardberg hade enligt min mening en modern syn på hur ett museum skall fungera. Han ansåg att det skall åskådliggöra tingens mening. Han tyckte inte att ett museum skall vara fullt av döda ting som ingen får röra eller vars funktion inte kommer fram. Han insåg att muséer även skall skapa upplevelser.

Jag nämnde Gardbergs omfattande personliga bildarkiv. Han älskade att resa och ta reda på och dokumentera de historiska sambanden med de platser och vägar som han valde ut. Efter varje resa hade han diabilder som han sedan presenterade på olika arenor. Resorna var många men ofta

återkom han till en färd som han företog på sextioalet. Han reste ensam genom hela den amerikanska kontinenten ombord på en Greyhoundbuss. Den gjorde ett outplånligt intryck på honom. Det var en resa med lätt bagage, för han sade att han med sig hade en enda ränsel över axeln.

Talrika var de pris och utmärkelser han fick, t.ex. det Tollanderska priset av SLS och SFV:s stora kulturpris. Vid sitt frånfälle var han ledamot av tre vetenskapliga akademier och hedersledamot i sju samfund. Han satt i SFV:s styrelse åren 1973–1998, av dessa de aderton sista åren som ordförande. År 1998 utsågs han till föreningens hedersordförande.

Vi är många som saknar hans alltid glada men behärskade uppsyn, hans lågmälda röst och hans många fångslande berättelser.

Christoffer Grönholm

Gottfrid Gräsbeck

Samtalet kunde ta avstamp i ett körstycke, någon av hans egna kompositioner eller en musikhistorisk klassiker. I sällskap av en god flaska rödvin hade man innan man visste ordet av hamnat i en periferi som sträckte sig från musikestetik till teologiska frågor, från moralfilosofi till lantbrukspolitik, och när man var övertygad om att samtalspartnern definitivt trasslat in sig in bisatsernas snårskog manövrerade han lika förbluffande som elegant tillbaks till utgångspunkten.

Nu har den borne debattören, alltid lika inspirerad, entusiastisk och genuint intresserad av sina medmänniskor, fört sin sista diskussion. Tonsättaren, dirigenten och pedagogen Gottfrid Gräsbeck avled den 19 juli i hemstaden Åbo, 83 år gammal. En ålder, som med tanke på hans starkt nedsatta lungkapacitet vida överträffade det som de flesta, han själv inberäknad, någonsin kunnat drömma om.

Och rika år var det sannerligen. Med hustrun La Vonne och de fem musikaliskt

begåvade barnen som ovärderligt stöd vid sin sida, med teorieleverna vid Åbo Akademis musikvetenskapliga institution samt ett oändligt antal studentsångare som idémässigt bollplank. Gotti levde och andades musik, men upphörde aldrig att låta sig fascineras av samtliga det mänskliga livets aspekter.

Gotti kommer i första hand att ihågkommas sina insatser den finlandssvenska körkulturen till fromma. Som långvarig dirigent för Florakören, Brahe Djäknar och Akademiska orkestern satte han en outplånlig prägel på den aboensiska studentkörssången och hans talrika körkompositioner och –arrangemang hör till de bästa inom vår kulturkrets.

Ändå skall vi inte glömma hans pionjärinsatser inom den moderna konstmusiken. Gotti var tidigt ute när det gällde nya landvinningar och en av de första i vårt land som intresserade sig för de möjligheter de elektroniska hjälpmedlen erbjöd. Med åren lugnade rabulisten dock ner sig och stod fast i sin övertygelse om tonalitetens och treklangens uttrycksmässiga suveränitet.

Min första kontakt med Gotti och hans inte alltid helt konventionella arbetsmetoder var när han i synnerligen mustiga ordalag konkretiserade den emotionella substans han äskade i en viss musikalisk passage. Vi skriver 1983, det drog ihop sig till nordisk studentsångarstämma i Åbo, stycket vi repeterade var hans nyskrivna Magnificat och uruppförandet i domkyrkan några månader senare blev en klangfest utan like.

Sådan var han. Hundraprocentigt ärlig i sitt känslomässiga utspel. Frifräsare, gentleman, hedonist och humanist ut i fingerspetsarna. Ingen som kom i närmare kontakt med Gotti kunde undgå att fångas i hans personlighets trollkrets. Ingen kunde förhålla sig likgiltigt till honom.

Mats Liljeroos

Holger Grönroos

Holger Grönroos avled 6.5.2010 i en ålder av 86 år efter en lång kamp mot en svår sjukdom.

Han föddes i Pernå 20.9.1923 som den nästäldste av fem syskon. Föräldrarna var statare på Tervik gård. Även Holger började arbeta på gården. Ganska snart avancerade han till fogde och de sista trettio åren innan han gick i pension år 1987 arbetade han som förvaltare eller inspektor.

Holger deltog tre år i fosterlandets försvar. Han tjänstgjorde på Aunusnäset inom IR24 och mot slutet av år 1944 inom ErP 18. Holger hemförlovades i november 1944.

Efter kriget byggde han upp sin frontmannalägenhet i Tervik, Ängskulla, tillsammans med sin första hustru Olgi. De fick leva 46 år tillsammans och fick en dotter, Inger. Holger gifte senare om sig med Riitta. Tyvärr dog hon efter bara några år i en svår sjukdom.

Holger var mycket samhällsorienterad och tidigt engagerad i hembygden, bl.a.

inom ungdomsföreningsverksamheten, den frivilliga brandkåren och inom kommunalpolitiken: Han var förste viceordförande i kommunfullmäktige i Pernå 1964-1992 och ordförande eller viceordförande i olika kommunala nämnder. Han var också medlem i bl.a. Finlands svenska arbetarförbunds förbundsråd.

Holgers kristna livssyn låg till grund för allt han gjorde. Han arbetade för kyrkan bland annat genom att inneha olika förtroendeuppdrag inom Pernå församling under 35 år, både som ordförande i kyrkofullmäktige under ett par perioder och som medlem i kyrkorådet. Han deltog även i Stiftsrådet. Holger hade en vacker sångröst och sjöng länge i Pernå kyrkokör, och därefter i Borgå domkyrkoförsamlings pensionärskör.

Holger Grönroos engagerade sig helhjärtat också för krigsveteranerna. Han var en av grundarna till Pernå krigsveteranförning och fungerade som föreningens ordförande under många år. Han var även med om att bygga upp Pernå krigsveteranmuseum. Han kallades till hedersmedlem i Södra Finlands krigsveterandistrikt hösten 2009.

Holger var mycket intresserad av att läsa, men han var själv också en fängslande och uppskattad berättare. Holger var anspråkslös angående sin egen insats, men inte sällan kryddade han sin berättelse med en finurlig humor. Han bidrog till hembygdens skrivna historia genom sin bok *I herrgårdens skugga - minnen av det glömda folket*. I den gav han sin personliga bild av hur det var att leva som statare, eller torpare på en herrgård.

Holger blev många gånger ombedd att berätta om sina krigsupplevelser och om veteranverksamheten. Hans sista intervju ingick i programserien *Hur gick det sedan?* av Erik M. Snellman för svenska Yle.

Holger ville också förmedla krigsveteranernas upplevelser för de yngre generationerna. I december förra året berättade han

för eleverna i Borgå Gymnasium om sina minnen från fronten. Elevernas ovationer efter presentationen blev för Holger, som han själv uttryckte det, en värdig avslutning för en åldrande veteran.

Holger sörjs av dotter med familj, sin andra hustrus döttrar med familjer samt livskamraten under de sista åren, Runa, och hennes döttrar med familj, liksom av släkt och vänner. Holger lämnar en stor tomhet efter sig men också en djup tacksamhet hos oss alla som har fått förmånen att lära känna honom. Vi minns honom som en rakryggad, engagerad och positiv människa.

Johanna Stjernberg

Fredrik Hackman

(16.7.1925–22.6.2009)

Som jämnåriga kusiner i en stor familjekrets träffades Fredrik och jag regelbundet alltsedan pojkkåren. Hans far, min morbror Johnny Hackman, blev efter min fars förtidiga bortgång en viktig mentor för mig ifråga om litteratur och målarkonst och som pojkar lärde vi oss redan före krigsåret 1939 bl.a. av honom att diktaturerna i Europa var av ondo. Från hösten 1940 var vi båda skyddskårister och tidvis även befriade från skolarbetet. Vi bar militär uniform 1943–1944. Efter Nazitysklands seger 1940 stod hoppet till Storbritannien under Churchills ledning. Vi var övertygade om att Hitler skulle förlora kriget men vi betvivlade aldrig vårt lands förmåga att bevara sin självständighet. Samtidigt beundrade vi Leningrad under den långa tyska belägringen. Med åren blev släktskapet än vänskap för livet.

Fredrik blev student från Zilliacuska skolan (Ulfåsa), studerade biologi och verkade i flera år som lärare i bl.a. Arkadiagatans

flickskola. Många av hans forna elever har beskrivit honom som en etisk, vital och inspirerande pedagog. Hans mångsidiga personlighet, lovordade yrkesutövning och sällskapliga fritidssysselsättningar gav honom en trogen vänskrets.

Fotograferandet blev mera än en hobby. Fredrik var särskilt aktiv inom amatörfotografklubben i Helsingfors. Hans fotografier finns i dag i Finlands fotografiska museums samlingar. Med sin skolkamrat Per Olov Jansson tillhörde han i slutet av 1940-talet modernisterna som hade nära kontakt med de nya fotograferna i Sverige. En vändpunkt för honom blev resan till Indien 1960 som fotograf och chaufför åt Laurin Zilliacus (Ulfåsas grundare och rektor). Hans uppgift var att illustrera Purana-myterna, grundvalen för hinduismen. Samtidigt fångade han vardagen, vilket resulterade i en bildkollektion som visades i *Laterna Magica* 2006. Fredrik Hackman belönades med hederstiteln AFIAP (Artiste de la Federation Internationale de Art Photographique) och med hedersmedlemskap i klubben.

Sin egentliga livsgärning utförde Fredrik Hackman vid Rundradions svenska tv-avdelning, sedermera FST. Han började 1961 som redaktör. År 1968 blev han redaktionschef för faktaprogrammen och 1976 utnämndes han till planeringschef för FST. Nära kolleger och vänner var Bosse von Willebrand, Joan Edelmann (Harms) och Pontus Dammert. Med en tv-skolning vid anrika BBC bakom sig blev han en av tv-pionjärerna i Finland, både som filmare och regissör. En epokgörande dokumentärfilm var hans program om glödlampan. På 1960-talet startade han veckoöversikterna ”Sju dagar” och ”Zoom”. Han var en respekterad chef: iderik och temperamentsfull. Han hade en stor andel i utbyggnaden av de svenska tv-programmen på 1980-talet och var en av de ledande krafterna i det nordiska samarbetet inom televisionens

faktaområde. Både de nordiska och internationella kontakterna var av betydelse då FST under den värsta finlandiseringsvågen på Rundradion lyckades få med kontroversiella program i utbudet. Hans spiritualitet och klipska humor bidrog till att han inte lät sig nedslås av tillfälliga motgångar i arbetet. Men han kunde vara envis i sina åsikter om bl.a. rikspolitiken och kulturströmningarna – det ledde till många intensiva diskussioner.

Kocken Fredrik! En verklig talang. Familjen, släktingar och vänner njöt av hans fiskrätter, soppor och grytor i gourmetklass. Seglaren Fredrik! Pojkårens sommarparadis var Dåvits och jag minns våra seglatser i Pentala och Hirsala vattnen. Långt senare blev seglatserna med honom som värd i folkbåten *Sljfocken* en av säsongens höjdpunkter för hans seglingssugna vänner – färder som även bjöd på kulinariska läckerheter.

Fredrik var genom livet en stor hund vän och arbetsbördan hindrade inte den dagliga promenaden med den egna hunden. Det var taxen framför allt och han verkade under en period även som taxdomare tillsammans med sin farbror G.W. Hackman, en internationell expert i branschen. Råholmens hundpark stod honom nära och på 1990-talet gick han helhjärtat in för att rädda den.

Då Fredrik Hackmans syn försämrades blev musiken en viktig del av hans och familjens liv. Till valet hörde både symfonikonserter i Finlandia-huset och kammarmusik i Ridarhuset. Både klassisk och modern musik. Vid jordfästningen i Krematoriekapellet den 10 juli 2009 spelade Kamus kvartetten bl.a. adagiot ur Haydens violinkonsert i c-dur och largot ur Sjostakovitjs åttonde stråkkvartett.

Närmast sörjande är hustrun Nina (f.Marschan), dottern Johanna, sonen Joakim med fästmö Tuuli samt syster Klara.

Carl Fredrik Sandelin

Margaret Haikola

Margaret Haikola föddes i familjen Overton i Lund den 29 december 1918 och avled i Helsingfors den 25 november 2009. Fadern kom från en engelsk forskarsläkt och kom efter studier i Schweiz och Tyskland till Lund. Hennes mor var matematiker. Själv blev hon fil.mag. i biologi, genetik och kemi och undervisade i dessa ämnen i Lund, till slut som adjunkt i Katedralskolan. Margaret mötte sin blivande make Lauri 1941, när han kom som krigsinvalid och teologistuderande till Lund och inkvarterades i familjen Overtons stora lägenhet tillsammans med andra finnar och ester. Hon lärde sig tidigt att världen är mångfasetterad och att naturvetenskap och religion erbjuder olika sätt att tolka verkligheten. Den unga familjen fick efter kriget fyra barn. Tre av dem flyttade hösten 1963 med mamma Margaret till Helsingfors, där pappa Lauri tillträtt en professur. Småningom fick hon undervisa igen, först vid Laguska skolan, senare vid Drumsö svenska samskola och småningom vid Mattlidens skola och

gymnasium.

Vid sidan om ägnade hon sig åt kursverksamhet vid Svenska arbetarinstitutet, både som elev och lärare. Hon skrev dikter sedan ungdomsåren och odlade samma ådra bl.a. vid Valentin Chorells skrivarkurser. Många olika föreningar och bl.a. Tänka högt-gruppen gav efter hand Margaret en starkare förankring i Svenskfinland

När yngsta barnet Maja dog 1978 skrev Margaret dagbok under sjukhusveckorna, som sedan omarbetades till boken *Vidare* – trots allt. Efter Majas död öppnades en minnesfond, vars avkastning gått till utbildning av ungdomar i Namibia. För minnesfonden, men även Lex luciainsamlingen, gjorde Margaret dagligen blomsterkort med pressade blommor. Växterna insamlades främst nära sommar- och släkthuset i Skåne, där bokskogen, bäcken och trädgården gav henne både arbete och vila. Huset har gästats av många, bl.a. finländare på väg söderut. Där vävde hon också trasmatör, målade porslin och tog hand om gamla saker från moderns hem. I Petrenska släktnotiser samlade hon tillsammans med sin syster uppgifter om svenska slakten, men engelska och finska släktingar glömdes inte heller bort.

Mamma Margaret var vad man kunde kallar en arbetsnarkoman. Hon satt under sin aktiva tid sällan överksam och hon använde kvällarna till att skriva. Så klarade hon av ett inte alltid så lätt liv. Hon visade stor omtanke om sina barn, barnbarn och småningom barnbarnsbarn. Hon ville gärna lära och sysselsätta oss och överlämnade ofta vardagssysslor åt yngre.

Margaret höll radioandakter, satt med i Borgå stiftsråd, skrev artiklar och höll föredrag om allt från natur till människor och en fölknära kyrka. Hon höll kontakt med sin makes kolleger efter hans död och följde med Finska Missionssällskapets Furaha-kör, som Maja varit med i. Margaret hade en

stor krets av brevvänner och samlade breven, liksom mycket annat, väl etiketterat. Ur Margarets hand har också kommit andakts-, aforism- och tanke böcker, även tillsammans med andra.

Invid rikssvenska Olaus Petri-kyrkan vid Minervagatan hade hon sitt hem i 46 år. Hon var en gränsöverskridare som ständigt byggde broar och fann en medmänniska i varje människa.

Dotter Beva med familj

Jarl Hellemann

Född: 4.11.1920 i Köpenhamn. Död: 25.2.2010.

Filosofie licentiat Frode Jarl Hellemann, tidigare vd på förlaget Tammi, är död. Han skulle ha fyllt 90 år i november. Hellemann föddes i Köpenhamn den 4 november 1920.

Han var sedan 1945 knuten till Tammis förlag och sedan 1968 förlagets verkställande direktör. Han är känd som mannen som grundade Tammis klassikerserie Gula biblioteket. Hellemann fortsatte att välja böcker till serien långt efter att han gått i pension. Den legendariske förläggaren var själv författare och har bland annat skrivit memoarerna *Lukemisen alkeet* och *Kustantajan näkökulma*.

Jarl Hellemann var en av de sista stora förläggarna och han kom in i mitt liv för drygt sextio år sedan. Han besökte min mor, som var litterär agent i Stockholm. Det måste ha varit 1946. Jag var gymnasist och beundrade den eleganta unge mannen i tweedkavaj. Han talade om alla författare som var mina idoler, som Hemingway, Steinbeck, Sartre och många andra.

Min beundran utökades till en livslång vänskap när jag så småningom själv blev förläggare. Jalle, som alla kallade honom, hade den sällsynta förmågan att förena en utgivning av både litterära mästerverk och debutanter med vardagsnära fackböcker på alla nivåer. Gula serien, som han ensam redigerade, med översättningar av författare som just Hemingway, Steinbeck, Faulkner och Graham Greene, Italo Calvino och James Joyce har hunnit bli legendarisk.

Men lika viktigt ur ekonomisk synpunkt var hans utgivning av Berlitz reseböcker, praktiska handböcker och inte minst det stora uppslagsverket *Media*.

Allt gjorde Jalle med samma lätthet och självklarhet. Han hade vad man skulle kall-

KAI NORDBERG

la nästan absolut gehör när det gällde att välja "rätt" böcker, det vill säga böcker som skänkte både glans och pengar åt förlaget Tammi, som han var trogen under hela sitt liv.

Vi träffades under alla dessa år inte minst på bokmässor i Frankfurt, London och Los Angeles – överallt var Jalle välkänd och respekterad, där han på sitt tystlåtna sätt umgicks med all världens förläggare och därmed lyckades få rätten till många åtråvärda böcker.

Jalle vara snabb och målinriktad när det gällde. När han en gång besökte mig i Stockholm, hörde vi på radio vem som just blivit årets Nobelpristagare. Jalle frågade om han kunde låna en telefon. Efter fem minuter återvände han och sa att han just köpt rättigheterna till årets Nobelpristagares böcker.

Vi umgicks även utanför yrket med Jalle och hans Marjatta. Där ingick besök på Svartskär, den vackra holmen i yttersta havsbandet. Han var lika hemma där i skärgården som i de internationella salongerna. Huvudattraktionen, förutom den milsvida

utsikten var Jalles "Solöga" -lika perfekt tillagad som allting annat han gjorde.

När Jalle sålde Svartskär häromåret sa han litet sorgset: "Nu blir det inget mer Solöga". Jalle var en av de sista stora förläggarna även mätt med internationella mått. Han satte sin personliga prägel på utgivningen, med den nyfikenhet och kreativitet som är en förutsättning för yrket och inte minst med den humanistiska bildning som hör till. Sådana förläggare finns snart inte mer.

Per I. Gedin

Timo Hämäläinen

Litteraturkritikern, kulturjournalisten och nordisten Timo Hämäläinen dog i en sjukdomsattack hemma i Kronohagen i augusti 2009.

"Vi kulturens små kolportörer" brukade han med en blandning av ironi och ödmjukhet kalla dem som sysslade med olika sekundärupdrag i litteraturens tjänst – kritik, översättning, gnetande i prisnämnder och arbetsgrupper. Att bli inkluderad i ett sådant "vi" kändes hedrande, för Hämäläinens kolportörsgärning var något alldeles utöver det ordinära.

Född 1945 i Björneborg hade han i barndomsåren genom finsk-svensk vänortssamhet blivit en ivrig nordist, och det intresset höll i sig livet ut, till glädje och nytta för otaliga finländska tv-uttare och tidningsläsare.

Hämäläinen introducerade, recenserade och debatterade litteratur i tv och radio, i tidskrifter och finsk, rikssvensk och finlandssvensk press.

Hans sista tv-framträdande blev den

olyckliga gång då han i en intervju i programmet Lukulamppu 1991 inte bara var sitt vanliga kritiska och pålästa jag utan dessutom berusad. Efter avskedet från tv gjorde han fram till 2005 en stor och viktig insats som introduktör av skandinavisk och finlandssvensk litteratur i Helsingin Sanomat. Efter det blev hans bana den typiska för den frilansande "lilla kolportören" i den bemärkelsen att den bestod av små bitar, korta uppdrag och den allt mer krävande uppgiften att hålla många bollar i luften. På Åland fann han under senare år ett nytt mentalt hem. Hans sista texter handlade om operan Joel och om det nya kulturhuset Alandica, och publicerades i Helsingin Sanomat i början av augusti.

För Timo Hämäläinen var Norden en levande och livsviktig helhet, och svenskan en självklar del av det finländska kulturarvet. Med unik sakkunskap och nyfikenhet såg han det gemensamt angelägna där andra ofta såg bara kulturskillnader och lustiga främmande särdrag – vilket med särskild tacksamhet och uppskattning noterades av de tvåspråkiga finlandssvenskar som läste hans recensioner. För den verksamheten belönades han av Svenska Kulturfonden, av Nordiska ministerrådet, av Finlands svenska författareförening och Kulturfonden för Sverige och Finland.

Jag hade förmånen att under de senaste åren samarbeta med Timo Hämäläinen i bedömningskommitten för Nordiska rådets litteraturpris. Uppgiften eller håglös var han aldrig när vi träffades. Han besatt en stor och djup kunskap om nordisk kultur, politik och ekonomi, och han delade generöst med sig av stort och smått, av litteraturpolitiska och mänskliga iakttagelser. Den skandinaviska litteraturen och åländskt finanskvaller samsades i hans bulletiner, levererade per telefon, e-post eller över en lunch.

I Vem och vad uppgav Timo Hämäläinen "reverie" (drömmeri) som särintresse,

och bakom den ofta sarkastiska ytan skymtade en känslig ömsinhet, särskilt när han talade om sina vänner – eller om sitt första barnbarn, vars fotografiskt dokumenterade framsteg vi ibland fick ta del av som avslutning på ett NR-möte. Med stor tillgivenhet och stolthet omtalade han också alltid sina två vuxna döttrar Aino och Hannah.

Pia Ingström

Asta Jansson

Asta Jansson föddes 30.6.1913 och gick bort 2.9.2009. Därigenom har ytterligare en länk till södra Lojos, industri- och kultursamhället Virkby, storhetstid brutits ur kedjan. Asta var ända till för några år sedan en betrodd källa till levande lokalhistoria, alltid tillfrågad. Hon var en outslitlig kulturivrare, lojal mot alla som ville arbeta för höjt socialt medvetande och starkt känsla för den egna historien, medborgarnas egen historia. Liksom hon ville främja det praktiska livets färdigheter, uttryckligen kvinnornas. Förra sekelskiftets bildningslängtan satt djupt.

Asta Jansson hade alltid drömt om en stor familj. Själv var hon enda barnet. Vid sin 95-årsdag senaste sommar kunde hon samla kring sig tre barn, sju barnbarn och nio barnbarnsbarn. Hennes mamma försummade aldrig att påminna om hur efterlängtat hon var. Själv hade mamma Elin "Elen" Tötterström från Bjärnä haft ett tjugotal syskon.

I sällskap med Asta förvandlades andra

till lyssnare, i släkten var hon medelpunkten. Hon tog utrymme.

Så hade hon också överblicken över ett bysamhälles uppgång och dess tidvisa hotbilder. Fadern lanthandlaren Elis Funck tog emot Petter "Kalkpetter" Forsström, lika så bördig från Finby, när han första gången kom med sin far för att se vad Virkby med sina tre sågar och kända kalkfyndigheter kunde stimulera till. Asta upplevde inbördeskriget och tyskarnas dramatiska vistelse i sina hemknutar och gästgiveriet, numera en förstörd kulturhård liksom Kalkpetters palats. Hon ingick i kretsen kring Kyrksta gård och dahlbergarna. På sitt sätt en del av vardagen blev för henne kalkverket och dess mecenatskap på gott och ont, samlingshuset för föreningarna med sin så småningom tynande verksamhet. Och framför allt Marthastugan, den överlevande.

Hon hade inte bara överblick, utan också gott minne, stärkt genom ihärdigt berättande. Hon berättade sin livshistoria för under-teknad under inspelningar hösten 2001. Outplånliga spår satte i henne uppdraget som luftbevakningslotta på Munkberget där hon var först att upptäcka den sovjetiska armada på 92 plan i riktning Tammerfors som i det klara vädret steg upp från Baltisch Port. Eller vigseln i Åbo domkyrka för fem gäster ackompanjerade av ständiga alarm under en äventyrlig permission för fästmannen Kurt Jansson. Eller åren som textillärare i Åbo där hon i ruinerna av skolan grävde fram oskadade tygpäckar under snön och sedan med svensk hjälp rustade upp en ny hemslöjdsskola vid Observatoriebacken.

Marthorna i Helsingfors, en av dem Ebba Östenson, hade velat skola henne till svensk hemslöjdsinspektör vid lantbruksstyrelsen men vinterkriget kom emellan. Själv hade hon tänkt bli matematiklärare.

När alla pusselbitar slutligen föll på plats var hon igen Virkbybo, konsulent i Martha-

stugan och lärare i samskolan där Kurt Jansson var rektor, aktiv liksom maken i Lojosamfundet, pensionärsföreningen och församlingen. Många var de utställningar av textilier och handarbeten som hon arrangerade i skolan och för marthorna. Som pensionär planerade hon utställningar av bygdens historia och hantverk.

För sin mångåriga verksamhet inom Martharörelsen tilldelades hon marthornas guldmärke och som erkänsla för sitt engagemang för hembygden Folktingets medalj och Svenska kulturfondens hederstecken.

Torsten Bergman

Kurt Jern

Torsdagen den 10 december avled skolrådet Kurt Jern i Vasa efter en längre tids sjukdom. Han föddes i Solf den 3 augusti 1929 men växte upp i Helsingfors. Studentexamen avlade han vid Nya svenska läroverket, "Lärkan", år 1948 och filosofie kandidatsexamen i historia vid Helsingfors universitet fyra år senare.

Sin lärarbana inledde han som timlärare i läroverken i Vasa, tills han år 1961 fick ordinarie lärartjänst vid Vasa svenska samskola. Följande år valdes han till rektor vid denna skola,

Det var ingen lätt uppgift att överta "Pensars skola". Under mer än tre decennier hade Lennart Pensar satt sin prägel på läroverket tillsammans med ett kollegium av jämgamla medlemmar. Nu fick skolan småningom ett nytt kollegium av unga akademiker, som tack vare Jern formades till en effektiv enhet med all respekt för föregångarna. Också elevkåren genomgick en viss förändring genom att tillströmningen av gymnasister från landsbygden ökade.

Detta berodde framför allt på skolväsendets utveckling och tillkomsten av nya mellanskolor. De olika elevgrupperna påverkade varandra på ett lyckligt sätt. Namnet Vasa svenska samskola blev ännu mer än förr en garanti för "redbara, pliktrogna leder".

Grundskolans införande slog sönder de gamla läroverken genom att mellanskolorna försvann. För Vasa svenska samskola, som var ett privat läroverk, såg framtiden verkligt mörk ut. Också direktionsordförande Hans-Erich Slotte tänkte på det sammansvetsade kollegiet, som borde få fortsätta som en helhet.

Korsholms kommun kom som en räddande ängel. Man hade anhållit om att få grunda ett gymnasium, men anhållan hade avslagits med hänvisning till gymnasierna i Vasa. Nu vände man sig till Vasa svenska samskola med anhållan om att dess gymnasium skulle flytta till Smedsby. Så skedde. Mellanskolklasserna övertogs av Vasa stad och Korsholm fick ett eget gymnasium 1975, Kurt Jern kom att på känt sätt, med mild bestämdhet, leda denna skola fram till sin pensionering år 1992.

År 1992 gjordes en stor undersökning bland de tidigare eleverna bland annat om hur de hade upplevt sin tid vid Korsholms gymnasium. Av dem ansåg 222 att den hade varit bra. Endast fem var negativt inställda till den. Bättre betyg kan en rektor inte få.

Kurt Jerns krafter och kapacitet räckte dock till mycket mer än skolan. Svensk-Österbottniska samfundet kom under en lång följd av år att dra nytta av hans mångsidiga kunnande. Han var dess preses i tio års tid, 1987–1997 och före det vicepreses sedan 1972. Under hans tid kunde överstelöjtnant C-B. J. Petander slutföra sitt stora arbete om österbottniska soldater under svenska tiden, en regementshistorik som är unik. Själv skrev han samfundets historik 1920-1970, en fortsättning på Walter Mell-

bergs 25-årshistorik.

Hembygdarbetet låg Kurt Jern varmt om hjärtat. Från 1970 till 1986 ledde han Föreningen för Österbottens historiska museum i nära samarbete med intendenten Sven-Erik Krooks. Därmed kom nya fläckar in i museet, nya initiativ och nya metoder. Han engagerades också i Svenska Österbottens hem- och museiförbund och därför i Finlands Svenska Hembygdsväsende.

Också hans vetenskapliga litterära produktion är imponerande. Hans namn förknippas med bl.a. Finlands historia II, med Svenska Österbottens historia, med Korsholm under 650 år och Malax kommuns historia I. Dessutom har han översatt Vasa stads historia från finska.

Skolrådet Kurt Jern, "rektorn", är ihågkommen av tusentals före detta elever. Hans kolleger minns honom med glädje. Hans medarbetare i de många organisationerna talar med vördnad och högaktning om honom, den borte ordföranden. Hans minne skall leva med hans gärning.

Nils-Erik Nykvist

Harry Järv

Biblioteksrådet. fil.dr Harry Järv avled efter en plötslig sjukdomsattack den 21 december i Stockholm. Bondsonen från Karperö blev 88 år gammal. Han sörjs närmast av hustrun Barbro, släktingar och en stor vänskrets.

Harry Järv efterlämnar ett osedvanligt fotavtryck, ett gigantiskt livsverk på många plan. Han arbetade med böcker hela sitt liv, skrev själv ett femtiotal och var chefredaktör för tre kulturtidskrifter, Horisont, Radix och Fenix. Järvs arbetsfält var oerhört brett och hans kunskapsörst outsynlig.

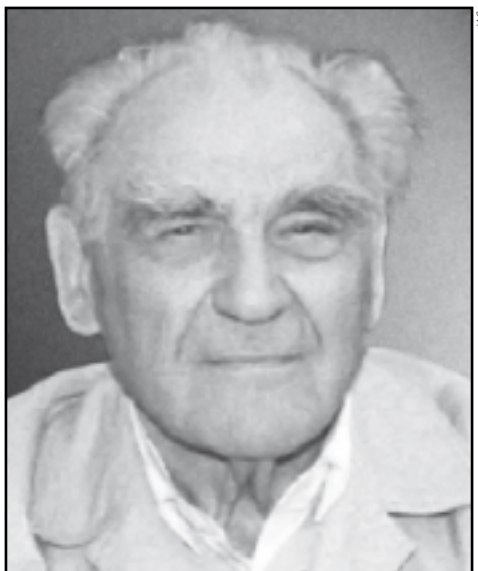
Han har kallats både renässansmänniska och enmansuniversitet. Det litterära testamentet, den massiva bibliotekshistoriska antologin *Mänsklighetens minne* (866 s.) utgav han tillsammans med kollegan Erik Carlquist på Schildts förlag.

Järvs passionerade engagemang för biblioteksväsendet, en av folkbildningens och frihetlighetens grundbultar, är vida känt och erkänt ute i världen. Sitt eget stora bibliotek, 14 000 band, testamenterade han till forskningsbiblioteket Tritonia i Vasa.

Harry Järv anställdes 1958 av Sveriges Nationalbibliotek, Kungliga biblioteket (KB) i Stockholm och verkade där till sin pensionering som ställföreträdande riksbibliotekarie 1987.

Arbetskamraternas tack till sin chef och medarbetare blev en magnifik vänbok, *Humanismen som salt och styrka: I den deltog ett prestigefyllt galleri skribenter. bl.a. Astrid Lindgren, Väinö Linna och Vaclav Havel. Kollegerna framhöll även "Järvs kraft till opposition, till självständig och inte sällan obekvämlig kritik av politisk enfald och brutalitet"*.

Just dessa egenskaper behövdes i mitten av 1970-talet då planerna på uppspjälkning och utlokalisering av Kungliga biblioteket blev kända. Järv ställde sig i spetsen för för-

svaret av KB. Efter en lång och hård kamp och offentlig debatt backade byråkraterna. Efter en omfattande om- och tillbyggnad återinvigdes KB 1997. Men andra personer än Harry Järv hyllades för den bedriften.

För Järv innebar pensioneringen bara en omdisponering av arbetet. 6–7 böcker skulle ännu skrivas. Han hann med mer än det, men alla var inte planerade, utan kom till av andra orsaker. Den hätska krigsdebatten åren 1987–91 med cirka 500 inlägg fördes främst i *Vasabladet* och den blev i mycket en uthållighetskamp mellan Harry Järv, som försvarade finländska ståndpunkter rörande krigsåren, och ett antal skribenter tillhörande främst yttervänstern.

Debatten sammanfattades i två böcker *Finland 1939–1945*. Järv belönades för sin insats med kommendörstecknet av Finlands Lejons Orden, men debatten ledde också till en för honom smärtsam brytning med *Vasabladet* som han samarbetade med i 50 år.

Harry Järv försvarade Finlands intressen in i det sista. I ett brev hösten 2009 skrev Järv om Henrik Arnstads nya bok *Skyldig*

till skuld: "Skyddsomslaget till boken har som bakgrund till texterna Galina Sankos falska foto av barnen bakom taggtråden, som både DN och SvD publicerat i stort format. Jag har funderat något på att förklara i någon tidning, kanske Hbl eller Vbl, att skyddsomslaget helt konsekvent omsluter falska påståenden av Arnstad."

Harry Järvs krigstida erfarenheter är väl dokumenterade i tryck och på film. Mindre känt är att antimilitaristen Järv aldrig gjorde militärtjänst i fred. Han motarbetade konsekvent alla slags pennalism och krävde av soldaterna i stället s.k. funktionell disciplin. Detta var angeläget ännu långt efter kriget och han glädde sig åt att finska försvarsmakten efterhand tog till sig hans tankar rörande utbildningen.

Järv gick frivilligt med i både vinter- och fortsättningskriget, var med om att återta Karelska näset och återvände benamputerad till Sextiettan just som vapnen tystnade hösten 1944. I augusti 1945 förde Järv sin förra chef överste Alpo Marttinen med båt över Kvarken i säkerhet till Sverige, undan "röda" statspolisen men blev själv efterlyst och hamnade i ofrivillig exil.

Situationen förändrades då han vid Uppsala universitet fann sin blivande hustru och blev svensk medborgare på 1950-talet.

Järvs krigstida dekorationer var höga för hans rang och ålder. Han snuddade vid Mannerheimkorset; varför marskalken gick emot hela räckan generaler som förordade beviljande förblir oklart. Sitt fjärde frihetskors fick Järv av president Halonen efter Framom främsta linjen.

President Mauno Koivisto och Harry Järv träffades första gången på en fotoställning i Helsingfors hösten 2001. Patrullmännen kom omedelbart på rätt väglängd med varandra. Koivisto var intresserad av detaljer rörande ryska vapen som syntes på Järvs krigstida foton, men Järv ville ta upp mer väsentliga saker. Och så sa han till Koiv-

visto rakt på sak: "Egentligen är det du som restaurerade Finlands demokrati efter en längre förfallsperiod."

För sina vänner var Harry Järv varmhjärtad och generös. I hans närvaro kände man sig bli delaktig av något större. Hans föredöme förpliktar. Sina brev avslutade han på ett sätt som nu kan riktas till en större läsekrets: "Må och arbeta väl!"

Stefan Forss

Paul Wilhelm "Willy" Kyrklund

Författaren Paul Wilhelm "Willy" Kyrklund, föddes 27 februari 1921 i Helsingfors, och dog den 27 juni 2009 i Danmarks socken, Uppsala kommun.

Han debuterade 1948. Skrev tre novellsamlingar, 13 romaner/essäer, samt dramatik. Samlingsutgåvor Prosa (1995), Berättelser, dramatik: Anföranden, artiklar (1996), Bonniers. Romanen Polyfem förvandlad från 1964 utgavs i Modernistas klassiker-serie 2002.

I midsomras hittade jag på en ovanligt högkulturell utetupp i Sibbo en trave efterkrigstida nummer av Bonniers Litterära Magasin. Inför Finska vikens vågor läste jag Willy Kyrklunds essä "Tankar på en Tiberbro" från 1957, om förhållandet mellan humanvetenskap, naturvetenskap och – naturligtvis hos Kyrklund – moral. Jag nickade igenkännande åt en av hans favoritformuleringar, den om det mänskliga som trasig rock, här infogad i nytt sammanhang men första gången förekommande i Mästaren Ma (1953):

"De flesta menar att skinnet skiljer dem från det som omger dem. Men människans skinn är tunt och genomsläppligt, fullt av hål och öppningar likt en trasig rock. Det omänskliga far in och ut genom revorna; jord och vind blåser tvärs igenom oss. Vår hjälplöshet är höggradig."

I hela sitt författarskap exponerar sig Kyrklund om och om för det omänskligas vind och ser vad det blir av oss när den blåser. I likhet med mästaren Ma intresserar han sig mindre för människan än för människans villkor. De är inte goda. Rättvisa saknas. Gud finns inte. De stora och starka tar sig fram, de svaga är hjälplösa. Mobbaren blir chef och den mobbade går under i maktlösa hämndfantasier. I äktenskapspro-

MARTIN GRANÉ

manen Solange jämför sig huvudpersonens make Hugo med en tomatplanta "som inte vill gro, fastän jordmånen borde gå an och sol kommer det då och då och bevattning och vitaminpiller om våren". Hugo satsar allt han har på att finna sig i sitt predikament men misslyckas med att uppnå jämnmod. Sin livshungriga hustru driver han däremot i döden.

För livsbegäret har sin blinda kraft. I sina noveller, ofta utformade som sagor, myter eller legender, gestaltar Kyrklund den ofta. Som i den underbara novellen "Fred i Bulgarien" (Hermelinens död, 1954) där den bulgariska armen blir i grund krossad av arvfjenden greken. Hela armen bländas. Var hundrade man får behålla synen på ena ögat för att leda sina kamrater hem. I Bulgarien blir blinda män sångare; alltså uppstår i varje by en oerhörd och underbar kör. För första gången råder fred. Kvinnorna blir som förhäxade, går på fältet utanför byn där sångarna står, sträcker fram ett finger, sträcker fram en hand ... "Och till våren föddes ungarna, idel gossebarn, som skulle suga ur sina mödrars bröst och växa

upp under deras ständiga omsorger för att i tidens fullbordan höja svärden och börja kriget på nytt. Ty än var icke Bulgarien krossat och än var icke allt förbi. Och kvinnorna nosade på sina ungars hjässor där livet pulserade under den tunna hinnan".

Femtioalet var Kyrklunds produktivaste tid. I efterkrigstidens rådlöshet var hans, den pessimistiska ironikerns, hemlöshet förmodligen mest hemma. Till den hörde att att konsekvent sabotera alla hållningar, och alldeles särskilt den profetiska som verkade passa honom så väl. Mästaren Ma, Hugo och de andra som uttalar sina visheter framstår genom dubbelexponeringar som fega, motbjudande och opålitliga människor. Vilket inte hindrar dem från att vara visa också.

I de mera trosvissa decennier som följde kände sig Kyrklund, som han påpekat i intervjuer, hemlös. Böckerna blev inte sämre, men de kom alltmer sällan. På åttiotalet fick han en renässans men, som till exempel den krampaktiga artikeln om honom i Den svenska litteraturen (1990) visar, till priset av att göras till blodlös postmodernist.

Det är väl så, att Kyrklunds på en gång förtvivlade och konstnärligt suveräna författarskap inte passar in någonstans. Mästaren Ma karakteriserade sig så: "Att intressera sig för oändligheten och döden, det är att stå på tå utan att räckas. Jag står på tå utan att räckas." Senare blev Kyrklund, med sin dröm om att "träda ut ur sin kyrklundhet" mera rakt på sak. Det är mer än tio år sedan hans besked i en intervju i Svenska Dagbladet var det lakoniska: "Jag vill dö."

Michel Ekman

Anna-Britt Lundström (f. Danielsson)

Söndagen den 12 april 2009 avled Anna-Britt Lundström från Tranvik i Sund. Hon dog i följderna av en cancersjukdom som sakta bröt ner hennes kropp men som aldrig lyckades bryta ner hennes goda, vänliga väsen.

Anna-Britt föddes i Jomala Södersunda den 6 december 1937 då Finland firade sin 20-åriga självständighet. Hon blev också med tiden en mycket självständig kvinna trots att hon föddes som sjunde barnet i en syskonskara på nio.

Även på Åland var det svåra tider då på grund av andra världskriget som startade 1939 och därför hade föräldrarna inte möjlighet att kosta på henne en högre utbildning efter folkskolan. De var som man sade på den tiden, småbrukare. Mor Tora var hemma från Östergötland i Sverige och fader Edvard var ålänning och hemma från Tranvik i Sund.

Anna-Britt visade tidigt intresse för läsning och redan vid fem års ålder näst in-

till tvingade hon sin äldre broder Roine att lära henne förstå innebörden i de krume-lurer som kallades bokstäver, och det stod inte länge på förrän hon kunde läsa. Efter det fick de äldre syskonen ständigt låna hem böcker från skolan och hon fördjupade sig helt i böckernas värld. Så till den milda grad att mor ofta blev irriterad, för vad hon ägnade sig åt hade hon ständigt en bok uppslagen inom synhåll och var helt okontaktbar för allt och alla i sin omgivning.

Vintern 1955–56 gick hon i Ålands Folkhögskola och det var en stor upplevelse för henne. Där fick hon möjlighet att ägna sig åt det hon helst ville, nämligen att skriva och läsa. Hon talade ofta längtansfullt om den tiden.

Anna-Britt gifte sig 1956 med Pekka Lundström och tillsammans övertog de släktgården, Västergårds i Tranvik, av hennes föräldrar. De fick under åren fyra döttrar. Efter att ha varit jordbrukare i 15 år beslöt sig paret för att arrendera ut jorden.

Anna-Britt började nu jobba på Ab Chips, fabriken som tillverkade potatischips, och hon blev så småningom processansvarig för de olika linjerna i fabriken. Ett jobb som hon verkligen var mycket stolt över. En tid ägnade hon sig åt ett så tufft jobb som att köra lastbil på landskapets trafikavdelning, men hon återgick småningom till sitt ”gamla” jobb på Chips.

Hennes arbetskamrater upptäckte snart att hon var gjord för mer än att koka potatis, ty få hade undgått att läsa de ordlekar, sånger, dikter, rim och sketcher som hon ibland publicerade i olika tidningar.

Hon utsågs till chefredaktör för företagets egen personaltidning ”Chips aktuellt”, och där ställdes ofta arbetskamraterna och även högsta cheferna mot väggen av den humoristiska chefredaktören. Hon skrev också reseskildringar och kåserier från personalresorna i omvärlden, och när det vankades fest var det alltid hon som låg bakom pro-

gramtexterna. Många minns nog de dråpliga föreställningar som blev följden av hennes författarskap.

I Ålands ungdomsförbunds årliga revyer fanns hon alltid med som spökskrivare och hennes nummer blev mycket uppskattade eftersom hon hade förmågan att sätta den humoristiska knorren i slutet av varje sång eller sketch.

Efter att hon råkat ut för en halkolycka som ledde till att hon fick ett komplicerat benbrott kom hon aldrig tillbaka till Chipsen, men hon kunde i stället ägna mer tid åt författarskap, för sina skrivarfingrar hade hon minsann inget fel på. Hon började nu författa historiska teaterpjäser som spelades upp av ortens ungdomar vid olika tillfällen.

När Sunds kommun firade sitt 680-årsjubileum skrev hon en historik, vilken hon illustrerade med små korta pjäser, minst en från varje århundrade, som visade säregna episoder ur traktens historia. Hon forskade mycket i förgången tid och var mycket noga med att historien skulle bygga på autentiska händelser. Så tillkom till exempel pjäsen ”Tarasoffskan och fransmännen”. Den skildrade fransmännens landstigning i Tranvik under Krimkriget, och handlade om en gammal kvinna som vägrade springa till skogs och gömma sig, och som upptäcktes under ett saltkar av franska soldater. De bjöd den skräckslagna gumman på fransk bröd och vin till hennes stora förtjusning. En både rolig och dramatisk pjäs som blev mycket uppskattad och spelades ett flertal gånger inför publik.

Till 150-årsjubileet efter Bomarsunds fästnings fall skrev hon teatern ”Tersmeden – kvinnotjusaren”. Den utspelade sig på 1700-talet i Sund och handlade om kaptenslöjtnanten och sedermera amiralen Carl Tersmeden (1715–1797) som kom till Åland för att mönstra båtsmän. I stället ägnade han sig åt att förföra traktens fruntimmer. En skandal som slutade ganska ko-

mist eftersom han ertappades av maken till en av de förförda damerna. Som kuriositet kan nämnas att det fortfarande i Sverige finns en släktförening med ättlingar till sagde Carl Tersmeden. Anna-Britt fick vetskap om detta och inbjöd släkten till Klippan i Sund där de fick se pjäsen om sin vidlyftige anfader. För det fick hon emotta släktens medalj.

En annan pjäs som handlade om fransmännens framfart bland kvinnorna i Sund döpte hon till ”Vildhavre och tusenskönor”, och hon skrev även stycket ”Skarpans-Eldstaden”, båda hämtade ur den verkliga historien om Bomarsund.

Många var teaterstyckena och pjäserna hon författade och regisserade innan hennes livslåga släcktes en vårdag i april 2009. Många minns henne med saknad; hon var en kvinna med varmt hjärta och stor förståelse för andras olyckor och problem. Till henne kunde man alltid gå med sina bekymmer, och hon kunde även konsten att lyssna och ge stöd och råd då det behövdes. Vi som stod henne nära och alla som på olika sätt haft förmånen att lära känna henne minns henne med tacksamhet.

Anne-May Pehrsson

Henrik Nybergh

Torsdagen den 26 november 2009 avled bankdirektören, vicehäradshövding Henrik Nybergh i en ålder av 86 år efter en långvarig sjukdom.

Henrik Nybergh föddes i Helsingfors och blev student från Svenska Normallyceum 1941. Efter att ha deltagit i fortsättningskriget avlade han högre rättsexamen 1947 och erhöll vicehäradshövdingstiteln 1950. Han inledde sin yrkesbana som jurist vid Nordiska Föreningsbanken 1947 och var vid sin pensionering 1983 vice verkställande direktör vid samma bank som då hette Föreningsbanken i Finland. Som chef gjorde sig Henrik Nybergh känd som en krävande och rättfram person.

Han innehade många förtroendeuppdrag i affärslivet, bl.a. som vice ordförande i Wärtsilä Ab:s styrelse åren 1973–1989 samt som styrelsemedlem i Kymi Kymmene Ab och Stockmann Ab.

Utänför bankens direktionsvåning och börs bolagens styrelserum engagerade sig Henrik Nybergh framför allt i förvaltning-

en av stiftelser och fonder. Med den snabba avregleringen av den finländska ekonomin på åttiotalet ställdes branschen inför helt nya utmaningar. Nyberghs erfarenhet och omdöme kom väl till pass då de stora finlandssvenska fonderna sökte ett mera konkret samarbete för att hålla jämna steg med den expanderande ekonomin. Som förtroendevald i stora fonder såsom Svenska litteratursällskapet, Sigrid Juselius stiftelse och Stiftelsen Brita Maria Renlunds minne bidrog Henrik Nybergh på ett avgörande sätt till de första gemensamma investeringar dessa fonder gjorde inom fastighetssektorn. Småningom kom dessa även att engagera sig i Forumkvarteret.

Nybergh var med från början då de sju största finlandssvenska fonderna bildade sitt gemensamma bolag Kelonia under åttiotalets turbulenta år. Nybergh förhöll sig fördomsfritt till den mångfald idéer som stod till buds, men sade också bestämt ifrån när han ansåg att kreativiteten gick för långt. De stora riktlinjerna har visat sig bära frukt och bolaget har utvecklats till en placerings- och servicekoncern som redan firat 20 år av resultatrik verksamhet.

Nyberghs närvaro i flera betydelsefulla fonder i kombination med hans avväpnande humor i svårare situationer var av stort värde. De som var med då det begav sig minns begrepp som ”sultanens trupper” och ”björnligan” med värme. Denne man som aldrig låtit sig uppvaktas offentligt på en födelsedag överrumplades av Konstsamfundets och Litteratursällskapets chefer som skrudade i björnligemasker mottog honom vid en överraskningslunch i samband med sjuttioårsdagen. Den hedersbetygelsen förstod Henrik.

Som ordförande i K. H. Renlunds stiftelse och William Thurings stiftelse gjorde Nybergh klara markeringar. Renlunds stiftelse sammanträdde ofta hemma hos ordföranden, som inte heller var främmande för att

själv upprätta protokollet. Kostnadsmedvetenheten vid hanteringen av allmännyttigt kapital var viktig. Thurings stiftelse, som i sina stadgar även inbegripit behjärtansvärda ändamål, engagerade sig på Nyberghs initiativ i Frälsningsarmens arbete för nöd-ställda. Och det var inget passivt stöd. Parallellt med att han skaffade betydande ekonomisk hjälp, inhämtade han egen erfarenhet genom att delta i matutdelningen i Frälsningsarmens bröd kö.

Sin fritid tillbringade Henrik med sin hustru i Ingå Solberg där också sönerna med familjer ofta hälsade på.

Livets kretslopp är till ända för den professionelle bankmannen och den engagerade förvaltaren av ideellt kapital. Förutom familjen är vi många som minns honom med uppskattning och värme.

Kurt Stenwall, Henry Wiklund

Klas Nyström

Sorgebudet om Klas Nyströms bortgång i Ekenäs den 27 juli 2010 var kanske inte helt oväntat med tanke på den svåra sjukdom som för knappt ett år sen hade drabbat honom. Men det var som döden alltid, ändå skakande, definitiv för alla oss som haft förmånen att känna Klas. Hoppet om att på något underbart sätt få se vår vän tillfrisknad igen brast. Istället får vi nu minnas honom med särskild glädje. Klas dog alldeles för tidigt. Han var född den 5 november 1964 som sonen i en känd lärarfamilj och var uppvuxen i Esbo där han levde, studerade och arbetade nästan hela sitt liv. Släktrötterna i och hemortskänslan för svenskbygden i västra Nyland var framträdande och starka hos Klas. I föräldrahemmet hade också hans väldiga törst för kunskap och vetenskap fått en både stabil och stark grund.

Klas Nyström studerade datateknik vid Tekniska högskolan i Otnäs och kom i början av nittiotalet till Schildts förlag som på den tiden fanns i Finno och som dåfortiden

hade bara en enda dator, gemensam för alla anställda. Klas som kommit till förlaget först för helt andra uppgifter, väckte snart förlagsledningens intresse för en datorisering av verksamheten. Det blev Klas Nyströms uppgift att planera, skapa, upprätthålla och förnya datasystemet på Schildts och också att överföra, återskapa och modernisera detta då förlaget 2005 flyttade till G 18 i Helsingfors.

Utan att spara på sin möda skötte Klas Nyström datasystemet på Schildts i närmare två decennier och, får det väl tilläggas, detta på betydligt förmånligare villkor än om motsvarande tjänster hade köpts hos utomstående konsulter och tjänsteproducenter. Det bör också sägas att under Klas Nyströms tid vid förlaget genomgick hela den grafiska branschen en mycket omvälvande teknisk förnyelse, vilket även ökade ansvaret och arbetsbördan för de ADB-ansvariga på förlagen.

Klas var en mycket uppskattad arbetskamrat. Med sitt godmodiga, kanske rentav något tillbakadragna, men alltid intelligenta och humoristiska sätt, var han en glädjekälla på jobbet. Han hade en hjälpsam natur. Schildts förlag kommer aldrig att bli sig helt likt utan Klas.

Klas hade en särpräglad humor som fast den säkert också lånat drag av den så kallade teknologhumorn var personlig och träffande. Han kunde nog skratta gott åt all världens dumhet och vidskepelse och han älskade olika practical jokes, men det skedde alltid mera med en slags sympati och igenkännande än elakt eller ens i egentlig mening ironiskt. Till Klas mest beundransvärda drag hörde att han i ovanligt hög grad hade bevarat barnasinnets lekfullhet och öppenhet och nyfikenhet för både stort och smått i världen. Ännu som vuxen var han en i positiv mening lekande människa – vilket är något helt annat än naivitet.

Klas Nyströms kunskaper var ovanliga

och synnerligen vidsträckt. Den självklara utgångspunkten var för honom naturvetenskaperna och deras tillämpning, men inget ämne var för stort eller för litet för Klas om han hade råkat intressera sig för detta. På enskilda, ibland rentav på något udda områden kunde hans kunskaper vara rent förbluffande: det kulinariska givetvis, men även t.ex. andra världskriget (särskilt pansarvapnet och slagskepp), inspelningar av klassisk musik, olika rekord och extremfenomen, *savoir vivre* och hantverk av yppersta kvalitet m.m. Klas var intresserad av att kombinera kunskaper av de mest skilda slag på nya och oväntade sätt. Han verkade inte vara främmande för något mänskligt, åtminstone inte i intellektuella termer. I den meningen var han utan tvekan humanist i ordets vidaste och ädlaste mening. Någon enspårig datanörd var han i ingen händelse och ett samtal med honom – om vad som helst – brukade alltid bjuda på både nöje och överraskningar. En fråga från Klas i någon kognitiv sak kunde närmast uppfattas som en komplimang och då ansträngde man sig gärna extra för att ge ett så gott svar man bara förmådde.

Världen är fattigare och tråkigare utan Klas Nyström.

Thomas Westerborn

Birgit Rancken

Själens och hjärtats i Emmausrörelsen i Finland, Birgit Rancken är död. Hon omkom i en trafikolycka på väg hem till Ekenäs från en syskonträff i Pargas den 15 december. Hon blev 73 år gammal.

Birgit Rancken var en av de få människor som levde som hon lärde, solidariskt, ekologiskt och anspråkslöst. För henne betydde det materiella ingenting. I stället arbetade hon oförtrutet för ett rättvist samhälle både här hemma och i världen. Samma dag hon dog ingick en insändare av henne i tidningen Västra Nyland i vilken hon värdjade för Ekenäs BB.

Hon hjälpte också människor i akut nöd. När en zigenarfamilj på 60-talet plötsligt behövde tak över huvudet, fick de självklart bo i familjen Ranckens vardagsrum, tills problemen löste sig.

Det var redan i början av 1960-talet som Birgit och hennes man Rurik tillsammans med en grupp likasinnade startade u-landsföreningen Svalorna och Emmaus i Ekenäs. För att finansiera verksamheten började de samla in begagnade kläder och möbler –

något som betraktades med misstänksamhet på den tiden.

Solidaritetsrörelsen växte och småningom var man redo att grunda ett kollektiv och på heltid arbeta för de nödställda i världen. 1973 köpte makarna Västerviks gamla folkskola och på tomten-bredvid inrättades Emmaus loppmarknad, som småningom blev känd i hela södra Finland. Navet i verksamheten var Birgit och Rurik Rancken som utan att spara på sig själva arbetade för det de trodde på, en bättre värld.

Under en resa i Danmark i början av 1980-talet fick Birgit idén att be folk sticka lappar till Moder Teresa-filtar också i Finland. Efter ett anspråkslöst utrop i Svalatidningen blev posten i Ekenäs överöst av lappar och filtar och fick öppna en skild avdelning för post till Emmaus! Filtstickandet blev en folkrörelse i hela Finland, från Hangö till Ivalo. Birgit Rancken blev också Moder Teresas representant i Finland och fick under ett möte i Rom tillsammans med Moder Teresa träffa påven – trots att hon inte var katolik.

Birgit Rancken var en idealist som trodde på det goda i människan och som aldrig gav upp. Om fler hade henne som förebild skulle världen i dag se annorlunda ut. Hon var vad man i dag kunde kalla en *slow life*-människa, som trots att hon kanske hade bråttom, alltid gav sig tid till ett samtal om mer eller mindre djupa frågor.

Hon var prästdotter och en sökare och blev med tiden aktiv kväkare, och i den lilla bod som hade uppförts på tomten höll familjen med vänner tysta söndagsandakter varje vecka.

Så fort våren kom stod Birgit med huvudet i rabatterna. Blommor var hennes passion och det växer många rara plantor i hennes trädgård, som mera bygger på känsla än på räta rader.

Hon hann också med föreningsverksamhet och bland annat Westervik Marthaför-

ening stod henne nära.

Också efter att Birgit lämnat över ansvaret var hon mån om Emmausrörelsen och kunde glädja sig över att Emmaus i Ekenäs lever i högönskelig välmåga.

Birgit Rancken hade sex syskon och var en släktkär person. Hon värnade också starkt om den egna familjen, Rurik, de fyra barnen Romi, Ylva, Pontus och Kristoffer med makar och barn.

Birgit Rancken kom att betyda särskilt mycket för många människor. Vi kommer att sakna henne länge och minnas hennes vänliga, entusiastiska, varma gestalt och glada skratt.

Tua Ranninen

Thomas Rehula

Budet om Thomas Rehulas död den 29 oktober efter en snabbt framskridande sjukdom nådde mig på en resa i Mellanöstern. Det slog mig att Thomas var en resenär, en person som gärna gav sig ut på längre och kortare resor, både i tjänsten och som privatperson.

Thomas föddes 6.6.1935 i en finskspråkig familj i Pernå och vistades så länge i Sverige som krigsbarn att hans språk blev svenska. Han upprätthöll under många år en nära kontakt till sin svenska familj och blev nordist på köpet.

Thomas Rehulas bana blev lärarens, men framför allt som lärarkårens intressebevakare både hemma och på ett internationellt plan. Karriären inleddes med folkskolläraryxamen från seminariet i Nykarleby. Där inspirerades han av den legendariska teatermannen Josef Herler som lärde honom retorikens grunder. Han etablerade sig som lärare i Pojo och blev snart samhällsligt aktiv på orten. Han satte fart på den lokala SU-verksamheten och steg snabbt i graderna inom ungdomsorganisationen. Som centralstyrelsemedlem och AU-ordförande kom hans organisatoriska talanger till nytta; inom några år såg han till att den ibland kaotiska ungdomskulturen fick ett inslag av ordning och reda. Som SU-ordförande kunde jag blint lita på att Thomas hade koll på varje fråga. Hans stora intresse under de politiska åren var det nordiska ungliberala samarbetet inom NLRU, en organisation som han också ledde en tid.

Från sin lärartjänst flyttade Rehula över till Finlands Svenska Lärarförbund som förbundssekreterare mellan 1968 och 1973. Sedan bar det av till Schweiz och lärarnas världsorganisation WCOTP där han svarade för den europeiska regionen.

Min kontakt med Thomas förnyades när jag engagerade honom som undervisnings-

ministrernas politiska sekreterare 1979. Hans breda kunskaper om allt som rörde skolvärlden kom väl till pass och han skötte ministrernas kontakter till skolvärlden med bravur. Han återgick till sin post som förbundsordförande för Lärarförbundet och kunde på den posten glädjas över att de nya skollagarna stiftades några år efter det han lämnat ministeriet.

Rehula lämnade Lärarförbundet 1985 för nya uppgifter i WCOTP och återvände till Finland 1989 för att verka som internationell sekreterare för OAJ, lärarnas intresseorganisation. Efter sin pensionering 1995 bodde han i Karis och levde ett tillbakadraget liv som kretsade mellan sommarstället på Prästön i Hangö skärgård och vinterboningen i en bergsby i Pyrenéerna. Men hans intresse för samhällsfrågor var obrutet.

Thomas Rehulas liv var omväxlande – tidvis under karriären hektiskt men särskilt under senare år lugnt kontemplativt. Han var en kunskapsrik och målmedveten person, pliktmedveten i sina uppdrag. In i det sista var han i god fysisk form, bara en må-

nad före sin bortgång befann han sig på vandringssemester på Irland.

Thomas Rehula sörs närmast av sina barn Mikael, Niklas och Maria med familjer.

Pär Stenbäck

Lars-Peter Ringbom

Under högsommaren 2009 nådde oss budet om att Lars-Peter Ringbom, en av den finländska televisionens grundpelare, lämnat livet. Lars-Peter Ringbom föddes år 19.2.1929 i Åbo och blev år 1954 filosofie magister från Åbo Akademi.

Sin bana vid Rundradion började han som radioman på den svenska radioavdelningen år 1954. Där härskade en anda av vidsyn och otvungenhet, en ständigt pågående diskussion som är svår att föreställa sig i dagens kommersialiserade kulturklimat. Det var en miljö där Lars-Peter Ringboms vida beläsenhet och klara analytiska förmåga kom väl till pass.

När den finlandssvenska televisionen i början av 1960-talet bröts ut till en egen självständig enhet, utsågs Lars-Peter Ringbom till att bygga upp verksamheten och lägga grunden till det som idag är FST. Han var också den första som redan år 1963 pläderade för en egen finlandssvensk TV-kanal. Mot Kustkanalen var han kritisk, han ansåg att en kanal som inte hade rikssprid-

ning skulle verka isolerande.

Lars-Peter Ringbom blev en av de bärande krafterna inom det nordiska tv-samarbetet. Han trivdes och uppskattades av sina nordiska kolleger som under public service televisionens blomstringstid på 70- och 80-talen var vittra, djupt bildade personer som såg TV-mediet som en folkbildande kultur- och samhällsfaktor och underhållningsprogrammen som incitament för andlig och emotionell stimulans.

År 1970 utsågs Lars-Peter Ringbom till programchef för TV1 med ansvar för kultur- och faktagrogrammen. Samtidigt blev han också ersättare för sin enhetsdirektör. När han flyttade över till den finska TV:n hade han med sig i bagaget en gedigen erfarenhet och en mycket vid kulturkännedom. De gav honom redskapen att utveckla verksamheten vid Rundradions grundbult TV1. Hans omfattande allmänbildning blev också ett utmärkt hjälpmedel för den allt viktigare importen av utländska program.

Lars-Peter var en vidsynt konservativ i ordets bästa bemärkelse. Han accepterade inga dolda politiska motiv i programmen men gav sitt oförbehållsamma stöd till kontroversiella, ifrågasättande program bara de var väl underbyggda. Under sin långa yrkesbana avvärdade Lars-Peter Ringbom bestämt de försök till manipulering både utifrån och internt som drabbade verksamheten. Till synes oberörd motstod han den press och de angrepp som riktades mot Rundradion och de enskilda programmen. Hans journalistiska integritet personifierade det bästa av public service-televisionens tradition.

På 70- och 80-talen var ett avancemang till Rundradions topp stängt för politiskt obundna personer. Det visste Lars-Peter Ringbom men för honom var oberoendet viktigare än karriären. Han var en yrkesman med stor auktoritet aktad och uppskattad av sina chefer och medarbetare.

Joan Edelmann, Sakari Kuru

Astrid Riska

Diplomorganisten, folkskollärarinnan Astrid Riska avled på tisdag morgon den 13 april. Hon var född den 14.12.1932 i Korsholm men utförde sin livsgärning i Helsingfors.

Astrid Riska och jag var studiekamrater. Hon var visserligen några år äldre men hade avlagt folkskolläraryxamen innan hon kom till Sibeliusakademien. Vi studerade tillsammans på Enzio Forsbloms orgelklass i Mejlans kyrka och jag minns henne som en typisk kvinnlig organist som var ointresserad av hur orgeln var konstruerad och som gärna tog emot min hjälp när det gällde att välja och kombinera orgelstämmor.

Sedan reste hon till Frankrike, studerade för Gaston Litaize och talade franska och spelade elegant som en fransyska när hon kom hem. Sitt kunnande framför allt i liturgiskt orgelspel förmedlade hon som lärare vid Sibeliusakademien år 1969–1985 och orgelns klanger och färger blev även en förebild i hennes körarbete.

Astrid var predestinerad att bli vokal-

musiker. Hon hade själv en ädel altstämma, hennes bröder mäktiga barytoner, äkta mannen, ja t.o.m. svågerns förnäma sångare, dotterns internationella operakarriär inte att förglömma.

Astrid inledde sin karriär i Sörnäs/Tomas svenska församling, det vill säga Berghälls kyrka år 1961, och grundade där år 1967 en barnkör. Barnkören växte, blev en ungdomskör och utvecklades till en av Finlands främsta kammarkörer, en vägvisare inom finländsk körkultur: Jubilate.

Astrid förde kören från framgång till framgång (seger i Radions tävling för barnoch ungdomskörer år 1975), internationella pris (första pris i kammarkörklassen i EBU:s Let the Peoples Sing år 1990, första pris i kammarkörtävlingen i Langollen, Wales år 2002). Jubilates repertoar omfattar musik från renässans och barock till nutid och kören har gått i bräschen för ny inhemsk repertoar samt uruppfört och sjungit in på skiva flera beställningsverk (Rautavaara, Karlsson, Gustafsson m.fl.).

Vid pensioneringen från kantorstjänsten år 1994 tog Riska med sig sin kör som fortsatte sin framgångsrika verksamhet utan församlingstillhörighet. Jubilate företog turner i Europa, Israel, USA, Japan samt medverkade i en lång rad krävande verk med orkester, varvid kören samarbetade med dirigenter som Rozdestvenskij, Saraste, Segerstam, Söderblom och Salonen.

Jämsides med Jubilate byggde Astrid Riska upp en respektfull karriär som kördirigent. Hon sjöng 27 år i Radions Kammarkör där hon även fungerade som dirigent under Harald Andersens sjukledighet. Andersen var Riskas lärare, förebild och vän. Astrid Riska fick flera pris, bl.a. Fazers musikpris år 1994 och Svenska kulturfondens musikpris år 1995. År 1997 utsågs hon till årets kördirigent. Hon arbetade också i sitt andra yrke som folkskollärarinna i Helsingfors sedan år 1953 samt som ämneslärare i

musik ännu som pensionär.

Mitt sista minne av Astrid Riska är från Jubilates 40-årsjubileumskonsert i Berghälls kyrka år 2008.

Astrid var redan märkt av sin sjukdom men genomförde den en och en halv timme långa konserten både energiskt och ambitiöst. Ett uruppförande av Kaj-Erik Gustafsson, Jubilates hustonsättare, förtäljde om Astrids iver för ny inhemsk körmusik liksom konsertens avslutningsnummer, Einojuhani Rautavaaras Katedralen, ett den moderna a cappella-körmusikens monument.

Det är så jag minns Astrid: ambitiös, energisk, kunnig, krävande, alltid positiv. Eller som hon själv sade: ”en god kördirigent är som en vulkan vars kunnande och inspiration kören förmedlar till lyssnaren”.

Folke Forsman

Vide Strandvik

Den 27 januari 2010 avled folkskolläraren Vide Strandvik i Helsingfors. Ett långt och aktivt liv är slut.

Vide föddes den 15 september 1916 i Lovisa. Han tog folkskolläraryxamen vid Nykarleby seminarium 1941. De första två åren som lärare arbetade han i Lovisa och därefter som heltidsanställd ungdomsledare i Östra Nyland. Under Lovisaåren verkade han som sekreterare i Östra Nylands Ungdomsförbund och i Östra Nylands sång- och musikförbund. Han anställdes 1946 som lärare i teckning och slöjd i Karis-Billnäs samskola. På försommaren 1949 flyttade familjen till Sockenbacka i Helsingfors och Vide verkade som lärare i Helsingfors svenska folkskolor. Under åren 1955–75 var han föreståndare för Cygneusskolan i Helsingfors.

Förutom lärargärningen var han aktiv på många andra håll. Han var ordförande för Helsingfors svenska lärarförening 1958–68. Styrelsemedlem i Svenska folkskolans vänner 1967–88 och dess viceordförande 1978–1988. Medlem i SFV:s arbetsutskott och dess ordförande 1978–80. Dessutom var han under åren styrelsemedlem i Svenska studieförbundet, i stiftelsen Svenska brevinstitutet, Ab Biblioteksbokhandeln Fonda och styrelsemedlem i Holger Schildts förlag. Han tilldelades Svenska folkskolans vänners folkbildningsmedalj i silver 1986. Vid årsmötet 1988 utsågs han till hedersordförande.

Vide Strandvik var medlem i Svenska språkvårdsnämnden 1965–70, medlem i Nordiska kulturkommissionen och delegationen för den svenska litteraturens främjande 1980–88. Han var en av grundarna till skolteaterföreningen och var skolteaterns första sekreterare 1960–61. I Svenska elevskolans vänner var han styrelsemedlem från starten ända till 1979 då föreningen

upplöstes.

Skolradion anordnade under 19 års tid årligen en välläsningstävling där Vide var en av domarna. Under flere tiotals år arbetade han som frilans i Finlands rundradio. Han medverkade i radioteaterns hörspel och med uppläsningar och framför allt som redaktör för det omtyckta aktualitetsprogrammet Antennen.

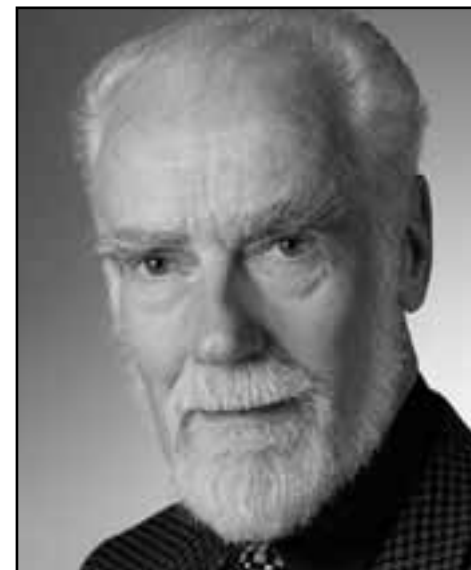
Han skrev en kantat till Lovisa kyrkas 100-årsjubileum 21.11.1965 och en kantat till Lovisa svenska folkskolas 100-årsjubileum, båda är tonsatta av Holger Backman. Till Östra Nylands sång och musikförbunds 80-årsjubileum 1994 skrev han ”Du nås av en ton” som tonsattes av Kaj-Erik Gustafsson.

Vide var en vidsynt människa med en stor andlig kapacitet. Med förmågan att både kunna lyssna till och förstå människorna omkring honom, var han älskad och uppskattad som lärare och i alla andra sammanhang där han var med. Han var en ypperlig stilist och skrivmaskinen var i flitig användning. En diktsamling ”Utanför” gavs ut 1943. Han var också en god tala-

re och omtyckt som föreläsare. Efter pensioneringen ägnade han sig åt släktforskning. Han berättade ofta både om släkten och intressanta personer som i tiden besökte barndomshemmet Villa Stolpe i Lovisa.

Vi barn är djupt tacksamma att vi har haft förmånen att ha en hjärtegod pappa, en sällsynt god och vis människa. Barnen, barnbarnen och barnbarnsbarnen var mycket kära för honom. Den saknad som vi och våra familjer samt Vides syster och bror känner, lättas upp av alla ljusa minnen som vi har.

Rolf Strandvik

Kaj-Werner Weurlander

Född: 4.6 1934 i Esbo Död: 17.4 2010 i Esbo

Utan överdrift kan man säga att merkonom Kaj, egentligen Kaj-Werner, Weurlander var en av de största esbosvenska kulturskaparna någonsin. Under en tidsrymd på över 50 år hade han sitt finger med i nästan allt som gällde kultur eller idrott på svenska i Esbo.

Kaj gick bort den 17 april på Jorvs sjukhus. Den 4 juni skulle han ha fyllt 76 år.

Det går knappast att räkna upp Kajs alla engagemang. Det långvarigaste, jämnt 40 år, hade han som förtroendeman inom Esbo svenska församling. Ofta invaldes han med församlingens högsta röstetal.

Sin första mer betydelsefulla förtroendepgiff fick han redan år 1958, då han blev ordförande för Esbobygdens ungdomsförbund, EBUF. Förbundet hade hamnat in i en kris och det blev Kajs uppgift att återuppbygga dess funktion. Då han efter nio år avstod från ordförandeposten lämnade han ett starkt förbund. Han var dock ännu inte

färdig med EBUF. År 1974 startade han tillsammans med skoldirektör Hans Westerland Esbobygdens musikskola i EBUF:s regi och var dess första direktionsordförande. I dag har skolan blivit Musikinstitutet Kungsvägen, MIK med över tusen elever. Ungefär samtidigt var han med om att starta Glims sommarteater.

Tillsammans med Tage Strandström tog Kaj initiativet till en lång rad motionsjippor inom Esbo IF. Av dem existerar fortfarande Solvallamarschen som startades år 1974 och Tomtemarschen som tillkom ungefär samtidigt. Därutöver satte dessa två igång ett flertal motionsjippor som numera gått till historien. Bland dem kan nämnas Esborundan och Ismaraton samt roddregattan på Noux Långträsk.

Under ett par årtionden medverkade han i Finns folkhögskolas direktionsarbete. På 1980-talet var han ordförande för Esbo Pohjola-Norden.

Kaj satt ett tiotal år med i SFI:s motionsorganisation, Konditionsfrämjande, där han aktivt medverkade till ett större motionsintresse över hela Svenskfinland. På något undantag när ställde han varje år upp som funktionär i Stafettkarnevalens 49-åriga historia.

Utöver åtaganden inom kultur och idrott gjorde han ett betydande insats även på samhällets andra områden. Många minns ännu kampanjen ”Rädda Prästgårdsbacken”. Till stor del tack vare hans insats byggde den kyrkliga samfälligheten sina förvaltningsutrymmen på annat håll och inte på kullen ovanför nuvarande församlingsgården.

En jättestor insats gjorde Kaj då Oitans friluftsområde bevarades för allmänheten. Stadens ledning ville sälja området till ett företag som skulle göra det till en upplevelsepark (Puuhamaa). Kaj reagerade snabbt, körde ut flygblad till alla postlådor i trak-

ten och fick igång en aktionsgrupp, Pro Bodom, som slutligen fick staden att ge upp sina planer. Nu besöks Oitans sommar och vinter av tiotusentals Esbobor. Få vet att de till största delen har Kaj att tacka för att de i dag har fritt tillträde till hela området.

Under en lång följd av år var Kaj suppleantmedlem i Esbo stadsfullmäktige och medlem av stadens trafiknämnd. Trafiksektorn kände han bra emedan han bland annat varit anställd som transportchef på Stockmann.

Hans sista ordförandeskap gällde Esbo svenska pensionärsförenings kyrkobyklubb.

Kaj var född 1934 i Esbo och bodde nästan hela sitt liv i Bemböle. Han tillhörde på modernet den urgamla Bembölesläkten Juslin. Han efterlämnar en dotter. Kaj hade ett starkt rättvisepatos. Om allting inte gick rätt till kunde han reagera häftigt. Men han tvekade aldrig om någon bad om hans hjälp.

Ulf Johansson

I stormens öga

SVENSKA FOLKSKOLANS VÄNNER RF:S verksamhet under 2009 har präglats av en rekordstor utdelning av stipendier och understöd samt av ökade satsningar på de egna enheterna. SFV:s utdelning år 2009 var 4, 5 miljoner euro (jämfört med 4, 1 miljoner euro 2008). Antalet bidragstagare var 2066. Föreningens styrelse ville satsa på allmännyttiga bidrag under en period då det finlandssvenska medborgarsamhället kämpade med betydande ekonomiska svårigheter.

Efter den ekonomiska turbulens som uppstod i bolånekrisens kölvatten drabbades alla ekonomiska aktörer i vårt land, även fonderna. Svenska folkskolans vänner fick känna av kraftigt minskade dividender under 2009. I praktiken halverades dividenderna jämfört med 2008. SFV har dock kunnat förlita sig på tidigare års reserver. Föreningen har god solvens, inga skulder och kan med sina reserver bygga en bro från tidigare goda år till kommande ljusa tider.

År 2009 betalade SFV 0, 7 miljoner euro i understöd till Axxell Utbildning ab. Axxell är SFV:s sorsatsning under flera år framåt. Nybygget i Karis, dit flera enheter koncentreras, inleds våren 2010 och beräknas vara färdigt i december 2011. Axxells verksamhet i huvudstadsregionen och i Väståboland omstruktureras även till starka och konkurrenskraftiga enheter.

SFV understödde produktionsbolaget Ab Cityportal med 0, 5 miljoner år 2009. City-

portals unika satsning, tv-programmet Min morgon, produceras fem dagar per vecka för FST 5. Även Svenska kulturfonden och Sparbanksstiftelsen i Helsingfors sponsrar denna produktion, men SFV är initiativtagare och huvudsponsor. Programmet sänds från SFV:s kulturhus G18. Satsningen på finlandssvensk morgontve är en av de största finlandssvenska domänvinster på senare år.

UNDER 2009 FICK SFV flera betydande donationer och testamenten. Det sammanlagda värdet av tillförda medel var 596 000 euro. Flera nya fonder grundades under 2009.

1. ORGANISATION

1.1 Medlemskåren

SFV verkar aktivt i det finländska medborgarsamhället, dels i samarbete med de finlandssvenska organisationerna, dels genom sitt eget kontaktnät och sin stora medlemskår.

Föreningen har medlemmar i samtliga svensk- och tvåspråkiga kommuner i landet, inklusive de sexton åländska kommunerna. Dessutom har föreningen medlemmar på de så kallade språköarna på helfinska orter, och utomlands. Vid utgången av 2009 var medlemsantalet 10 103 (2008: 10 037), vilket innebär att var tjugonde vuxen svensk-

språkig i Finland är medlem i SFV.

Vid sitt årsmöte den 23 mars 2009 fastställde Svenska folkskolans vänners understödsförening medlemsavgiften till 10 euro. Den omfattar SFV-kalendern och tidskriften Svenskbygden som medlemsförmåner.

1.2 Styrelsen

Hedersordförande i föreningen är fil.dr Carl Jacob Gardberg. Den andra hedersordföranden var skolföreståndaren Vide Strandvik (1916-2010).

Hedersmedlemmar i föreningen är Lars Huldén, Brita Cavonius, Bo Lundell och Per Snickars.

Styrelsens sammansättning var under året följande:

professor Ann-Mari Häggman, invald 1976,
ordförande

socialrådet Henry Olander, invald 1993,
vice ordförande

fil.mag., MBA Veronica Fellman, invald 2007

fil.mag. Stig-Björn Nyberg, invald 1998

docent Per-Edvin Persson, invald 1989

fil.dr h.c. Mikael Reuter, invald 1996

fil.kand. Lisbet Ruth, invald 1998 (samt 1989-1996)

författaren Gustaf Widén, invald 2005

undervisningschef Gustav Wikström, invald 1997

Styrelsen sammanträdde under året till nio protokollförda möten. Antalet behandlade ärenden var 130. Styrelsens **sekreterare** var kanslichefen, docent Christoffer Grönholm.

Styrelsens **arbetsutskott** bestod av ordföranden, vice ordföranden, sekreteraren och ledamöterna Mikael Reuter och Lisbet Ruth. Protokollförare vid styrelsens, arbetsutskottets och förvaltningsrådets möten var Catharina Gripenberg/Stina Heikkilä. Arbetsutskottet har förberett ärendena till sty-

relsens möten och avgjort löpande ärenden. Utskottet höll nio protokollförda möten och behandlade vid dem 72 ärenden.

I tur att avgå ur styrelsen vid årsmötet 2010 är ledamöterna Stig-Björn Nyberg, Per-Edvin Persson och Lisbet Ruth.

1.3 SFV:s förvaltningsråd

Förvaltningsrådet är styrelsens rådgivande organ i ekonomiska frågor. Det bestod under året av advokat Ralf Blomqvist (ordförande), jur.kand. Karl-Gustav Backholm och pol.mag. Kim Lindström. Styrelsens ordförande är självskriven medlem i förvaltningsrådet. Sekreterare och föredragande var SFV:s kanslichef Christoffer Grönholm.

Förvaltningsrådet höll fem protokollförda möten. Därtill har förvaltningsrådet hållit talrika diskussioner per telefon.

I tur att avgå ur förvaltningsrådet vid årsmötet 2010 är ledamöten Kim Lindström.

1.4 Övrig förvaltning, revisorer

SFV:s **fondförvaltning** har handhafts dels av Aktia Sparbank/Privatbanken, dels av Nordea Private Wealth Management och flera andra banker och fondbolag. För fullföljande av särskilda uppgifter har styrelsen tillsatt ett flertal utskott.

Fastighetsutskottet beslutar i ärenden som gäller föreningens fastighetsförvaltning. Utskottet bestod 2009 av Christoffer Grönholm (ordförande), Henry Olander och Christer Nylander samt disponenten för vederbörande fastighet. Dipl.ing. Claes Stigzelius har varit föredragande i de ärenden som berört SFV:s fastighet vid Georgsgatan 18 i Helsingfors. Sekreterare för fastighetsutskottet var Catharina Gripenberg/Stina Heikkilä. Fastighetsutskottet höll två

protokollförda möten och behandlade 23 ärenden. Därutöver har utskottet verkställt flera inspektioner av föreningens fastigheter och bostadslägenheter.

Peter Estlander var disponent för SFV:s fastigheter och bostadslägenheter i Helsingfors. Disponent för fastigheten Grönalundsgatan 7 i Ekenäs var Petra Grönholm, medan Heikki Rinne var disponent för Fastighets Ab Nya Karyll i Esbo. Sami Heinämäki var disponent för fastigheten Oy Forum Seinäjoki – Forum Östermyra Ab. Övervakare för Beijarholmen, Stora Balgholmen och Fårbässen var Börje Björklöf, och övervakare för Lillholmen var Jonas Stenström.

Föreningens **revisorer** var CGR Jan Holmberg och CGR-samfundet PricewaterhouseCoopers med CGR Petter Lindeman som huvudansvarig revisor.

1.5 SFV:s kansli och personal

Föreningens sekreterare och kanslichef var docenten, pol.dr Christoffer Grönholm (anställd 1.1.1987).

Pol.kand. Catharina Gripenberg (anställd 1.3.2004) var föreningens administrativa sekreterare och kanslichefens sekreterare. Hon verkade också som protokollist vid föreningens möten.

Ekon.mag. Stina Heikkilä anställdes 1.6.2009 som moderskapsvikarie för Catharina Gripenberg.

Merkonom Margit Karjala (anställd 1.11.1994) avgick med pension från sin tjänst som expeditionschef 1.6.2009.

Organisationssekreterare var Johanna Carpelan (anställd 1.8.1990).

Pol.mag. Christine Romberg var kanslichefens assistent (anställd 1.8.1999). Romberg avslutade sitt arbete på SFV 30.9.2009 och började som administrativ sekretera-

re/informatör på Svenska studiecentralen 1.10.2009.

Merkonom Ted Östermans (anställd 1.9.2007) tjänst som bokförare ändrades hösten 2009 till economichef.

Ekon.mag. Viveka Åberg anställdes 1.12.2009 som ekonomiassistent med ansvar för stipendieberedningen och som assistent åt economichefen.

Fil. mag. Ylva Uotila var anställd en dag i veckan för att katalogisera böckerna i SFV:s bibliotek.

Ett antal fristående medarbetare har anlitats under året.

2. VERKSAMHETEN

2.1 Administrativ verksamhet

Årsmötet

Föreningen höll sitt årsmöte i Helsingfors den 23 mars 2009. Dir. cant. Per Snickars var ordförande för årsmötet.

Årsmötet återvalde enhälligt Ann-Mari Häggman, Veronica Fellman och Gustav Wikström för mandatperioden 2009–2011.

I förvaltningsrådet återvaldes enhälligt Ralf Blomqvist för mandatperioden 2009–2011.

Utdelningsfest

Föreningen höll utdelningsfest i SFV-salen den 25 mars 2009. SFV:s ordförande Ann-Mari Häggman höll hälsningstalet. Festtalet med rubriken ”Behovet av humanistisk bildning” hölls av biskop Gustav Björkstrand. För musikprogrammet stod sopran Tove Åman med Henrik Wikström vid pianot, och Sören Lillkung och Silva Lillrank med Kaj Chydenius vid pianot.

Vid festen utdelades Kulturpriset ur Sig-

Festtalare under SFV:s utdelningsfest var biskop Gustav Björkstrand.

ne och Ane Gyllenbergs fond, folkbildningspriset, Lillholmsstipendiet, Beijarholmsstipendiet, fem Folkbildningsmedaljer och fem Hagforsmedaljer. Fem lärare i svenska vid finska skolor premierades med stipendier. Pristagare, medaljörer och stipendiater presenteras nedan i avsnittet *Belöningar och hedersbetygelser*.

2.2 Kulturpolitisk verksamhet

Studium och bevakning av bildningsfrågorna

En angelägen uppgift för SFV är att initiera olika finlandssvenska kultursatsningar. SFV har även sett som sin uppgift att utvärdera den europeiska och nationella kulturpolitiken med tyngdpunkt på bildningssektorn.

Kontakter

SFV stöder kulturella och samhällsliga föreningar och centralorganisationer i Svenskfinland, företrädesvis sådana som är medlemmar i Svenska studiecentralen. Med dem utvecklar SFV ett nätverk på folkbildningens område.

Syftet med SFV:s kontaktverksamhet är att utveckla kontakterna mellan de svenska bosättningsområdena och att verka för svensk sammanhållning i miljöer där den svenska befolkningen är som mest utsatt.

Exempel på sådana satsningar är SFV:s engagemang för daghemmet i Seinäjoki (språkbud), för Svenska skolan i Varkaus, den svenska skolan i Halikko och den svenska skolan i Lahtis.

SFV samarbetar med Svenska kulturfonden, Föreningen Konstsamfundet, stiftelsen Brita Maria Renlunds minne och Folkhälsan när det gäller att bevara små lågstadier på svenska orter samt att skapa förutsättningar för att bevara svenska lågstadier på finskspråkiga orter och att starta helt nya skolor.

Samarbete och representation

Utöver de 55 medlemsorganisationerna i Svenska studiecentralen samarbetade SFV 2009 med en rad bildnings- och kulturorganisationer både i Finland och utomlands.

SFV:s styrelse utgör **Maria, Tyra, Margit, Emil Bernhard och Leo Bernhard Liljefors stiftelses** delegation, medan stiftelsens styrelse består av en representant var för SFV, Samfundet Folkhälsan i Finland och Stiftelsen Svenska Blindgården.

Svenska folkskolans vänners styrelse fungerar sedan 1963 som styrelse för **Stiftelsen Barnens och Ungdomens Väl i Esbo**. Stiftelsen understöder lekskolor, daghem och barnträdgårdar i Esbo.

Stiftelsen Svenska brevinstitutet i Finland grundades 1970 som huvudman för dåvarande Svenska brevinstitutet i Finland. Svenska folkskolans vänners styrelse är likaså styrelse för denna stiftelse.

I styrelsen för den 1988 grundade **Eugène, Elisabeth och Birgit Nygréns stiftelse** har SFV en representant, Nordea en och stiftaren en. Stiftelsens ändamål är att främja litterär och annan kulturell verksamhet.

Den operativa verksamheten i **Stiftelsen Hangö sommaruniversitets** regi har genom ett nytt avtal överförts till Cen-

trum för livslångt lärande vid Åbo Akademi. Detta innebär att verksamheten övertas av Åbo Akademi och att stiftelsen blir en enhet utan verksamhet. Orsaken till detta arrangemang är att alla stiftande medlemmar (SFV, Hangö stad, Åbo Akademi och Ab Utbildning Sydväst) inte längre har sett det meningsfullt att driva verksamhet i egen regi, emedan Åbo Akademi hela tiden har stått för alla akademiska kurser.

Stiftelserna avger särskilda årsberättelser till respektive årsmöte.

Tillsammans med Svenska litteratursällskapet i Finland och Svenska studieförbundet äger SFV **Kulturhuset Ab**, vars verksamhet är att äga och utveckla en Internetportal, att upprätthålla den och tillhandahålla tjänster inom den för finlandssvenska organisationer.

Tillsammans med Stiftelsen Barnens och Ungdomens Väl i Esbo äger SFV aktier i **Swinghill Ab**, som driver slalombacken i Noux, Esbo.

SFV äger aktier i **Fastighets Ab Svenska Gården i Hyvinge**, som invigdes 2002. Den kom till med SFV, Stiftelsen Brita Maria Renlunds minne, Understödsföreningen för Svenska kulturfonden och Samfundet Folkhälsan som investerare.

Oy Forum Seinäjoki – Forum Östermyra Ab är sedan 2001 helägt av SFV. Svenska föreningen i Östermyra har sina lokaliteter i fastigheten.

Tankesmedjor

Tankesmedjan **Lokus** bildades av Svenska studiecentralen i början av 2006 som den första i Svenskfinland. Den är också den enda svenskspråkiga som åtnjuter statsstöd. SFV är med i Lokus styrgrupp genom Christoffer Grönholm och Catharina Gripenberg (fram till 30.6.2009). Tankesmedjan samarbetar med övriga europeiska tankesmedjor via ELF (European Liberal Forum).

Tankesmedjan Lokus bygger på den basala insikten att alla medborgare bor och verkar i lokala miljöer, så även finlandssvenskarna. Det svenska Finland är, sett ur ett nationellt perspektiv, mer en historisk konstruktion (på basen av språk och kultur) än en region i geografisk/administrativ betydelse. Men just spänningen mellan nationellt givna språkliga rättigheter och olika språkförhållanden i kommunerna (minoritet-majoritet) gör att de lokala demokratiska positioneringarna blir intressanta.

Genom Christoffer Grönholm är SFV representerat i tankesmedjan **e2**.

Magma- Finlands svenska tankesmedja upprätthålls av föreningen Finlandssvenska institutet r.f. vars verksamhet finansieras av Svenska Kulturfonden, Svenska folkskolans vänner, Föreningen Konstsamfundet, Stiftelsen för Åbo Akademi och Sparbanksstiftelsen i Helsingfors. Magma är en partipolitiskt obunden tankesmedja som strävar efter att upprätthålla en levande, kritisk och fördomsfri debatt på svenska i Finland som engagerar en bred publik och som stärker den finlandssvenska identiteten.

2.3 I bildningens tjänst

Upplysning, information

Föreningen upprätthåller fortlöpande kontakt med skolor, barnträdgårdar och organisationer samt bedriver rådgivande verksamhet i frågor som gäller ekonomi och planering av verksamheten. Kansliet har besvarat talrika förfrågningar från inhemska och utländska institutioner angående det finlandssvenska bildningsarbetet. Ofta anlitar SFV i dessa frågor Kommunförbundets och Utbildningsstyrelsens expertis. Likaså har enskilda personer och företrädare för skolor och institutioner erhållit infor-

mation och handledning i bildnings- och utbildningsfrågor. Meddelanden och noter om föreningens verksamhet och det fria bildningsarbetet har distribuerats till tidningspressen, radio och television.

Seminarier

Tillsammans med Kyrklätts hembygdsförening och Svenska studiecentralen arrangerade SFV den 9 maj 2009 det XXXVI seminariet i serien **På jakt efter Skönheten**. Seminariet hölls på Finns folkhögskola. Ordförande var rektor Björn Wallén. Seminariet samlade 30 deltagare.

Föredrag

Styrelsemedlemmarna har i olika sammanhang hållit föredrag eller svarat för konstnärliga framträdanden inför allmänheten och därvid belyst aktuella bildnings- och kulturfrågor. Flera av dessa framträdanden har skett vid större samlingar med talrik publik. Under året har 23 föredrag, festtal och konstnärliga framträdanden har redovisats under året. SFV:s styrelsemedlemmar har vid flera tillfällen framträtt i radio och television.

SFV:s webbplats www.sfv.fi uppdateras kontinuerligt. Under adressen www.sfv.fi ges överskådlig information om föreningen med länkar till SFV:s alla enheter.

SFV:s enheter

Axxell Utbildning Ab

SFV är tillsammans med Svenska småbruk och egna hem ab de största ägarna av Axxell Utbildning Ab, som är huvudman för Axxell. Axxell grundades 1.8.2008, då de tidigare skolorna Västra Nylands yrkeskola, Yrkesinstitutet Sydväst, Lappfjärds folkhögskola, Finns folkhögskola, Cityfolkhögskolan, Kuggomskolan och Åbolands folkhögskola/Språk- och turisminstitutet

förenades.

Axxell erbjuder mångsidig utbildning för ungdomar och vuxna genom möjligheten att avlägga en yrkesexamen eller att enbart utveckla sin yrkesskicklighet genom folkhögskolestudier och kurser. Vid Axxell studerade 2009 ca 2 700 studerande, varav 1 200 var ungdomar. År 2009 var antalet hel- tidsanställda vid Axxell 338.

Från och med 1.1.2009 överfördes Korsnäs kommuns tillstånd att ordna utbildning (gällande Korsnäs kurscenters verksamhet i södra Finland) på Axxell Utbildning Ab.

Jan Nybom var verkställande direktör för Axxell Utbildning AB och Annika Bussman rektor.

Svenska studiecentralen (SSC)

SSC förnyade under 2009 sin verksamhetsidé enligt följande: *SSC har som uppgift att befria välbefinnande, delaktighet och samhällsansvar med folkbildningens medel. SSC är det finlandssvenska civil- och lokalsamhällets allmänna intressebevakare. SSC initierar nya projekt, erbjuder flexibla lärmiljöer och utvecklar tvärsektorieella och mångprofessionella kompetensnätverk.*

SFV är huvudman för SSC sedan 1920.

Under 2009 var verksamheten indelad enligt följande: kurser, studiecirklar och regionala satsningar. Under hösten togs ett nytt kursredovisningssystem via webben i bruk. Närmare 17 000 finlandssvenskar deltog i SSC:s samarbetskurser med totalt 11 057 kurstimmar. Satsningar på finlandssvenska ungdomar (DUA och verkstäderna) gällande fritid, studier och jobb var viktiga profileringar under verksamhetsåret. SSC utgav tidningen *Mentora* 4 ggr under året med finanskris, storevenemang, kommunsammanslagningar och delaktighet som teman.

Ungdomsverkstaden SVEPS/Helsingfors och *Resurscentret Föregångarna/Vasa* har väglett över 200 finlandssvenskar till utbildning eller till nya arbetsplatser, samt skapat ett gott

samarbetsnätverk med bl.a. arbetskraftsbyråer, skolor och kommuner. SVEPS och Föregångarna satsade på uppsökande ungdomsarbete och Ungdom/Lärande/Arbete- nätverket för de svensk- och tvåspråkiga verkstäderna.

SSC:s *klimatprojekt* byggde upp en hemsida på www.ssc.fi/klimat och under året ledde verksamhetsombud Beatrice Östman en klimat-arbetsgrupp inom FNV. Medborgarforum ordnades vid Svenska studieförbundets vår- och höstmöten.

Direktionen för SSC bestod av Christoffer Grönholm (ordförande), Veronica Granö-Suomalainen (viceordförande), Boris Björklund, Bo Lundell, samt Tom Sandström. Studierektor Björn Wallén var föredragande.

Svenska studiecentralen avger separat berättelse över verksamheten. SSC:s bokslut fastställs av Svenska folkskolans vänner r.f.

Kvarnudden

Genom Helsingfors folkskolors lärare- och lärarinneförenings fond anordnar SFV sedan sommaren 2004 sommarläger för lågstadiel elever från Helsingforsskolor på Kvarnuddens lägergård i Pernå. Sommaren 2009 deltog sammanlagt 179 elever i tre läger. Föreståndare för sommarlägren var läraren Eva Holmberg.

Kvarnudden besöktes ivrigt av olika grupper under år 2009. Antalet gäster var ca 2100 personer år 2009. Förutom tillfälliga besökare var vinterbadarna Kallfötterna ivrigt i vaken under vinterhalvåret.

Värinna för Kvarnudden är Henrika Nordin, anställd på heltid 1.1.2007. Hon koordinerar den verksamhet som sker på Kvarnudden. Lägergården hyrs ut till utomstående för kurser, seminarier och liknande verksamhet.

Kultur- och bildningshuset G18

Verksamheten i kultur- och bildningshuset G18 vid Georgsgatan 18 i Helsingfors är synnerligen livlig och SFV har kunnat konstatera att den stora ekonomiska satsningen var lyckad.

I huset arbetar utbildningsenheterna Axxell City, kulturproducentlinjen vid Yrkes högskolan Novia och Åbo Akademis utlokaliserade utbildning i vårdvetenskap och pedagogik. Andra enheter i G18 är Labbet, Konstkompaniet, läromedelsproducerande Schildts Förlag och produktionsbolaget Cityportal som sänder morgontv-programmet *Min Morgon* från G18. Den populära festsalen hyrs ofta ut till utomstående. I G18 drivs också restaurangen Loft.

Utställningen "Ett hem" i festsalen G18 var en omtyckt satsning under hösten 2009. Festsalen förvandlades till ett helsingforsiskt hem för 200 år sedan och utställningen besöktes av ca 2300 besökare. I samband med utställningen ordnades även olika föreläsningar kring temat som lockade 50 personer per föreläsning.

Intendent för G18 är agronomie och forstmagister Maria Oesch-Feldt och receptionist på G18 är Camilla Nordblad.

Vid sitt möte den 21 augusti 2006 beslöt styrelsen grunda ett gemensamt bolag för G18, Kvarnuddens lägergård och SFV-salen med uppgift att hyra ut utbildnings-, kurs-, mötes-, festsals- och inackorderingsutrymmen samt att sälja marknadsförings-, vaktmästar-, teknik- och övriga tjänster. Bolagets namn är **Ab Svenska Rum Oy**. G18:s intendent Maria Oesch-Feldt var bolagets verkställande direktör, medan värinnan för Kvarnuddens lägergård Henrika Nordin var vice verkställande direktör.

Min Morgon/Cityportal

SFV äger produktionsbolaget Cityportal och är initiativtagare till att producera morgontv på svenska i Finland.

I december 2009 gjordes de första pilotsändningarna av morgontv-programmet Min Morgon. Produktionsbolaget Cityportal hade i slutet av 2009 åtta heltidsanställda och åtta visstidsanställda som jobbade med Min Morgon. Den första livesändningen skulle sändas 11.1.2010.

På hösten 2009 undertecknades ett avtal med Yle/FST5 om att morgonsändningen ska ske kl. 6.45-08.30 varje vardagsmorgon samt att en halvtimmes repris ”Från morgon till kväll”, textad till finska, ska sändas på kvällen. Cityportal och FST5 har kommit överens om att morgon-tv sänds åtminstone fram till år 2014. Volymmässigt utgör de här på årsbasis 450 timmar vilket är nästan dubbelt mer än de svenskspråkiga tv-nyhetssändningarna.

Arne Wessberg (ordförande), Christoffer Grönholm och Björn Wallén utgör Cityportals styrelse. Cityportals vd Henrik von Phaler är föredragande och Catharina Gripenberg/Stina Heikkilä har verkat som styrelsens sekreterare.

Schildts Förlags Ab

SFV äger 82, 63 procent i Schildts Förlags Ab, medan Finlands Svenska Lärarförbund äger 17, 37 procent. Förlaget ger ut skönlitteratur, faktalitteratur och läromedel. År 2009 var ett lugnare år för Schildts förlag. Den aktuella klassdiskussionen som förts i Svenskfinland uppmärksammades med en klassbok: *Obs! Klass* som utkom i augusti 2009. Svenska litteratursällskapet i Finland belönade vid sin 124:e årshögtid 2009 författaren Robert Åsbacka för romanen *Orgelbyggaren* och författaren Peter Sandström för romanen *Gigant*.

Medlemmar i Schildts förlags styrelse var kanslichef Christoffer Grönholm (ordförande), fil.mag. Stig-Björn Nyberg och socialrådet Henry Olander som SFV:s representanter samt förbundsordföranden Dan Johansson som Finlands Svenska Lärarför-

bunds representant. Förlagschef var pol.mag. Johan Johnson.

Bolaget avger sin verksamhetsberättelse för kalenderåret 2009 till bolagsstämman i maj.

Atena Kustannus Oy

SFV är sedan 2005 majoritetsägare i Jyväskyläförlaget Atena Kustannus Oy med en aktieandel om 84, 21 procent. Genom Atena har SFV tillgång till och växelverkan med den finska kvalitetslitteraturen. Atena Kustannus Oy har sedan 1997 samarbete med Schildts Förlags Ab. Under 2009 fortsatte samarbetet mellan Schildts förlag och Atena Kustannus genom att gemensamt ge ut pocketböcker under serienamnet *ATS-CHI!*. Atenas omsättning 2009 var 1, 3 miljoner euro, och förlaget gav ut 45 nya titlar.

Atenas försäljningssuccé under 2009 var boken *Muumit ja olemisen arvoitus* av Jukka Laajarinne och boken har sålt i över 7000 exemplar. Rättigheter till boken har även sålts till Sverige och Polen. Atenaförfattaren Mikko Ylikangas bok: *Unileipää, kuolonwettä, spüidiä* var kandidat i Fack-Finlandia 2009.

SFV representerades i Atena Kustannus Oy:s styrelse av Christoffer Grönholm och Johan Johnson.

Bolaget avger egen årsredovisning för 2009 till sin bolagsstämma.

En av SFV:s ursprungliga uppgifter, inskriven redan i de äldsta stadgarna av år 1882, är att ”sprida folkskrifter”. Föreningen genomför numera denna viktiga bildningsuppgift – utöver utgivningen av SFV-kalendern – genom Schildts Förlags Ab och Atena Kustannus Oy.

Publikationsverksamhet

SFV-kalendern 2009 utkom den 10 september. Chefredaktör för SFV-kalendern var föreningens sekreterare Christoffer Grönholm, medan Olle Spring ansvarade för redigeringen. Till redaktionskommittén

hörde, förutom chefredaktören, föreningens ordförande Ann-Mari Häggman (ordförande), Bo Lundell och Christine Romberg.

SFV-kalendern 2009 är den 123:e volymen i denna skriftserie, vars första årgång utkom 1886. Kalenderns tema var finlandssvensk bildkonst och i kalendern ingick artiklar om bland annat Nylands vapen och författaren Graham Green. Liksom tidigare ingick minnesrunor och föreningens verksamhetsberättelse.

Kalendern distribuerades i en upplaga om 11 500 exemplar.

Svenskbygden, föreningens tidskrift för finlandssvenskt bildningsarbete, utkom under året med sin 88:e årgång. Tidskriften utkom med fem nummer i en upplaga om 10 800 exemplar. Svenskbygden nr 1 hade temat finlandssvenskar utomlands, i nr 2 ingick artiklar om svenska minoritetsskolor och Uppslagsverket Finland, i nr 3 behandlades skogens mystik och i tidningen ingick även en artikel om e-läromedel på Schildts förlag, nr 4 hade temat ny finlandssvensk litteratur där bokhandelns framtid, e-bokens utveckling och upphovsrätten behandlades. Svenskbygden nr 5 var ett julnummer med en aktuell ledare om angreppen på det svenska språket. Gustaf Widén medverkade i varje nummer som kolumnist. Publiceringen av korsord fortsatte. Chefredaktör var Christoffer Grönholm och för redigeringen ansvarade Olle Spring.

Svenskbygdens redaktionsråd har bestått av Ann-Mari Häggman (ordförande), Christina Flemming, Christoffer Grönholm, Mikael Reuter, Lisbet Ruth, Christine Romberg och Olle Spring.

I serien **Skrifter utgivna av Svenska folkskolans vänner** utkom som volym nr 186 ”Tre spel om kärlek”, av Lars Huldén.

Under 2009 fortsatte arbetet med en serie populärt hållna biografier över finlands-

svenska författare och kulturpersoner. Medlemmar i redaktionsrådet för biografiserien är Gustaf Widén (ordförande), Ann-Mari Häggman, Anna Friman, Bo Lönnqvist, Christoffer Grönholm och Christine Romberg/Stina Heikkilä. Första skriften i serien utkommer våren 2010.

Belöningar och hedersbetygelser

Det av kommerserådet Ane Gyllenberg 1965 instiftade **Kulturpriset ur Signe och Ane Gyllenbergs fond** ”för väl utförd gärning Finlands svenska kultur till fromma” tilldelades vid utdelningsfesten den 25 mars 2009 biskop Gustav Björkstrand, Borgå. Prisets storlek var 15 000 euro.

Folkbildningspriset, 7 500 euro, tilldelades Vivi-Ann Sjögren, Esbo. Denna utmärkelse instiftades 1942 på initiativ av skolrådet John Österholm och bar tidigare benämningen ”Priset till folkbildningens trojänare”.

Den år 1962 instiftade **Folkbildningsmedaljen** tilldelades vid utdelningsfesten: Anna-Lena Bengelsdorff, Helsingfors
Rolf Holm, Tenala
Gunilla Nordberg, Helsingfors
Sven Nygård, Helsingfors
Bernt Örså, Rosala

Hagforsmedaljen, SFV:s 100-årsmedalj, som av styrelsen utdelas för ”förtjänstfull svensk kulturgärning” tilldelades vid utdelningsfesten:

Matts Andersén, Vasa
Gunnel Biskop, Helsingfors
Tuomas Enbuske, Helsingfors
Pia Rothberg-Olofsson, Mariehamn
Peter Slotte, Esbo

Lillholmsstipendiet. Det av justitierådsmannen Walter Backman (1886–1970) till föreningen donerade sommarstället Lillholmen i Västanfjärd, ett seglartorp från

1800-talet, används av föreningen som sommarhem för kulturarbetare, som under juni–augusti får förfoga över stället som ett särskilt stipendium för vetenskaplig, konstnärlig eller litterär verksamhet. Sommaren 2009 var redaktören Nils Torvalds gäst på Lillholmen.

Beijarholmsstipendiet, med rätt till tre månaders vistelse på den av fru Birgit Ekberg (1899–1997) till SFV donerade Beijarholmen i Ingå skärgård, skall enligt donatorn ges till ett lärarpar. Sommaren 2009 var Ursula Öhrman och Clas Zilliacus Beijarholmsstipendiater.

Vid utdelningsfesten 2009 utdelades för åttonde året i följd **stipendier till lärare i svenska** vid finska läroanstalter. Fem lärare erhöll ett stipendium om 2 000 euro var:

Annikki Hyttinen, Joensuu
Marjut Koivunen, Helsingfors
Tarja Rintakoski, Tammerfors
Paula Sivén, Rovaniemi
Anne Syrjälä, Seinäjoki

Topeliuspriset – det finlandssvenska publicistpriset, instiftat 1990 av SFV och Finlands svenska publicistförbund, utdelas på Topelius födelsedag den 14 januari. Med detta pris vill SFV dels lyfta fram

Staffan Bruun mottog topeliuspriset flankerad av Publicistförbundets ordförande **Susanna Ginman** och SFV:s ordförande **Ann-Mari Häggman**.

Topelius journalistiska gärning, dels premiera dagens svenska journalistik. Journalisten Staffan Bruun tilldelades det nittonde Topeliuspriset. Priset om 5 000 euro överräcktes av SFV:s ordförande och Publicistförbundets ordförande Susanna Ginman.

Till årets prisnämnd hörde Ann-Mari Häggman (ordförande), Henry Olander och Per-Edvin Persson för SFV samt Susanna Ginman, Camilla Berggren och Jonas Jungar för Publicistförbundet. Sekretärare var Christoffer Grönholm.

Till årets **Fredrika Runeberg-stipendiat** utsågs Christina Lång, som fick stipendiet för sitt förtjänstfulla arbete att lyfta fram handikappsektorn och de funktionshindrades situation. Stipendiet om 8 000 euro överräcktes den 2 september i J.L. och Fredrika Runebergs hem i Borgå. I Fredrika Runeberg-kommittén är SFV, Svenska kulturfonden, Svenska kvinnoförbundet och Finlands svenska Marthaförbund representerade. SFV representerades av Ann-Mari Häggman och Christine Romberg.

Arvid Mörne-tävlingen

Sedan 1986 utlyser SFV årligen en litterär tävling för finlandssvensk ungdom, Arvid Mörne-tävlingen. Föreningen har ansett det vara viktigt att på olika sätt främja den litterära återväxten.

SFV:s Arvid Mörne-tävling inriktas vartannat år på lyrik, vartannat på prosa (noveller). Arvid Mörne-tävlingen 2009 gällde noveller och samlade 151 deltagare, vilket är rekordmånga. Vid prisutdelningen den 6 maj tilldelades Emma-Lotta Säätelä, Vasa/Uppsala första pris, (5 000 euro). Andra pris (3 000 euro) tilldelades Tove-Marie Börg, Åbo och Andreas Söderlund, Ekenäs/Jönköping erhöll tredje pris (2 000 euro). Därtill utdelades hedersomnämningen till Celia Hillo, Ekenäs / Esbo, Julia Lindström, Svalöv, Sverige, Nina Othman, Jakobstad/Åbo. Prisen överräcktes av SFV:s vice ord-

förande Henry Olander.

Till prisnämnden för Arvid Mörne-tävlingen hörde professor Clas Zilliacus (ordförande), fil.mag. Freja Rudels och fil.mag. Helen Svensson.

Solveig von Schoultz-tävlingen

Sedan 2004 anordnas Solveig von Schoultz-tävlingen, SFV:s skönlitterära tävling för personer över 30 år. Solveig von Schoultz-tävlingen följer samma koncept som Arvid Mörne-tävlingen, varför 2009 års tävling gällde noveller. Tävlingen samlade även här rekordmånga deltagare, 170 stycken.

Vid prisutdelningen den 3 september tilldelades Solveig Eriksson, Helsingfors första pris (5 000 euro), ett delat andra pris (3000 euro) tilldelades Iris Backlund, Esbo och Maria Lönnberg, Esbo. Tredje priset (2000 euro) tilldelades Maria Grundvall, Helsingfors. Hedersomnämning erhöll Anna Olsson-Broman, Sibbo. Prisen överräcktes av SFV:s ordförande Ann-Mari Häggman.

Till prisnämnden för Solveig von Schoultz-tävlingen hörde professor Clas Zilliacus (ordförande), fil.mag. Freja Rudels och fil.mag. Helen Svensson.

De vinnande bidragen i SFV:s skönlitterära tävlingar publicerades i en dubbelantologi, där de vinnande novellerna i Arvid Mörne-tävlingen samlades med titeln **Blod**, medan de vinnande novellerna i Solveig von Schoultz-tävlingen fick titeln **Min Ellinor**. Antologin utgavs av Schildts förlag.

2.4 Stöd till bildningsarbetet, stipendier och understöd

Vid sidan av den kulturpolitiska verksamheten och strävandena att fungera som serviceorgan för det finlandssvenska bildnings-

arbetet är föreningens bidrag till föreningar och organisationer en viktig del av SFV:s arbete. Inom denna sektor är föreningens samarbete med övriga finlandssvenska stiftelser och fonder av stor betydelse.

Utöver de allmänna understöden till skolor och organisationer utgör understöden till finlandssvenska ungdomar för deras yrkesutbildning en väsentlig uppgift. Till de sektorer som SFV prioriterar hör också stöd för att upprätthålla den svenska skolan och skolbiblioteken, understöd till auskultorande ämneslärare och startpengar till behöriga lärare på orter där de svenskspråkiga är i betydande minoritet.

Ur fonder för bestämda ändamål har understöd utbetalats i enlighet med gävoorundernas bestämmelser.

I stipendier, bidrag och understöd har SFV under året utbetalat 4, 46 miljoner euro. Mottagare av dessa bidrag var 465 skolor, 581 föreningar och organisationer, 586 studerande, 252 lärare, 52 organisationsanställda och 62 övriga privatpersoner. Antalet mottagare av understöd för speciella ändamål var 65.

Ur **Olof M. Janssons fond** för åländska studerande på högskole- och institutnivå för studier med inriktning på tekniska ämnen eller språk utdelades tre stipendier om 400 euro var.

Ur **Paul Janssons fond** för främjande av amatörmusiken i Svenskfinland utdelades sex stipendier för sammanlagt 2800 euro.

Ur **Professor Henrik Cederlöfs fond** utdelades ett stipendium om 300 euro till en elev i Ekenäs gymnasium.

Ur medel som styrelsen för **Gustaf Alfred Hastigs stiftelse** ställt till förfogande utdelade SFV:s styrelse sex stipendier om 600 euro var.

3. DONATIONER OCH NYA FONDER

Under året tillkom sju nya fonder. Föreningen mottog därtill gåvor och bidrag till tidigare fonder. Kapitalet för de nya fonderna och tillskotten till tidigare fonder uppgick 2009 till 596 000 euro.

Stiftelsen för Åbo Akademi översände 300 623, 09 euro, som tillskott till **Bröderna Oskar, Karl, Herman, Artur och Hjalmar Waselius fond**. Beloppet utgör 2/8 av nettoavkastningen av Ellen och Hjalmar Waselius fond, vars förvaltning handhas av Stiftelsen för Åbo Akademi.

Stroke- och afasifonden grundades vid styrelsemötet den 13 mars 2009. Fondens syfte är att använda den årliga avkastningen för att sprida kunskap om stroke och afasi främst på svenska, fortbildning av personer som i sitt arbete eller i frivilligt arbete möter strokepatienter och rekreation för såväl personer som insjuknat i stroke och deras anhöriga. Fondens ingångskapital är 30 000 euro och den är en räntefond.

Nils Johan Blomqvists fond grundades den 27 april 2009. Fondens värde uppgår till 10 400 euro och den hör till gruppen kapitalfonder.

Lovisa svenska köpmannaförenings fond grundades den 24 augusti 2009. Fondens värde uppgår till 50 500 euro och den hör till gruppen kapitalfonder.

Karl-Edvard och Gunvor Nysténs fond grundades den 24 augusti 2009. Fondens värde uppgår till 52 000 euro och den hör till gruppen kapitalfonder.

Börje Saxbergs fond grundades den 24 augusti 2009. Avkastningen av fonden utdelas som understöd till Fornä Normallyceister r.f. för utdelning till den student som fått bästa betyg ifrågarande år (Börje Saxbergs stipendium) och som understöd till Svenska Handelshögskolan i Hel-

singfors (Hankens) studentkår för internationell verksamhet. Fondens ingångskapital är 40 000 euro och den är en räntefond.

Arkitekt Marita Wickströms fond grundades den 24 augusti 2009. Fondens värde uppgår till 420 000 euro och den hör till gruppen kapitalfonder.

Greta Blomfelt-Lindroos och Eric Lindroos fond grundades den 11 december 2009. Fondens ingångskapital är 20 000 euro

Svensk minnesfonds och **Svensk hyllningsfonds** adressjänst har under året anlåtats av en trogen kundkrets.

Testamenten till förmån för SFV

Också under 2009 har flera personer vid uppgörandet av sina testamenten ihågkommit Svenska folkskolans vänner. I många fall överlämnar testamentsgivarna sina testamenten till förvaring i SFV:s depå. SFV ställer avgiftsfritt sakkunnig hjälp till förfogande vid upprättande av testamenten.

Övriga gåvor

Många gåvor utöver de nämnda har under året överlämnats till föreningen, bland annat gåvor till arkivet och boksamlingen.

För alla dessa gåvor och bidrag uttalar styrelsen ett varmt tack.

SLUTORD

Svenska folkskolans vänner har hela det svenska bildningsfältet i Finland som sitt verksamhetsområde. Genom sin stora medlemskår och sin vittomspännande verksamhet är föreningen en folkrörelse. Att främja modersmål, kunskap och bildning har också under 2009 varit de viktigaste målen. Föreningen har aktivt verkat för att varje finlandssvensk på sitt modersmål skall kunna stärka sin personliga kompetens. Varje nytt år medför nya krav och nya utmaningar. Svenska folkskolans vänner vill verka som en flexibel och välfungerande folkbild-

ningsorganisation som är beredd att möta framtiden. Nya genomtänkta lösningar eftersträvas, men den övergripande målsätt-

ningen att främja bildningsarbetet bland Finlands svenska befolkning förändras inte.

Helsingfors den 17 mars 2010

ANN-MARI HÄGGMAN
ordförande

VERONICA FELLMAN
PER-EDVIN PERSSON
LISBET RUTH
GUSTAV WIKSTRÖM

HENRY OLANDER
vice ordförande

STIG-BJÖRN NYBERG
MIKAEL REUTER
GUSTAF WIDÉN

/CHRISTOFFER GRÖNHOLM
sekreterare

SVENSKA FOLKSKOLANS VÄNNER – FONDREDOVISNING

KAPITALFONDER 1.1.2010

Hanna Agnisbäcks fond.....	51 620, 41
Dir.cant. Emil Ahlskogs fond.....	298 302, 82
Gerda Ahlströms minnesfond.....	54 010, 53
Arthur och Aina Alléns fond.....	1 659, 85
Agnes Anderssons fond.....	15 336, 72
Dagny och Waldemar Appelgrens fond.....	149 617, 23
Arbetets Vänner i Wiborg fond.....	83 661, 55
Elin och Hans Arppes fond.....	66 392, 86
Charlotte Askolins fond.....	7 070, 79
Anna Elisabet Backmans fond.....	19 287, 12
Justitierådman Walter Backmans fond.....	150 711, 69
Birger och Rakel Berglunds fond.....	350 666, 59
Edith och Henrik Bergströms fond.....	244 719, 66
Jan-Henrik Björcks fond.....	88 230, 38
Björkbacka skolas fond.....	37 246, 39
Heinrich Otto Blanketts fond.....	106 892, 51
Frans Otto och Selma Catarina Blomqvists fond.....	1 659, 85
Johanna Alina Blomqvists fond.....	2 921, 26
Nils Johan Blomqvists fond.....	10 355, 00
Ninno och Tage Blåfields fond.....	13 544, 17
Göran von Bonsdorffs fond.....	22 520, 00
Henrik Borgströms fond.....	12 017, 03
Hembygdsrådet Helmer Wson Bäckmans fond för den svenska saken.....	236 263, 18
Gunnar Bäcks minnesfond.....	13 663, 13
Signe och Anders Bäcks minnesfond.....	10 625, 08
Signe Böckermans fond.....	22 057, 02
Friherre Bengt Carpelans fond.....	109 083, 33
Tor Carpelans fond.....	25 362, 07
Brita Cavonius fond.....	122 573, 59
Edvin Cavonius premiegåva.....	16 432, 30
Tandläkare Walborg Cederbergs fond.....	24 631, 79
Professor Henrik Cederlöfs fond.....	12 760, 60
Signe och Åke Dalbergs fond.....	8 896, 64
Sylvia Dahlmans fond.....	526 627, 85
Olivia Dahls testamente.....	5 610, 24
Birgit och Ivar Ekbergs fond till förmån <för finlandssvenskt bildningsarbete.....	769 692, 02
Hugo Ekhammars fond.....	17 195, 70
Greta och John Ekholms minnesfond.....	85 005, 36
Gabriella och Evert Ekroths fond.....	488 306, 27
Elementarkursfonden.....	8 996, 20
Ebba M. Enboms fond.....	1 659, 85
Hulda Rosalie Engbergs fond.....	293 389, 88
Märta Engbloms fond.....	24 366, 23
Nils Göran Engströms fond.....	10 000, 00
Östen Engströms fond.....	39 810, 92
Thure Ertmans fond.....	23 602, 65
Fastighetsrådet Henrik Estlanders fond.....	20 000, 00
Hedvig Falckens fond.....	18 025, 71
Fallåker Teaters fond.....	65 706, 00
Ax. Tor Federleys fond.....	7 070, 79
Viktor Federleys fond.....	45 047, 45
Femte februari-fonden.....	12 614, 60
Erik och Sylvi Feldts fond.....	460 266, 38
Finlands Svenska Lokomotivmannafond.....	2 832, 35
Karl Evert Finnbergs minnesfond.....	796, 15
K. Fr. Forsius fond.....	3 585, 26
Elna Forsmans stipendiefond.....	6 639, 22
Bo Fredrikssons minnesfond.....	238 173, 37
Irene Frelanders fond.....	7 635, 23
Ivar och Aina Friemanns fond.....	41 445, 71
Tekla Frostells minnesfond.....	15 535, 86
Föreningen Svensk-Finlands Vänner understödsfond.....	68 027, 36
Försäkringsbolaget Svensk-Finlands fond.....	28 172, 49
Familjen Gahmbergs barnträdgårdsfond.....	93 481, 04
Karl Knut Galetskis fond.....	180 190, 15
General G. E. Galindos testamente.....	72 069, 37
Carl Jacob och Nanna Gardbergs fond.....	38 331, 85
A. G. Geitlins fond.....	8 996, 20
Florentin Granholms fond.....	1 659, 85
Rolf Grönbloms bildningsfond.....	63 070, 47
Frans Bruno Gröndahls fond.....	225 669, 18
Maria och Frans Bruno Gröndahls minnesfond.....	3 286, 39
Ernfrid Grönholms fond.....	186 405, 99
Ester Adèle Grönlunds fond.....	328 976, 43
Edmund Wilhelm Guerillots fond.....	279 679, 70
Filosofie doktor K. J. Hagfors stipendiefond.....	28 748, 03
Viva och Ragnar Hanssons fond.....	26 980, 00
Otto Hartmans fond.....	5 643, 38
Ester och Artur Heikkiläs fond.....	5 178, 67
Skolföreståndare Georg Helmers fond.....	38 275, 54
Helsingfors folkskolors lärare- och lärarinneförenings fond.....	1 700 000, 00
Gust. Ad. Helsingius minnesfond.....	7 668, 36
Adèle och Martha Henrikssons fond.....	397 958, 53
Vilhelmina Hisingers donationsfond.....	72 102, 67
Edit Holmbergs fond.....	15 469, 59
Mårten Holmbergs fond.....	4 547, 97
Elin och Karl Holmqvists fond.....	98 327, 71

Lärarinnan Maj Holmqvists fond.....	65 496, 58
Ann-Mari Holmströms fond.....	120 000, 00
Hanna Holmströms fond.....	113 332, 59
Konsul Victor Hovings fond.....	2 821, 69
Lennart Häggbloms fond.....	7 037, 66
Paul Häggbloms stipendiefond.....	4 761, 54
Marianne Häggströms fond.....	210 000, 00
Elin och Gertrud Janssons fond.....	1 659, 85
Hilding Janssons minnesfond.....	2 987, 69
Frank Jernströms minnesfond.....	7 105, 00
Lärare Artur Johanssons gåva.....	2 423, 42
Oskar Johanssons fond.....	12 282, 60
Sanny Johanssons fond.....	23 602, 65
Johan Johnsons fond.....	13 175, 56
Ebba och Jaakko Juvas fond.....	134 544, 96
Elsa Karlssons och Inga Wiks fond.....	29 445, 16
Karl-Erik Karlssons fond.....	3 442, 54
Kasaböle privata svenska folkskolas fond.....	92 069, 65
Sigrid och Jacob Kaustells fond.....	5 875, 81
Eva och Henrik Kihlmans fond.....	2 093 910, 43
Lennart Kihlmans donationsfond.....	14 141, 75
Agnes och J. R. Korkmans fond.....	30 640, 31
Helena Korvelas fond.....	52 685, 05
Ilmari och Nanny Kriegs minne.....	142 744, 63
Ethel och Ragnar Krogius fond.....	24 034, 22
Mimmi Krojjerus' fond.....	19 818, 26
Vaktmästare K. J. Kymlanders folkskofefond.....	3 020, 82
Kamrer Henrik Kåhlmans fond.....	4 713, 97
Ebba Kåhlmans fond.....	11 552, 32
Nils Källströms fond.....	34 847, 86
Agnes och Robert Lagus fond.....	34 159, 14
Nanna Medea Lagus fond.....	47 437, 74
Lappfjärds folkhögskolas stipendiefond.....	14 220, 00
Georg Lauréns fond för kulturändamål i Österbotten.....	19 818, 26
Lars Algot Laurents fond.....	2 821, 69
Frans Robert Leschs fond.....	8 996, 20
Jenny Lesches minne.....	1 346 666, 06
Oskar Jakob Less' fond.....	37 777, 53
Ebba och Gerda Linds fond.....	132 785, 55
Edit Lindbergs fond.....	162 928, 02
Gustaf Evert och Irene Lovisa Lindbergs minnesfond.....	5 676, 51
Edit Matilda Lindbloms minnesfond.....	3 000, 82
Anna Sofia Lindbäcks fond.....	76 019, 77
Alice Lindebergs fond.....	108 452, 62
Johan Alfred och Charlotta Vilhelmina Lindebergs fond.....	5 676, 51
Astrid och Helmer Lindells fond.....	47 238, 44
Tulluppsyningsman Lindéns fond.....	25 229, 20
Målarmästare C. A. och hans hustru Ulrika Charlotta Lindfors testamentsfond.....	70 841, 09
Henry och Ulla Lindfors fond.....	504 563, 78
Anna och Evert Lindqvists fond.....	326 918, 14
Göta och Erik W. Lindroos fond.....	265 581, 85
Emil Arthur Lindroths fond.....	113 332, 59
Maj-Lis, Åke och Maj-Britt Lindströms fond.....	50 000, 00
Svea Lindström-Siréns och Sven Siréns fond.....	250 054, 99
Lovisa svenska köpmannaförenings fond.....	50 429, 00
Selma Lundells fond.....	1 659, 85
G. A. Lundenius fond.....	70 841, 09
Sofia Lundqvists fond.....	18 058, 84
Sofia och Jakob Lundqvists fond.....	558 496, 27
Svenska folkskolans i Lönnhammar fond.....	1 659, 85
Kommercerrådet Otto Malms donationsfond.....	31 005, 44
Anna och Oskar Malmbergs minnesfond.....	70 841, 09
Alfred, Olga och Agda Malmgrens fond.....	142 462, 41
Fru Anna Malmqvists fond.....	4 249, 10
Ebba och Ragnar Mannils fond.....	86 931, 57
Ethel och Birger Marnilas fond.....	149 383, 84
Gösta Masalins gåva.....	1 659, 85
Lektor Signe Mattssons fond.....	55 637, 24
Irina Matvejevs fond.....	5 794, 12
Runar Meinanders fond.....	21 544, 54
Ulla och Ragnar Meinanders fond.....	11 584, 37
Minnet av 1918 års frihetskamp.....	38 275, 54
Kollegan A. W. E. Modeens fond.....	1 659, 85
Referendarierådet Karl Modcens fond.....	188 920, 79
Systrarna Aina och Alma Nordbergs fond.....	2 821, 69
Valter och Ingrid Nordlings fond.....	228 291, 73
Gustaf Viktor och Emilia Sofia Nordlunds fond.....	276 094, 44
Anna och J. A. Nordströms fond.....	10 622, 92
Else-Maj Nordströms fond.....	233 035, 63
Mathilda Nordströms fond.....	3 618, 40
Vilhelmina Nordströms fond.....	48 665, 85
Hilma Nybergs fond.....	1 659, 85
Gerda Maria Nyholms fond.....	51 421, 27
Vilhelm Nyholms fond.....	28 847, 59
Ernst Einar Nylunds fond.....	693, 60
Nina Nylunds fond.....	46 475, 03
Nyländska fonden.....	6 705, 48
Kerttu och Arvid Nymans fond.....	33 196, 43
Johan och Sofia Nyqvists fond.....	57 230, 65
A. J. Nysteds fond.....	1 659, 85
Karl-Edvard och Gunvor Nysténs fond.....	52 386, 90
Stig och Maire Nyströms fond.....	62 850, 00
Axel Immanuel Olins fond.....	2 821, 69
Hjördis och Hugo Olins fond.....	728 242, 45

Bröderna Paqvalins fond.....	1 659, 85
S:t Petersburger-Liedertafel-fonden	2 522, 99
Publikationsfonden.....	35 721, 27
Emil och Bertha Randéns fond.....	18 025, 71
Åke och Wivan von Reehausens fond.....	284 592, 81
Maria Renfors fond.....	253 188, 93
Riihimäki svenska folkskolas fond	1 659, 85
Överstelöjtnant Nils Roos fond.....	259 496, 31
Johan Rosbergs och fru Lycka Rosbergs fond.....	21 710, 37
Joel Rundts fond.....	7 303, 22
Johan Sigfrid Rönnbergs fond.....	10 390, 48
Johan Helmer Sandelius och Linnéa Backlunds fond.....	1 518 005, 19
Ellen och Olga Sandholms minne	405 626, 90
Karin Sandholms fond.....	31 702, 58
Håkan Sandströms fond.....	13 490, 00
Tom Sandströms fond.....	20 035, 00
Estrid Schildts minne	9 029, 51
Auda Schulmans fond.....	569 792, 63
Astrid och Valter Siemssens fond.....	53 545, 82
Wolter Simbergs fond.....	3 817, 53
Helmer och Anne-Marie Sippels minnesfond.....	14 000, 03
Sigward W. Sippels fond.....	14 000, 03
Stig Sige Sippels minnesfond	14 000, 03
Waldemar och Hjördis Maria Sippels minnesfond.....	14 000, 03
Matilda och Johan Viktor Siréns fond	167 489, 02
J. F. Skipparis fond.....	56 666, 21
Kanslirådet Kaj Snellmans fond.....	74 426, 35
Bergsrådet Seth Sohlbergs donationsfond.....	576 621, 54
Evelina och Viktor Spjuts understödsfond.....	4 249, 10
Anna Stenbergs fond.....	4 514, 67
Anna-Lisa Stenbergs fond.....	6 041, 81
Ellen Stenbäcks fond.....	6 705, 65
Josef och Emma Stenbäcks minnesfond	1 659, 85
Irene och Halvdan Stenholms fond	3 126 426, 24
Agda Maria och Giggje Strandviks fond.....	28 914, 03
Adhemar Strengs fond	2 854, 82
Harry Waldemar Strömmers fond.....	174 281, 21
Ester och Georg Ströms fond.....	23 071, 52
Karin Ströms fond	18 589, 98
Vivi Strömstens minne	24 389, 40
Axel Stälströms fond	7 070, 79
Ständiga medlemmars fond	57 529, 35
Anders Gustaf Sundbergs fond.....	1 659, 85
Jarl Sundborgs minnesfond	3 319, 69
Anna Sundholms fond	70 841, 09
Svenska Bildningens vänner i Brahestad fond	12 747, 46
Svenska Kamratförbundets vid Statsjärnvägarna rfs hyllningsfond	310, 15

Svenska Kamratförbundets vid Statsjärnvägarnas studiefond	761, 60
Svenska kamratförbundets Vilohemsfond.....	1 643, 65
Svenska Skolfonden.....	526 162, 97
Svenska Studieandelskassans fond	24 152, 79
Svensk-Finlands Musikfond	1 659, 84
Syföreningens Utbildningsfond.....	84 949, 53
Kanslirådet Carl Synnerbergs fond.....	180 190, 14
Eva och Bjarne Takolanders fond.....	72 102, 66
Nina Tallbergs fond.....	6 606, 08
Inga Tallqvists fond.....	222 099, 20
Rosa Tammeländers minnesfond.....	3 817, 52
Josef Emil Teirs fond.....	338 835, 76
Rusthållaren Frans Tennbergs fond	94 443, 73
Mathilda Thölgrens fond	61 977, 76
Johan Fredrik Timpers fond.....	22 673, 08
Karl Emil Tolländers fond	90 055, 12
Vera Torkells minnesfond.....	26 590, 34
Nikolaj August och Mathilda Maria Turdén's fond.....	17 295, 27
Sigrid Vaenerbergs fond.....	8 597, 93
Ina och Emil Wahlroos fond	519, 50
Elsa Wasastjernas fond.....	9 460, 91
Bröderna Oskar, Karl, Herman, Anton och Hjalmar Waselius fond	5 824 723, 52
Aug. och Matilda Weckströms fond	108 120, 62
Leif Westerbergs minnesfond.....	9 427, 77
Christel och Hilding Westerholms fond.....	4 182, 67
William Magnus Wickbergs fond.....	1 147 886, 79
Einar och Ruth Wickströms fond.....	25 228, 19
Lilly Wickströms minnesfond	4 713, 97
Arkitekt Marita Wickströms fond.....	421 666, 32
Justitierådman Tor Wickströms fond.....	3 186, 82
Nanny Widerholms fond.....	2 821, 69
Ruth och Paul G. Wiklunds gåva	2 052, 57
Viks Småskolefond	7 435, 92
Birger Rudolf Wikströms fond.....	78 310, 32
Elin Wilhelmssons fond.....	119 507, 11
Ane Winqvists fond	2 821, 69
Hanna Winqvists fond.....	33 030, 43
Lantbrukare Janne Winkvists fond.....	2 821, 69
Västra Nylands musikfond	3 618, 40
Robert Ådahls fond	3 618, 40
Alexandra Åhmans fond	7 801, 23
Viktor Öbergs fond	15 038, 02
Östsvensk samling i Grankulla.....	1 973, 18
TOTALT	37 594 434, 03

RÄNTEFONDER

Handlanden K. G. Adolfssons fond.....	19 241, 37
Bröderna Antells folkhögskolefond	2 962, 97
Johan Askolins donationsfond.....	21 576, 83
Aurorafonden	3 799, 53
Läraren Gustaf Knut Backmans fond	137 408, 69
Dagmar och Oskar Bergenströms minnesfond.....	107 326, 60
Elin Bergstadi fond.....	1 742, 93
Emil Björkells livräntefond.....	34 857, 62
Syskonen Björkells fond	49 602, 32
Kerstin Björklunds minnesfond.....	24 400, 37
Napoleon Björkströms skolfond	5 333, 24
Greta Blomfeldt-Lindroos och Eric Lindroos fond.....	20 000, 00
Nadine von Bonsdorffs minne.....	1 742, 93
Gösta och Gertrud Branders gåva	297 544, 62
Karl Theodor Brobergs fond	8 844, 93
Dipl.ing. Lennart Bromans fond	9 359, 05
Ernst Mathias Calonius fond	4 573, 67
Alfhild och Maria Castréns fond.....	117 365, 57
Maria Castréns fond	98 612, 28
Margit och Gösta Cavonius fond.....	30 988, 46
Professor Johannes Cederlöfs fond	40 147, 43
Rafael och Viking Collianders fond.....	17 428, 81
Carl Magnus Creutz stipendiefond.....	1 742, 93
Anders Edvard Dahls fond	148 772, 31
Ninni och John Dahls gåva	467 661, 41
Axel Damstens fond	59 013, 95
Jurlic. Georg C Ehrnrooths fond.....	70 000, 00
Eva och Caj Ehrstedts stipendiefond	30 457, 16
Lärare Harry Ekholms minnesfond	6 483, 48
Johan Henrik Eklunds stipendiefond	2 962, 97
Alina och Emil Erlunds gåva	125 731, 41
Falläkers fond	428 879, 21
Ida Federleys fond	302 738, 44
Irene och Rosa Freländers minnesfond.....	44 448, 22
Kronofogden F. B. Fröbergs biblioteksfond.....	9 481, 26
Föreningen Gabelsbergers fond	9 000, 00
Eva Gardbergs fond	69 715, 24
Stipendiefonden Gerkmans kamratskapspris.....	12 200, 18
Vilhelm Grefbergs stipendiefond	20 321, 98
Vivi och Åke Gulins fond	1 666 612, 85
Ole Gustafssons stipendiefond	14 100, 30
Signe och Ane Gyllenbergs fond*.....	740 031, 19
Makarna Heikels idrottsfond	47 301, 85
Eini Henrikssons fond	148 611, 43
Ola-Hillevi och Rolf Herlers stipendiefond.....	6 971, 56
Hertonäs-Degerö svenska småskoleförenings fond	4 462, 82
Anna och John Holmströms fond	29 688, 87

Theodor Holmströms folkhögskolefond.....	338 118, 95
Ester och Evert Huldéns minnesfond.....	10 669, 19
Anna och Johan Höglunds minnesfond.....	10 591, 75
Kerstin Inbergs minnesfond.....	430 891, 74
Mårten Ingmans fond	2 997, 78
Ingå Gillets minnesfond	45 017, 52
Professor Jan-Magnus Janssons fond.....	85 988, 00
Olof M.Janssons fond	123 745, 03
Paul Janssons fond.....	12 873, 11
Tove Janssons fond	100 000, 00
Fingal Juslins minnesfond.....	3 311, 45
Walfrid Juslins minnesfond.....	1 742, 93
Kamratförbundet för Östra Nylands folkh.sk st.fond ..	51 000, 00
Ester och Naema Kantzens fond	20 252, 35
Konstitutionella arbetarföreningens i Helsingfors bildningsfond.....	18 997, 33
Beda och Felix Kreanders minnesfond	5 228, 63
Kristinestads kulturfond	3 206, 84
Kristinestads stads stipendiefond	42 500, 00
Kvinnliga teologistuderandes fond	2 522, 82
Kyrkoby gamla syförenings i Kyrkslätt fond	3 555, 49
Alina Lagus fond.....	1 742, 93
Carl Alexander Laurels biblioteksfond.....	2 962, 97
Lars E. Lindfors stipendiefond.....	1 917, 17
Roger Lindholms stipendiefond.....	2 753, 74
Essi och Boris Lindstedts fond.....	9 227, 07
Bonden Adolf Adrian Långstedts fond.....	26 671, 78
Aina och E. V. Malmbergs fond.....	14 884, 13
Folkskolläraren Maria Mangs fond.....	1 742, 93
Henrik Wilhelm Mangströms fond	4 614, 28
Marthaförbundets fond.....	35 310, 72
Mataskärfonden - Edvin Bergroths donation för nyländska bildningssträvanden	535 726, 82
Björn-Erik Mattssons minnesfond.....	10 568, 75
General C. O. Meláns biblioteksfond.....	10 422, 44
Ellen Emilia Mélaris fond	22 308, 95
Ernst och Elsa Montells samt Aune Josefssons minnesfond	27 642, 02
Professor Anders Myhrmans fond	61 273, 20
Petrus Nordmans minnesfond.....	43 920, 60
Nordsjö-Botby skoldistrikts fond	52 677, 82
Hovrättsinnan Augusta Nummelins fond	9 097, 79
Nybro folkskolas i Mörskom fond	7 320, 04
Gustil och Artur Nygréns fond.....	12 409, 24
Nylands svenska ungdomsförbunds Finns-fond	52 147, 00
Adele Ohlströms fond	92 268, 06
Carl Alexander Palins fond för Estlands svenskar	101 770, 97
Elin Palmros fond.....	54 552, 26
Frans Palmros fond.....	34 508, 97

Hedvig Palmros fond.....	31 755, 23
Eugenia Paulus fond för unga finlandssvenska kvinnliga författare	137 861, 82
Pernå kommuns stipendiefond.....	71 060, 00
Eine Pihls fond.....	167 072, 67
Einar Pontåns fond.....	25 550, 61
Fredrik och Wini Rosbergs fond.....	27 014, 68
Ida Rosqvists folkhögskolefond	1 847, 94
Olga och Robert Rosteds fond.....	10 300, 50
S. Salovius fond	4 613, 74
Holger Schildts stipendiefond	73 410, 16
Alida Skogs minne.....	2 080, 84
Småskolefonden	5 883, 75
Solvalla barnträdgårdsfond.....	5 786, 34
Sottungsby-Westersundom småskoleförenings fond.....	70 970, 09
Karl Gustaf Strandbergs fond	3 171, 38
Stina Maria Strömbergs minnesfond	2 962, 97
Edla och Reinhold Ståhlbergs fond.....	5 437, 85
Börje Saxbergs fond	40 000, 00
Svenska Bildningens Vänner i Sockenbacka fond	182 967, 61
Svenska Brevinstitutets fond.....	91 466, 48
Svenska Dagens skolgåva	1 742, 93
SFV:s jubileumsfond 1972.....	1 310 019, 27
SFV:s 100-årsfond.....	223 099, 60
SFV:s 125-årsfond	178 850, 00
SFV:s studiefond.....	164 527, 99
Karl-Gunnar Skogbergs fond.....	10 000, 00
Stroke och afasifonden	30 000, 00
Erik Wilhelm och Else Maria Svarvars fond.....	194 411, 37
Svenska Förbundets fond.....	2 788, 56
Svenska Kamratförbundet vid Statsjärnvägarnas fond.....	250 000, 00
Svenska Småskoleseminariets i Helsingfors bostadsfond	94 554, 71
Svensk Hyllningsfond.....	248 409, 60
Svensk Minnesfond	927 283, 65
Janne Söderströms skolfond	18 927, 70
Mårten Thors stipendiefond	15 215, 38
Ingrid Wasastjernas fond.....	14 884, 13
Selma Wasastjernas fond.....	143 582, 08
Ellen och Hjalmar Waselius fond.....	124 440, 02
Martin Wegelius och Richard Faltns fond	6 518, 46
Gustaf Wiklunds minnesfond	2 509, 70
Eric och Johannes Åkessons fond.....	146 242, 16
TOTALT	13 135 126, 77

LEGATFONDER 1.1.2010

Fru Maria Lovisa Blanketts gåva.....	1 344 106, 27
Elina och Karl Bruhns fond.....	114 042, 85
Svenska föreningens i Östermyra fond	939 182, 24
Pär Österbergs fond för Barösunds framtid.....	210 632, 99
Totalt	2 607 964, 35

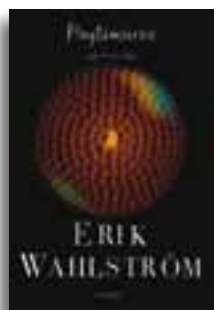
YRKESKUNSKAP UT I FINGERSPETSARNA

Axxell erbjuder yrkesutbildning för ungdomar och vuxna samt folkhögskoleutbildning på nio orter från Kristinestad i nordväst till Lovisa i sydost.

Besök vår webbsida www.axxell.fi för mera information.

axxell
WWW.AXXELL.FI

SCHILDTS HÖST

innehåller läckra romaner och gedigna faktaverk,
mästerlig lyrik, äventyrliga böcker för barn och
ungdom, inspirerande om inredning och mat

 SCHILDTS
www.schildts.fi

Vi gör det frivilligt på svenska!

Svenska studiecetralen – 90 år

Studiecetralen firar i år 90 år av folkbildande verksamhet i hela Svenskfinland. Som ett led i firandet har vi förnyat vår webbplats med nytt utseende och ny adress:

www.studiecetralen.fi

På webbplatsen kan du bl.a. följa med nyheter och aktuella kurser och föreläsningar.

Information om Studiecetralens underenheter hittar du på.

De Ungas Akademi: www.dua.fi

Resurscentret Föregångarna: www.foregangarna.fi

Svenska produktionskolan: www.sveps.fi

Svensk Byaservice: www.bya.net

✻ KVARNUDDEN ✻

människan i mittpunkten

Kvarnudden ligger vid Pernåviken ingömd av ett inbjudande lugn och vacker natur. Platsen erbjuder en inspirerande miljö för möten, utvecklingsdagar, kursveckoslut och läger. Karaktärsbyggnadens jugendinspirerande sal lämpar sig också väl för fester och olika tillställningar. Gårdens lugn och naturens skönhet erbjuder en ypperlig möjlighet till avkoppling och inspiration.

Ab Svenska Rum Oy /Kvarnudden
Henrika Nordin
Kvarnudden 103, 07930 Pernå
kvarnudden@kvarnudden.fi • 040 5465 907

Kultur- och utbildningshuset

G18 i höst

Ny Restaurang Kitchen G18

- öppnar i oktober
- god mat i avslappnad miljö (café, lunch och à la carte)
- ny finlandssvensk mötesplats

Ny Utställningslokal i våning 3

- öppnar i december
- konst och hantverk
- fakta och elevutställningar

Nya tillställningar i festsalen

- konserter
- teaterföreläsningar
- seminarier och möten
- fester, mottagningar och bröllop

**Nya kurser och årskurser vid Axxell, Novia,
Åbo Akademi och Labbet**

Nya höstböcker i Schildts bokhandel

Ny morgon med Min Morgon varje vardag!

www.g18.fi

Bokning av festsalen: Camilla Nordblad 09-678251

Festarrangemang: Satu Torstila 0400 977 686

Konserter och utställningar: Maria Oesch-Feldt

09-678250, 044 0424 425

info@g18.fi

GEORGSGATAN 18
YRJÖNKATU 18
WWW.G18.FI

G18

STÖD DET FINLANDSSVENSKA BILDNINGSPÅRBEDET!

Svenska folkskolans vänner tar emot donationer och testamenten och ställer avgiftsfritt sakkunnig hjälp till förfogande.

Donationer till SFV är skattefria, vilket innebär att din donation oavkortat går till det svenska bildningsarbetet.

Närmare information ger SFV:s kanslichef Christoffer Grönholm, 09-6844 570.

Lyckönska med en hyllningsadress
från **Svensk Hyllningsfond**

Hedra minnen med en värdig hyllningsgård
– en minnesadress från **Svensk Minnesfond**

*Adresserna förmedlas av Svenska folkskolans vänner
SFV, Annegatan 12, 00120 Helsingfors
Tel: 09-684 4570*

Victor Westerholm

landskapsmålaren | pedagogen | museimannen

30 e

22 x 22 cm, 96 sidor

Victor Westerholm är en av Finlands käraste landskapsmålare. Denna rikt illustrerade biografi ger en helhetsbild av hans liv – från att talangen tidigt upptäcktes, till studier i utlandet, och till bildandet av den s.k. *Önningebykolonin* på Åland. Hans pedagogiska gärning, harmoniska äktenskap, motgångar och framgångar, och en förtida död.

Bokens författare, den prisbelönta konstnären och etnologen **Kjell Ekström**, har tidigare skrivit ett tiotal böcker inom ämnet åländsk konst och lokalhistoria.

Boken inleder SFV:s biografiserie om finlandssvenska kulturpersoner. Avsikten är att ge ut två eller tre volymer årligen, där både kända och bortglömda kulturpersonligheter – diktare, konstnärer, akademiker, hembygdsforskare, folkbildare eller äventyrare – lyfts fram.

Fler böcker i SFV:s skriftserie:

sfv.fi/publikationer

Beställ: sfv@sfv.fi eller tel: 09-6844 570

Kansli: Annegatan 12, Helsingfors

SKRIFTER UTGIVNA AV
SVENSKA FOLKSKOLANS VÄNNER

